

«Det første som popper i hodet er jo Donald Trump»

En kvalitativ studie av et utvalg VG1-elevers nyhetsvaner og deres refleksjoner
rundt fenomenet falske nyheter

Fatima Mohebzadeh

SDID4009- Masteroppgave i samfunnsfagdidaktikk

Institutt for lærerutdanning og skoleforskning

Det utdanningsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Oslo

Juni 2021

Sammendrag

Temaet for denne studien er elevers nyhetsvaner og deres refleksjoner rundt fenomenet falske nyheter. Formålet med denne studien er å få innsikt i hvilke kilder elevene bruker for å lese nyheter, hvordan de kommer over nyheter og hvordan de reflekterer rundt sine nyhetsvaner. Videre er elevenes forståelser av begrepet falske nyheter sentral i denne studien, og deres refleksjoner rundt hvorfor falske nyheter blir skapt og delt. Forskningsspørsmålet som skal besvares i denne studien er: «*Hvilke nyhetsvaner rapporterer et utvalg VG1-elever og hvordan reflekterer de over falske nyheter?*». Studien fokuserer på et utvalg VG1-elevers nyhetsvaner, deres refleksjoner rundt fenomenet falske nyheter, og deres strategier for å vurdere kilders troverdighet. Forskningsspørsmålet blir besvart gjennom kvalitative semi-strukturerte intervjuer med fem VG1- elever. Studien foretar en tematisk analyse med utgangspunkt i Tjoras stegvis-deduktiv-induktive metode.

Sentrale funn tilknyttet elevenes nyhetsvaner er at elevene kommer indirekte over nyheter via sosiale medier, men at de også leser nyheter ved å gå direkte til de tradisjonelle nyhetsidene som VG, Dagbladet og NRK. Elevene gir uttrykk for at de har høy tillit til de tradisjonelle nyhetssidene, spesielt VG. Videre rapporterer elevene at de bruker nyheter på skolen, men de har ikke hatt undervisning om falske nyheter tidligere. Elevenes forståelser av begrepet falske nyheter viser at de tolker begrepet på ulike måter. De virker usikre på hva som kan være intensjonen bak spredning av falske nyheter. I møte med falske nyheter vurderer elevene innhold, avsender og designet på nyheten når de skal vurdere troverdighet.

Forord

De siste fem årene ved Universitetet i Oslo har passert utrolig fort. Jeg trodde aldri at jeg kom til å skrive en masteroppgave under en pandemi. Det siste året halvåret begynte med karantene og isolasjon, og har vært tøft både fysisk og psykisk, men jeg ser nå lyset i enden av tunnelen.

I løpet av de årene på Blindern har jeg lært mye og møtt mennesker som jeg har blitt veldig glad i. De siste årene har vært fylt med minner som jeg kommer til å bringe med meg videre i livet. Tusen takk for alle de evig lange lunsj-pausene på Fredrikke, og de utallige timene tilbrakt på lesesalen med Ub-gjengen, og alle de lange dagene på Sophus og Eilert, hvor lesing, dansing, spising og povernapping var en del av lesedagene. Studentlivet har vært en fin periode i livet mitt, og jeg føler meg klar til å starte et nytt kapittel i voksenlivet. Jeg gleder meg til å jobbe som lærer!

Jeg vil takke familien min som har støttet meg under hele utdanningsperioden, og ikke minst det siste halvåret med masterskriving. Tusen takk mamma og pappa for deres godhet og kjærlighet. Takk til mine brødre Ali og Zafar for at dere har tatt så godt vare på meg. Jeg kommer aldri til å glemme januar 2021 hvor vi tilbrakte 3- uker i karantene og isolasjon med The Office.

En stor takk til mine venner for deres kontinuerlige pep-talks gjennom masterskrivingen, og ikke minst min medstudent og gode venn Saleha Ayoubi Ali. Tusen takk for at du alltid motiverer meg. Jeg vet ikke om jeg hadde overlevd denne masterperioden uten deg, og Foodora-bestillingene våre. Jeg er takknemlig for å ha deg i livet mitt.

Jeg vil takke de fem elevene som stilte opp til digitale intervju i en uvanlig tid. Uten deres velvillige deltakelse hadde ikke denne studien vært mulig, og ikke minst en stor takk til veileder Annelie Ott som har hatt troen på meg.

Universitetet i Oslo, juni 2021

Fatima Mohebzadeh

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	6
1.1	Tema og aktualisering	6
1.2	Aktualisering gjennom læreplanen	8
1.3	Prosjektets forskningsspørsmål	10
1.4	Oppgavens oppbygning	11
2	Teori og tidligere forskning	12
2.1	Nyheter	12
2.2	Falske nyheter	14
2.2.1	Begrepet 'falske nyheter'	14
2.2.2	Hvorfor skapes og deles desinformasjon og falske nyheter?	19
2.2.3	Hvorfor tror vi på og deler desinformasjon og feilinformasjon?	22
2.2.4	Forskning på falske nyheter	25
2.3	Kildekritikk	26
2.3.1	Kildekritikk og digital informasjon	28
2.3.2	Kildekritikk og digitale ferdigheter	29
2.3.3	Kildekritikk og strategier	31
3	Metode	34
3.1	Forskningsdesign og metode	34
3.2	Utvalg	34
3.3	Semistrukturerte intervjuer	36
3.4	Analysemetode	39
3.4.1	Bearbeiding av rådata	41
3.4.2	Koding med empirinære koder	42
3.4.3	Gruppering av koder	44
3.5	Studiens kvalitet	45
3.5.1	Validitet- Gyldighet	45
3.5.2	Reliabilitet – Pålitelighet	46
3.6	Etiske betraktninger	47
4	Analyse og diskusjon	49
4.1	Elevenes digitale medievaner	49
4.2	Nyhetsvaner hjemme og på skolen	52
4.2.1	Tillit og faktasjekking	54
4.3	Begrepet falske nyheter	57
4.3.1	Begrepet 'falske nyheter' eller 'fake news'	57
4.3.2	Produksjon og deling av falske nyheter	61
4.3.3	Lett eller vanskelig å avdekke falske nyheter?	64
4.4	Strategier for å avdekke falske nyheter	66
4.4.1	Lysbilde 1: Krisehjelp fra NAV	66
4.4.2	Lysbilde 2: Regning på 59 000 kr	68
4.4.3	Lysbilde 3: Koronaviruset - skapt i India	71
4.4.4	Lysbilde 4: Utvist fra NTNU	74
4.4.5	Lysbilde 5: Dagbladet eller Dagsbladet?	76
4.4.6	Oppsummering av elevenes strategier	78
5	Oppsummering og konklusjon	80

5.1	<i>Hvilke nyhetsvaner har et utvalg VGI-elever?</i>	80
5.2	<i>Hvordan reflekterer elevene over fenomenet falske nyheter?</i>	82
5.3	<i>Hvordan reflekterer elevene over egne strategier for å vurdere kilders troverdighet?</i>	84
Litteraturliste		85
VEDLEGG		94
	<i>Vedlegg 1: Samtykkeskjema</i>	94
	<i>Vedlegg 3: Intervjuguide</i>	96
	<i>Vedlegg 4: Quiz om falske nyheter hentet fra Medietilsynets nettside</i>	97

1 Innledning

1.1 Tema og aktualisering

Begrepet falske nyheter fikk en sentral plass under den amerikanske valgkampen i 2016, hvor presidentkandidaten Donald Trump ble beskyldt for å spre falske nyheter. Trump på sin side anklaget amerikanske medier for å være «fake news» (Kalsnes, 2019, s. 13). I etterkant av presidentvalget i USA viser det seg at i de siste tre månedene i valgkampanjen skapte falske nyhetssaker om valget mer engasjement på Facebook, enn nyhetssaker om valget fra andre populære medieorganisasjoner. De fleste sakene var falske nyheter til fordel for Trump, og mer enn hundre nettsider som distribuerte falske nyheter om amerikansk politikk kunne spores til innbyggere i Makedonia (Silverman C. , BuzzFeed News, 2016). Senere funn har vist at individer har delt falske nyheter til fordel for Trump grunnet økonomiske og politiske intensjoner (Dewey, 2016; Hughes & Waismel-Manor, 2021, s. 19; Subramanian, 2017; Townsend, 2016).

Videre har det vært diskusjon om spredning av falske nyheter kan ha påvirket valgets utfall med Donald Trump som vinneren av valget (Dewey, 2016). En spørreundersøkelse samlet av Ipsos Public Affairs viser at 75% av amerikanere som hadde sett en falsk nyhetsoverskrift anså nyhetssaken som sann (Silverman & Singer- Vine, 2016). På en annen side konkluderte Allcott og Gentzkow med at falske nyheter ikke var avgjørende for Trumps seier (Allcott & Gentzkow, 2017, s. 232). Ifølge Faris et. al var falske nyheter fra Makedonia nesten aldri blant de mest betydningsfulle sakene under valgkampen, og hevder at desinformasjon og propaganda fra dedikerte partiske sider spilte en større rolle i valgkampen (Faris, et al., 2017). Hvis det er sånn at falske nyheter, desinformasjon og propaganda kan påvirke folkets mening og dermed demokratiet på denne måten er det grunn til bekymring.

Falsk og manipulert informasjon kan utfordre demokratiske verdier. På den ene siden kan det være en trussel ved at myndigheter i autoritære regimer kontrollerer mediene og sprer desinformasjon. På den andre siden kan spredning av desinformasjon også skape utfordringer i liberale demokratier da innbyggerne i slike demokratier tar valg og beslutninger basert på den informasjonen de har tilgang på (McNair, 2018: 30 i Kalsnes, 2019, s.14). Et annet problem tilknyttet bruken av begrepet falske nyheter kan kobles til *strongman*-lederskap (Bremmer, 2018). Autoritære ledere rundt omkring i verden har latt seg inspirere av Trumps

bruk av begrepet falske nyheter (Erlanger, 2017). Ved å antyde at nyheter ikke er til å stole på og ved å bruke merkelappen falske nyheter, undergraver politikere tilliten til journalistikken og nyhetsredaksjoner, noen av kjernefunksjonene i demokratiske nasjoner basert på ytringsfrihet og pressefrihet (Kalsnes, 2019, s. 90).

Begrepene falske nyheter, feilinformasjon, propaganda og konspirasjonsteorier er flittig brukt de siste årene. Disse fenomenene er likevel ikke nye. Det som er nytt med disse fenomenene er måten og hastigheten den falske informasjonen produseres, distribueres og konsumeres på via internett og digitale medier (Kalsnes, 2019, s. 13). Internett har revolusjonert tilgjengeligheten på informasjon, men ulempen er at det har også blitt lettere å spre feilinformasjon fordi profesjonelle redaktører ikke lenger fungerer som portvoktere for informasjonen som blir distribuert (Lewandowsky, Ecker, Seifert, Schwarz, & Cook, 2012, s. 110). All den informasjonsmengden som eksisterer i den digitale offentligheten gjør det vanskeligere å skille mellom faktabasert informasjon og falsk informasjon. I tillegg kan hvem som helst produsere og distribuere informasjon på nettet, noe som gjør det enda vanskeligere å skille mellom fakta og løgn (Kalsnes, 2019, ss. 15-16). Dette er i samsvar med utviklingen av Web 2.0, som innebærer at internettbrukere ikke lenger er passive forbrukere av informasjon, men at de nå aktivt lager og deler innhold på sosiale medier (Lewandowsky, Ecker, Seifert, Schwarz, & Cook, 2012, s. 110). Sosiale medier plattformer som Facebook har gjort det mulig for helt vanlige folk å dele innhold uten å faktasjekke og bruke redaksjonell dømmekraft (Allcott & Gentzkow, 2017, s. 211). En studie om nordmenns bruksmønstre for digitale nyheter viser at to av tre finner nyheter via sosiale medier, og over halvparten av de unge under 25 år kommer over nyheter på sosiale medier (Sakariassen, Fredrik, & Moe, 2017, s. 15). Dette kan dermed være et problem for unge som ikke har ferdigheter i en kritisk medieforståelse.

Falske nyheter er ikke bare et problem fordi det er vanskelig å skille mellom løgnbasert og faktabasert informasjon, og fordi det kan utfordre demokratiet på ulike måter. En kan også argumentere for at spredning av falske nyheter kan være skadelig, og i verste fall få fatale følger. Eksempelvis kan den berømte pizzagate-saken nevnes her. I november 2016 sirkulerte konspirasjonsteorier om at en pizza-restaurant i Washington DC var hovedkvarteret for en pedofiliring ledet av presidentkandidat Hilary Clinton og hennes valgkampanjeleder John Podesta. Dette førte til at en 28-år gammel mann ville ta loven i egne hender, og gikk inn i pizza-restauranten med et automatvåpen fordi han skulle undersøke om denne informasjonen

stemte. 28-åringen overga seg til politiet etter å ha undersøkt restauranten i 45 minutter, og heldigvis ble ingen skadet (Sebastian & Bruney, 2020). Et annet tilfelle som fikk fatale følger finner vi i Iran i mars 2020 i kjølvannet av koronapandemien. Falsk informasjon som sirkulerte på sosiale medier om kur mot koronaviruset førte til at folk trodde på at konsumering av metanol kunne drepe viruset i kroppen. Konsekvensene av dette har vært at rundt 480 mennesker har dødd etter å ha drukket metanol som er svært giftig (Bernatek, 2021; Karimi & Gambrell, 2020).

Det kan antas at spredning av falske nyheter ikke er et stort problem i Norge. Blant annet viser en undersøkelse fra Reuters Digital News Report at nordmenn er mer bekymret for dårlig journalistikk (40%), enn fullstendig oppdiktete saker som har kommersielle eller politiske årsaker (37%) (Newman, Fletcher, Kalogeropoulos, Levy, & Nielsen, 2018, s. 37). Ifølge Kalsnes er Norge et land med forholdsvis høy tillit til mediene. I tillegg eksisterer en høy bevissthet om kildekritikk og kritisk medieforståelse hos den norske befolkningen. Selv om markedet for oppdiktete nyheter er mindre i Norge enn for eksempel i USA, Storbritannia og Russland mener hun likevel at det er grunn for å ta denne utfordringen på alvor (Kalsnes, 2019, s. 11). Eksempelvis kan vi i en relativt nylig norsk kontekst koble utfordringen med falsk informasjon til koronaskeptikere, som ikke tror på informasjon gitt av helsemyndighetene i Norge. Det har ført til at de har demonstrert mot helsemyndighetenes anbefalinger om koronatiltak, og blant annet brent munnbind i protest (Finsveen & Walnum, 2021).

1.2 Aktualisering gjennom læreplanen

Temaet falske nyheter er relevant og aktuell i tilknytning til begrepene kildekritikk og kritisk tenkning, to sentrale begreper som er vektlagt i den nye skolereformen, læreplanverket for Kunnskapsløftet (LK20) (Utdanningsdirektoratet, 2020). I den overordnede delen finner vi et punkt som kalles for «Opplæringens verdigrunnlag» hvor blant annet «kritisk tenkning og etisk bevissthet» står oppført som viktige verdier (Utdanningsdirektoratet, 2021). Her står det at skolen skal «bidra til *at elevene blir nysgjerrige og stiller spørsmål, utvikler vitenskapelig og kritisk tenkning*». Ifølge den overordnede delen innebærer kritisk og vitenskapelig tenkning «*å bruke fornuften på en undersøkende og systematisk måte i møte med konkrete praktiske utfordringer, fenomener og ytringer*». I forbindelse med kildekritikk skal elevene kunne «*vurdere ulike kilder til kunnskap og tenke kritisk om hvordan kunnskap utvikles*».

Elevene skal kunne forstå at deres egne erfaringer, standpunkter og overbevisninger kan være ufullstendige eller feilaktige. Dette innebærer at lærere må i undervisningen ta hensyn til at elevene må få en opplæring i både etablerte kjensgjerninger, men at det likevel må være rom for elevenes kreative og utforskende tenkning slik at de kan være med på utviklingen av ny kunnskap (Utdanningsdirektoratet, 2021).

Videre har kritisk tenkning og kildekritikk også en sentral rolle i den nye læreplanen i samfunnskunnskap (Utdanningsdirektoratet, 2021). I tillegg er det et formål med samfunnskunnskap at faget skal fremme elevenes kompetanse i samfunnskritisk tenking og digital dømmekraft (Utdanningsdirektoratet, 2021). Vi finner fire kjerneelementer i læreplanen i samfunnskunnskap. Blant annet er «Undring og utforsking» et kjerneelement hvor elevene skal *«innhente og bruke informasjon fra flere og ulike typer kilder for å ta opp forhold i samfunnet»*, og *«gjøre en kritisk vurdering av kildene med tanke på formål, og hvor pålitelige de er»* (Utdanningsdirektoratet, 2021). Kritisk tenkning og kildekritikk blir ansett som kjerneelementer i samfunnskunnskap, men vi ser også at disse temaene er regnet som grunnleggende ferdigheter. Dette ser vi spesielt under ferdighetene lesing og digitale ferdigheter. Lesing i samfunnskunnskap innebærer at elevene skal *«utforske, tolke, sammenlikne og kritisk vurdere forskjellige kilder»*, og at de skal bruke forskjellige kilder og sette seg inn i faglige og dagsaktuelle tema. Når det kommer til digitale ferdigheter i samfunnskunnskap er det et mål at elevene skal *«kunne bruke digitale verktøy til å finne, behandle og navigere i digitale kilder og velge ut informasjon»*. I denne prosessen er det viktig å utøve digital kildekritikk og utvikle digital dømmekraft (Utdanningsdirektoratet, 2021). Med utgangspunkt i informasjonen som er presentert her kan en derfor påstå at kritisk tenkning og kildekritikk har fått en sentral plass både i den overordnede delen av læreplanverket, og i læreplanen i samfunnskunnskap for VG1/VG2. Dette vitner om at forskning på temaer tilknyttet disse kjerneelementene og ferdighetene vil være et viktig og aktuelt bidra for samfunnsfagdidaktikken.

1.3 Prosjektets forskningsspørsmål

Med bakgrunn i det som er presentert overfor kan man derfor hevde at falske nyheter er høyest aktuell og et relevant tema som må forskes mer på, spesielt i en norsk kontekst.

Faktumet i at begrepet er flittig brukt de siste årene etter at Trump satte det på agendaen, tyder på at begrepet ikke kommer til å forsvinne med det første. Det finnes flere masteroppgaver og forskning på kildekritikk og kildesøk (Blikstad-Balas, 2015; Halvorsen, 2017; Harto & Hole, 2015; Pedersen, 2019; Stenseth & Strømsø, 2018; Strømberg & Sunde, 2018;) og nyheter i samfunnskunnskap, men falske nyheter som et konkret fenomen er lite undersøkt. Det er lite forskning på unges forståelser av begrepet falske nyheter og hva slags strategier de bruker for å avdekke falsk informasjon. Jeg ønsker derfor å sette lys på dette temaet i denne oppgaven. Forskningsspørsmålet i oppgaven er:

- *Hvilke nyhetsvaner rapporterer et utvalg VG1-elever og hvordan reflekterer de over falske nyheter?*

Jeg har vurdert det som hensiktsmessig å dele opp forskningsspørsmålet i tre underspørsmål som skal besvares i analysekapitlet. Disse tre underspørsmålene er:

1. *Hvilke nyhetsvaner har et utvalg VG1-elever?*
2. *Hvordan reflekterer elevene over fenomenet falske nyheter?*
3. *Hvordan reflekterer elevene over egne strategier for å vurdere kilders troverdighet?*

Underspørsmål 1 innebærer hvilke nyhetskilder elevene benytter, og deres refleksjoner rundt deres nyhetsvaner. Underspørsmål 2 fanger opp elevenes generelle refleksjoner rundt falske nyheter, mens underspørsmål 3 omhandler mer spesifikt om elevenes møte med konkrete kilder, og deres refleksjoner. For å kunne besvare forskningsspørsmålet har jeg benyttet semi-strukturerte Zoom-intervjuer med bruk av en intervjuguide, og bruk av en quiz om falske nyheter via delt skjerm funksjonen på Zoom. Dette blir nærmere gjennomgått i metodekapitlet.

1.4 Oppgavens oppbygning

Hittil i oppgaven har jeg presentert bakgrunnen for valg av temaet og temaets aktualitet og relevans for samfunnet og for samfunnsfagdidaktikken.

Videre vil jeg i kapittel 2 presentere tidligere forskning og teoretisk rammeverk som vil være grunnleggende for analyse og diskusjonsdelen.

I kapittel 3 vil jeg gå gjennom hvilke metoder jeg har brukt og drøfte metodebruken. Jeg vil også reflektere over mine valg og peke på styrker og svakheter ved undersøkelsen.

I kapittel 4 presenterer jeg mine hovedfunn fra de semi-strukturerte intervjuene, som vil være vesentlig for å kunne svare på forskningsspørsmålet i denne oppgaven.

I kapittel 5 oppsummerer jeg oppgaven og hovedfunnene, og reflekterer over hvilke implikasjoner mine funn har for lærere og elever.

2 Teori og tidligere forskning

I denne studien undersøker jeg hvilke nyhetsvaner et utvalg VG1-elever rapporterer, og hvordan de reflekterer over falske nyheter. I dette kapittelet presenterer jeg ulike teoretiske perspektiver og empiriske bidrag som vil være relevant for analysen og diskusjonsdelen i oppgaven. Først og fremst skal jeg presentere teori og tidligere forskning om nyheter. Deretter går jeg videre til begrepet falske nyheter. Helt til slutt presenterer jeg teori og forskning innen kildekritikk. Jeg vil også påpeke at jeg kommer til å bruke begrepet falske nyheter som et overordnet begrep, til tross for at jeg senere presenterer hvorfor begrepene feilinformasjon og desinformasjon er mer formålstjenlig å bruke.

2.1 Nyheter

I det følgende vil jeg presentere teori om hva nyheter er, og forskning på nordmenns nyhetsvaner. Dette delkapitlet er spesielt relevant for å kunne besvare og diskutere det første underspørsmålet: *Hvilke nyhetsvaner har et utvalg VG1-elever?*

For å kunne forstå og videre definere begrepet 'falske nyheter' må vi se på hva 'ekte' nyheter er. Nyheter har blitt definert på mange ulike måter. Ifølge Kershner er nyheter en redegjørelse for en nylig, interessant og viktig hendelse. Richardson peker på at nyheter er redegjørelser for hendelser som påvirker folk betydelig (Tandoc Jr, Wei Lim, & Ling, 2017, s. 140).

Nyheter er med andre ord noe som har nettopp skjedd og som er relevant for publikum. En viktig side ved nyheter er at de skal være faktabaserte og etterprøvbare. Ifølge Bjerke et. al. 2012 er en nyhet sann i den forstand at den «må være pålitelig og kunne etterprøves» (Kalsnes, 2019, s. 25). Nyheter beskrives som et produkt av journalistikk, et felt som skal sørge for å gi «uavhengig, pålitelig, nøyaktig og forståelig informasjon» (Kovach & Rosenstiel 2007, s. 11 i Tandoc Jr, Wei Lim, & Ling, 2018, s. 140). På den andre siden blir nyheter beskrevet som sosialt konstruerte, noe som fører til at journalister må bruke sin subjektive vurdering av hvilken informasjon de skal inkludere og hvilken de skal ekskludere (Herman & Chomsky 2002; Tuchman 1978, s.259 i Tandoc Jr, Wei Lim, & Ling, 2017, s. 140). Journalistene velger tema, vinkling og kilder og bestemmer hvilke nyheter som skal settes på dagsordenen (Kalsnes, 2019, s. 27).

Westlund skiller mellom journalistiske nyheter og falske nyheter. Journalistiske nyheter prøver å representere virkeligheten, mens falske nyheter inneholder og kommuniserer begrensede eller feilaktige bilder av virkeligheten. Det som er likt med disse to typene nyheter er at produktene ligner på hverandre, men at arbeidsprosessen er forskjellig (Westlund, 2017, s. 3). Det kan argumenteres for at journalistiske nyheter kommer med et «kvalitetsstempel», som blant innebærer at de nyhetene som produseres har gjennomgått en faktasjekk. Når nyhetsmedier publiserer en nyhet tar de et standpunkt om at det om er delt er sannferdig nok til å bli publisert. Det er ikke tilfelle når andre aktører publiserer informasjon på nettet (Westlund, 2017, ss. 5-6).

Videre er det relevant i denne sammenhengen å presentere noen hovedfunn fra undersøkelser om nordmenns nyhetsvaner. En rapport av Sakariassen og Moe fra 2018 har undersøkt nordmenns bruksmønstre for digitale nyheter. Formålet med rapporten er å forstå hvordan folk bruker nyheter på tvers av plattformer og formater i en rekke forskjellige land verden over. Rapporten viser at nyhetsinteressen er høy hos de fleste nordmenn, hvor nesten 60 % anser seg selv som svært eller ekstremt interesserte (Moe & Sakariassen, 2018, s. 7). Rapporten fra 2017 med samme undersøkelsestema viser at det er kun få som prøver ofte å unngå nyheter (4%), og for kvinner er en viktig grunn følelsen av maktesløshet, og at sterke bilder går inn på de (Sakariassen, Fredrik, & Moe, 2017, s. 7).

Rapporten om nordmenns bruksmønstre for digitale nyheter fra 2018 viser at de etablerte nyhetsleverandørene står sterkt både på og utenfor nettet. Eksempelvis står VG nett på første plass med 56 %, og 62% finner hovedsakelig sine nyheter ved å gå direkte til tradisjonelle aktørers nyhetssider når de vil lese nyheter på nettet (Moe & Sakariassen, 2018, ss. 14, 20). Rapporten viser også at nordmenn har generelt høy tillit til nyhetene. Kun 7% sier seg svært uenig i påstanden om at man kan stole på nyhetene mesteparten av tiden (Moe & Sakariassen, 2018, s. 34). Dette funnet indikerer at det er relativt få nordmenn som har en høy mistillit til nyhetene de leser. Disse funnene kan sammenliknes med undersøkelsen fra Medietilsynet som viser at nyhetene fra NRK1, TV 2, Aftenposten og 'lokal/regionavis' har høyest tillit. I denne undersøkelsen svarer mer enn 8 av 10 at «norske medier i hovedsak er til å stole på» (Medietilsynet, 2019, ss. 39-40). Basert på disse funnene virker det som om tilliten til mediene generelt er relativt stor hos den norske befolkningen.

Et annet moment i de nevnte undersøkelsene som kan styrke indikasjonene på at nordmenn har høy tillit til de etablerte nyhetsleverandørene, er det faktum at omtrent halvparten av informantene i rapporten fra 2018 oppgir at de har benyttet sosiale medier som en kilde til nyheter den siste uken. Men likevel svarer under 10 % at sosiale medier er deres hovedkilde til nyheter (Moe & Sakariassen, 2018, s. 24). I tillegg viser undersøkelsen fra Medietilsynet at befolkningen har lavest tillit til nyheter fra og på Facebook (Medietilsynet, 2019, ss. 40, 42).

Medietilsynets undersøkelse viser at et særtrekk ved 16-20-åringenes nyhetsvaner i Norge er at sosiale medier er en viktig nyhetskilde for ungdom. Sentrale funn her er at dobbelt så mange unge har sosiale medier som viktigste nyhetskilde, sammenlignet med befolkningssnittet (Medietilsynet, 2019, ss. 68, 73). De unge er i denne sammenhengen ungdom fra 16-20 år. Et annet særtrekk ved 16-20-åringene i denne undersøkelsen er at langt flere (60%) synes det er vanskelig å følge med i nyhetsbildet sammenliknet med befolkningssnittet (43%). Færre unge forholder seg til den «dagsordenssettende delen» av media, som innenriksnyheter, næringsliv og lokalstoff, men at flere unge er mer interessert i nyheter om kjendiser/ underholdning enn befolkningssnittet (Medietilsynet, 2019, s. 70).

2.2 Falske nyheter

I det følgende presenterer jeg først teori om begrepet falske nyheter, kort om intensjonen til avsenderen av falske nyheter, ulike typer av falske nyheter, og ulike begreper knyttet til falske nyheter. Deretter presenterer jeg teori om hvorfor falske nyheter blir spredd. Videre blir det et underkapittel om hvorfor vi tror på og deler falske nyheter. Avslutningsvis presenterer jeg kort noen sentrale funn fra tidligere forskning om falske nyheter. Begrepet er komplekst og har flere nyanser som må belyses. Dette delkapitlet er spesielt relevant for å kunne besvare og diskutere det andre underspørsmålet: *Hvordan reflekterer elevene over fenomenet falske nyheter?*

2.2.1 Begrepet 'falske nyheter'

Det finnes flere diskusjoner og definisjoner av begrepet falske nyheter. Ifølge Allcott og Gentzkow kan falske nyheter defineres som «*news articles that are intentionally and verifiably false, and could mislead readers*» (Allcott & Gentzkow, 2017, s. 213). Dette kan

oversettes til artikler som med hensikt og beviselig er falske og som kan villede lesere. I Medietilsynets rapport om den norske befolkningens kritiske medieforståelse i 2019, blir falske nyheter definert som «nyhetslignende opplysninger med uriktig, mangelfullt eller bevisst villedende innhold eller med falsk avsender som lages og spres gjennom ulike digitale nyhetskanaler og sosiale medier». Hensikten med bevisst desinformasjon er å «tjene en interesse», som for eksempel penger eller innflytelse (Medietilsynet, 2019, s. 26).

Mourao og Robertson argumenterer for at falske nyheter kombinerer elementer av nyhetsformatet med feilinformasjon, sensasjonalisme, klikk-agn og partiskhet (Mourao & Robertson, 2019, s. 2078). Feilinformasjon kan regnes som informasjon som er ment å være sann i utgangpunktet, men som viser seg å være falsk senere (Lewandowsky, et al., 2013, s. 488). Bednar og Welch peker på at avsenderens intensjon om å lure folk er ikke et nødvendig kriterium for at informasjon skal regnes som feilinformasjon (Bednar & Welch, 2008, s. 93). Nyheter med følelsesladde eller dramatiske elementer er typisk for sensasjonalisme hvor formålet er å påvirke lesernes følelser eller for å tiltrekke oppmerksomhet (Kilgo & Sinta, 2016). Ifølge Kilgo et al. (Kilgo, Harlow, García-Perdomo, & Salaverría, 2018, s. 1504) kan sensasjonalisme defineres som fortellinger som bevisst prøver å fremkalle følelser i begynnelsen av en artikkel, ved bruk av ekstreme tilfeller for å fange oppmerksomhet, eller ved å forenkle og trivialisere komplekse temaer og fremstille de i en tabloidlignende måte.

Klikk-agn er også en type nyhetssaker hvor formålet er å lokke lesere til å klikke på lenken for å lese nyhetssaken (Kalsnes, 2019, s. 29). Journalister som skriver i digitale nyhetsmedier bruker ulike strategier for å fange lesernes oppmerksomhet, og et av motivene kan være å generere aktivitet til nyhetssiden for å øke kommersielle inntekter. Det argumenteres for at klikk-agn overskrifter bruker «*forward-reference*» teknikker for å skape «*curiosity gaps*» hos leserne (Mourao & Robertson, 2019, s. 2082). «*Forward-referencing*» innebærer blant annet at overskriften inneholder pronomen eller determinativer som peker videre på nyhetsartikkelen som må leses eller sees for at leseren skal skjønne hva det blir referert til. Overskriften kan også inneholde følelsesladde ord (Blom & Hansen, 2015, ss. 87-88). Noen eksempler på slike overskrifter kan være: «**Du** må lese dette idag!», eller «**Dette** er den **verste** nyheten du kommer til å lese idag». Disse strategiene blir brukt for å skape informasjonshull hos leseren for at de skal klikke på overskriften (Kilgo & Sinta, 2016).

Partiskhet eller «*bias*» i nyheter er karakterisert som påstander eller språk som indikerer at den som skriver støtter et synspunkt over et annet, i stedet for å holde det balansert (Mourao & Robertson, 2019, s. 2082). D'Alessio og Allen (D'Alessio & Allen, 2000, ss. 135-136) peker på at de finnes tre typer bias i nyhetsdekning: «*gatekeeping bias*», «*coverage bias*» og «*statement bias*». «*Gatekeeping bias*» er spesielt relevant å trekke frem i denne konteksten. Denne typen partiskhet innebærer at journalister eller redaktører velger potensielle saker som de vil publisere til offentligheten, og dermed ser bort ifra saker som lesere ikke hører noe om. I en norsk kontekst kobler Moe og Sakariassen (Moe & Sakariaasen i Newman, Fletcher, Kalogeropoulos, Levy, & Nielsen, 2018, s. 91) det til partiske nyhetssider som har økt de siste årene som for eksempel resett.no, document.no, og rights.no som er de mest brukte. Disse nyhetssidene har et strengt fokus på innvandring og Islam, og er med på å skape offentlig debatt som strekker seg utover deres egne lesere.

Intensjonen til avsenderen

En annen side bak produksjonen av falske nyheter er intensjonen til avsenderen. Ifølge Wardle og Derakhshan kan 'falske nyheter' knyttes til tre forestillinger: «*Dis-information*», «*mis-information*», og «*mal-information*» (Wardle & Derakhshan, 2017, s. 20). Disse begrepene kan oversettes til «desinformasjon», «feilinformasjon» og «skadelig informasjon». Desinformasjon er falsk informasjon er skapt med vilje hvor formålet er å skade en person, sosial gruppe, organisasjon eller et land. (Wardle & Derakhshan, 2017, s. 20). Andre regner desinformasjon som direkte falsk informasjon som formidles for propagandistiske formål, men som kan identifiseres som falsk senere (Lewandowsky, et al., 2013, s. 488). Feilinformasjon er informasjon som man tror er sann, men som viser seg å være falsk, og hvor intensjonen bak feilinformasjon er ikke å skade noen (Lewandowsky, et al., 2013, s. 488; Wardle & Derakhshan, 2017, s. 20). Falske nyheter som skadelig informasjon er noen ganger basert på virkeligheten, og innebærer lekkasjer, hatytringer og trakassering som eksempelvis er rettet mot mennesker som tror på en viss religion. Skadelig informasjon blir i likhet med desinformasjon brukt strategisk for å forårsake skade på en person, organisasjon eller land (Wardle & Derakhshan, 2017, s. 20).

Ulike typer falske nyheter

Tandoc, Lim og Ling presenterer basert på tidligere forskning om begrepet 'fake news' at en kan skille mellom seks ulike typer falske nyheter: nyhetssatire, nyhetsparodi, nyhetsfabrikasjoner, fotomanipulasjon, propaganda og reklame (Tandoc Jr, Wei Lim, & Ling, 2017, s. 141). I denne konteksten er det hensiktsmessig å gå nærmere inn på falske nyheter som nyhetsfabrikasjoner, fotomanipulasjon og propaganda.

Falske nyheter som nyhetsfabrikasjoner er artikler som ser ut som ekte nyhetsartikler, men hvor innholdet er fiktivt. Intensjonen er å villedde folk, og fiktive nyhetsfabrikasjoner kan vi finne på nettsider, blogg eller sosiale medier. Det kan være utfordrende for lesere å avdekke nyhetsfabrikasjoner fordi de blir også publisert av organisasjoner uten tilknytning til nyhetssider og andre individer som etterligner nyhetsformatets stil og presentasjon. I tillegg kan nyhetsfabrikasjoner få ytterligere legitimitet når de blir delt i sosiale medier, og individer mottar de av folk de kjenner og stoler på (Tandoc Jr, Wei Lim, & Ling, 2017, s. 143). Ifølge Flanagin og Metzger vil lesere i møte med ukjente nettsider se på nettsidens design og innhold for å vurdere troverdighet (Flanagin & Metzger, 2007, s. 334). Falske nyhetssider som imiterer nyhetsformatets design kan føre til at lesere oppfatter nettsiden som troverdig og stoler på det som står der uten å verifisere innholdet (Tandoc Jr, Wei Lim, & Ling, 2017, s. 143).

Falske nyheter i form av fotomanipulasjon innebærer bruken av ekte bilder eller videoer for å skape en falsk historie. De fleste kjente nyhetssider er forpliktet til sannheten og begrenser seg til å bruke redigeringsprogrammer for å justere farge og tone på bilder. Men i sosiale medier eksisterer ikke slike etiske regler rundt spredning av manipulerte bilder. Dette kan føre til at manipulerte bilder villeder lesere (Tandoc Jr, Wei Lim, & Ling, 2017, s. 144). Helt til slutt omtaler forskningslitteraturen falske nyheter som propaganda, som er nyheter laget av politiske aktører for å påvirke offentligheten. Formålet er å støtte offentlige personer, organisasjoner eller myndigheter. Propaganda er ofte basert på fakta, men inkluderer partiskhet hvor en side blir fremhevet fremfor andre perspektiver. I tillegg kan det være en blanding av nyheter og journalistens egne kommentarer, noe som i utgangspunktet ikke er uvanlig i journalistikk. Det som likevel kan være problematisk er at avsenderen 'gjemmer' seg bak journalistikkens ideal om objektivitet, hvor målet er å overbevise leseren istedenfor å informere (Tandoc Jr, Wei Lim, & Ling, 2017, ss. 146-147).

For å oppsummere er det Ifølge Kalsnes tre aspekter som går igjen i definisjonene av falske nyheter. De peker for det første på likhetstrekk med nyheter som visuelt uttrykk, sjanger og institusjon. For det andre sier de noe om intensjonen til avsenderen, og for det tredje tar det for seg ulike grader av falskhet (Kalsnes, 2019, s. 25).

Ulike begreper knyttet til falske nyheter

Det kan virke forvirrende for leseren av denne oppgaven når begrepet 'falske nyheter' blir presentert med mange andre begrepsalternativer. For å gjøre det mer strukturert og ryddig er det hensiktsmessig med en rask gjennomgang av de ulike begrepene.

Hittil har begrepet falske nyheter blitt brukt som et overordnet begrep. Ifølge Wardle og Derakhshan er det likevel to grunner til at det er uheldig å bruke begrepet falske nyheter. For det første dekker ikke begrepet de ulike sidene ved fenomenet tilstrekkelig nok. I tillegg har begrepet blitt brukt av politikere rundt omkring i verden i beskrivelsen av nyhetsorganisasjoner med nyhetsvinklinger de ikke liker. På denne måten kan aktører med makt skade og undergrave tilliten til nyhetsmediene (Wardle & Derakhshan, 2017, s. 5). Zuckerman hevder at begrepet «fake news» er vagt og tvetydig og rommer alt fra falsk balanse til propaganda og dezinformatsiya (informasjon som er laget for å skape mistillit til institusjoner) (Wardle & Derakhshan, 2017, s. 15). Wardle og Derakhshan foreslår at man heller burde bruke begrepene «*feilinformasjon*» og «*desinformasjon*», hvor hovedskille mellom de er om informasjonen har som formål å skade noen (Wardle & Derakhshan, 2017, s. 5).

Til tross for dette skille kan begrepet falske nyheter likevel være et dekkende begrep når man snakker om falsk informasjon som imiterer nyhetsformatets design. En slik forståelse av falske nyheter kan kobles til begrepet «nyhetsfabrikasjoner», som tidligere nevnt er artikler som ser ut som ekte nyhetsartikler, men hvor innholdet er oppdiktet (Kalsnes, 2019, ss. 36-37) (Tandoc Jr, Wei Lim, & Ling, 2017, s. 143). Falske nyheter kan også betraktes som en hybridsjanger. Det vil si falske nyheter som blander nyhetsformatet med feilinformasjon, sensasjonisme, klikk-agn og partiskhet (Kalsnes, 2019, s. 37; Mourao & Robertson, 2019, s. 2078). Begrepet feilinformasjon kan imidlertid kobles til informasjon som ikke har til hensikt å villedde folk. Det kan for eksempel komme av feil eller slurv fra journalister eller andre

individer. Falsk informasjon som derimot har som hensikt å villed og påvirke folk politisk kan kobles til begrepene «desinformasjon» og «propaganda» (Kalsnes, 2019, s. 37)

2.2.2 Hvorfor skapes og deles desinformasjon og falske nyheter?

Ifølge Kalsnes er det flere aspekter rundt hvorfor desinformasjon og falske nyheter skapes og deles. Hun peker blant annet på teknologiske og økonomiske aspekter, politiske og militære aspekter. I tillegg finnes det sosiale og psykologiske aspekter rundt hvorfor vi tror på og deler desinformasjon og feilinformasjon (Kalsnes, 2019, s. 75).

Teknologiske og økonomiske aspekter

Når det kommer til teknologiske og økonomiske aspekter er det spesielt relevant å se på sosiale medier som plattformer for spredning av falske nyheter. Det finnes flere definisjoner på begrepet sosiale medier. Blant annet blir sosiale medier forstått som digitale plattformer som muliggjør digital kontakt med familie, venner og andre mennesker som deler samme interesser (Atiso & Kammer, 2018). Kaplan & Haenlein definerer sosiale medier som internettbaserte applikasjoner som bygger på aktiv deltagelse fra brukerne hvor de produserer og deler innhold (Kaplan & Haenlein, 2010, s. 61). Studier viser at definisjonen på sosiale medier har endret seg over tid. Tidligere ble plattformene først og fremst definert som verktøy for sosialisering, men at nå bruker individer i større grad sosiale medier som et informasjonsverktøy (Aichner, Grünfelder, Maurer, & Jegeni, 2021, s. 220). Ifølge rapporten Bruksmønstre for digitale nyheter fra 2017 oppgir 37 prosent nordmenn at de finner nyheter via sosiale medier. Rapporten viser at de yngste informantene fra 18-24 år går i mindre grad direkte til nyhetssidene, og i større grad kommer over nyheter på sosiale medier (Sakariassen, Fredrik, & Moe, 2017, ss. 14-15). Facebook er det sosiale mediet som benyttes mest, både når det gjelder generell bruk og til nyheter på henholdsvis 75 og 41 prosent. Andre sosiale medier som Snapchat og Instagram brukes av en god del (37 % og 33 %), men disse mediene benyttes i liten grad til nyheter, og ligger på under 10 prosent (Sakariassen, Fredrik, & Moe, 2017, s. 19). Bruken av Snapchat til nyheter har økt med 4% fra 2017 til 2018, og en grunn til dette kan være at VG lanserte sin nyhetskanal på Snapchat i 2017 (Newman, Fletcher, Kalogeropoulos, Levy, & Nielsen, 2018, s. 91).

For å forstå sosiale mediers rolle i produksjonen og spredningen av falske nyheter er det hensiktsmessig å se nærmere på de ulike funksjonene og handlingsmulighetene ved noen av plattformene (Kalsnes, 2019, s. 81). Disse handlingsmulighetene blir gjerne omtalt som «*affordances*» og innebærer handlinger som de forskjellige sosiale mediene muliggjør gjennom sitt teknologiske design (Enjolras, Steen-Johnsen, & Wollebæk, 2012, s. 891). Det kan eksempelvis være handlinger som å kommentere, dele eller manipulere en artikkel eller et innlegg (Kalsnes, 2019, s. 83).

I forbindelse med produksjon og spredning av falsk informasjon peker Kalsnes på seks implikasjoner av de ulike handlingsmulighetene ved sosiale medier som Facebook, Twitter og Instagram. For det første er det lett å produsere og publisere innhold på Facebook, Twitter og Instagram. Mangelen på forhåndskontroll gjør det enkelt å produsere informasjon som er feil, falsk eller manipulert. For det andre er det også enkelt å distribuere informasjon til et stort nettverk av publikum, som venner og følgere (Kalsnes, 2019, ss. 83-84). For det tredje finnes det handlingsmuligheter hvor man kan reagere på informasjonen man møter gjennom likerknappen. Eksempelvis vil en like eller en kommentar på et innlegg på Facebook påvirke algoritmene som bestemmer hva slags innhold som blir synlig på nyhetsstrømmen (Bucher, 2012, s. 1167). For det fjerde er det muligheter for interaksjon gjennom kommentarfelt og tagging av brukere på Facebook, Twitter og Instagram. Interaksjon bidrar til engasjement som fører til at innholdet blir synlig for mange (Kalsnes, 2019, s. 86). For det femte er det mulig med en kvantifisering av ulike menneskers adferd og relasjoner på sosiale medier.

Brukerdataene kan brukes til å predikere adferd og målrette politiske eller kommersielle budskap, og andre selskaper kan få tilgang til disse dataene (Kalsnes, 2019, ss. 86-87). Den siste implikasjonen av handlingsmulighetene på sosiale medier er algoritmisk sortering, som bestemmer hva slags informasjon som blir inkludert og ekskludert. Algoritmene er utviklet for å presentere mest mulig engasjerende informasjon for brukerne. Formålet med algoritmene er å engasjere brukerne med relevant innhold slik at de bruker mye tid på plattformene. På denne måten kan selskapene bak Facebook, Instagram og Twitter tjene penger på annonser (Kalsnes, 2019, ss. 87-88).

Videre peker Allcott og Gentzkow på to hovedmotivasjoner for produseringen og spredningen av falske nyheter i sosiale medier. For det første handler det om økonomisk gevinst.

Nyhetsartikler som går viralt på sosiale medier kan trekke inn betraktelige reklameinntekter når brukerne klikker seg inn på nettsiden nyheten kommer fra. Eksempelvis var økonomisk

motivasjon bakgrunnen for at unge menn i den lille byen Veles i Makedonia distribuerte politisk desinformasjon på Facebook om presidentvalget i USA i 2016 (Hughes & Waismel-Manor, 2021, s. 19; Subramanian, 2017). Et annet eksempel er Paul Horner som produserte nyhetssatire som var til fordel for Donald Trump, selv om han personlig ikke støttet Trump. Motivasjonen hans for å produsere og distribuere nyhetssatire var økonomisk profitt i likhet med individene i Veles (Dewey, 2016).

For det andre ligger det en ideologisk motivasjon bak produksjonen og spredningen av falske nyheter i sosiale medier. De som produserer falske nyheter med et ideologisk ståsted søker å fremme politiske kandidater de støtter. Det var tilfelle med en mann fra Romania som spredte propagandalignende nyheter på Facebook til støtte for Trump i forbindelse med presidentvalget i 2016. Ifølge en BuzzFeed analyse var Ovidiu Drobota ansvarlig for fire av de ti mest populære falske nyhetene på Facebook de siste tre månedene før valgdagen. De fire falske nyhetene genererte rundt 2, 953, 000 engasjementer. Sakene handlet blant om at Pave Francis støttet Donald Trumps kandidatur og at Hilary Clinton solgte våpen til ISIS. Selv om Drobota tjente penger på å spre de falske sakene, hevder han likevel at motivasjonen ikke var økonomisk men at han liker Trump og ville hjelpe han til å vinne valget (Townsend, 2016).

Politiske og militære aspekter

Videre må vi se på de politiske og militære aspektene rundt hvorfor falske nyheter skapes og deles. Først og fremst har begrepet falske nyheter blitt brukt av politikere som et våpen for å diskreditere motstandere og mediene. Den mest kjente i samtiden er Donald Trump som hevder at medieorganisasjoner som CNN og New York Times sprer og er falske nyheter. Trump bruker begrepet falske nyheter for å underminere motstandere og mediene, og for å engasjere sine tilhengere (Kalsnes, 2019, ss. 89-90). Trump er likevel ikke den eneste politiker som liker å bruke begrepet falske nyheter. Da en rapport fra Amnesty International avdekket dødsfall i fengsel i Syria, svarte den syriske presidenten, Bashar al- Assad at vi lever i en «*fake news era*». Et annet tilfelle finner vi i Myanmar, hvor militæret ble anklaget for å lede et folkemord mot Rohingya muslimer. En sikkerhetsansvarlig svarte anklagene med at det er ikke noe som heter Rohingya og at det er falske nyheter. Autoritære politiske ledere og andre politikere rundt omkring i verden har latt seg inspirere av Donald Trump og tatt begrepet 'fake news' til seg for å angripe sine kritikere og i noen tilfeller undergrave demokratiske institusjoner som mediene. I land hvor pressefriheten er begrenset eller under

betydelig trykk som for eksempel i Russland, Kina, Tyrkia, Libya, Polen, Ungarn, Thailand, Somalia bruker politikere begrepet falske nyheter for å slå tilbake mot medienes granskning (Erlanger, 2017). Dette ser vi i tilfelle med kinesiske myndigheter som har avvist anklagene om tvangsarbeid i Xinjiang-regionen, og kalt det for løgner og falsk informasjon påstått av anti-Kina styrker (The Associated Press, 2021).

I norsk sammenheng finner vi noen lignende tendenser hvor politikere kritiserer medias dekning av en sak de har vært involvert i eller uttalt seg om (Kalsnes, 2019, s. 92). Et eksempel er da Frp-politiker Mazyar Keshvari påstod at mediene produserer falske nyheter fordi han ble feilsitert i en artikkel skrevet av Aftenposten. Ifølge han vrir journalister og medier ting ut av sin sammenheng og får det til å se ut som noe helt annet, selv om Aftenposten har lagt seg flat i etterkant i denne saken (Mæland, 2017).

Når det kommer til militære aspekter blir falske nyheter i form av desinformasjon strategisk produsert og spredd for å skape kaos, konflikt og polarisering (Kalsnes, 2019, s. 94). Land som Russland og Kina blir ofte knyttet til produsering og spredning av desinformasjon og propaganda (Wardle & Derakhshan, 2017, ss. 29-31; Khaldarova & Pantti, 2016).

Teknologiske aspekter henger tett sammen med de militære aspektene ved produsering og spredning av desinformasjon. Eksempelvis har russiske myndigheter ansatt folk til å utføre nettrollaktivitet og brukt algoritmer kjent som «bots» for å spre nyheter om innvandring og terrorisme for å svekke tilliten til den vestlige verdensorden ved å få Vesten til å fremstå som på kanten av en apokalypse (Babiracki, 2017). Kinesiske myndigheter har gjort noe lignende ved at de har betalt individer til å poste millioner av fabrikkerte innlegg i sosiale medier hvert år, i et forsøk på å distrahere innbyggerne og skifte tema fra politisk relaterte problemer som kan føre til protester (King, Pan, & Roberts, 2017, s. 485).

2.2.3 Hvorfor tror vi på og deler desinformasjon og feilinformasjon?

For å forstå hvorfor folk deler desinformasjon og feilinformasjon må vi se nærmere inn på ulike sosiale og psykologiske aspekter. De sosiale årsakene til at vi tror på og deler desinformasjon og feilinformasjon kan knyttes spesielt til sosiale medier. På plattformer som Facebook og Twitter er nyhetsstrømmene designet slik at det er vanskelig å se hvor informasjonen kommer fra. Når venner deler saker på Facebook, kan det være at

oppmerksomheten i første omgang er rettet mot hvem som har delt saken videre, enn hvem som har skrevet nyheten (Kalsnes, 2019, s. 104). Dette samsvarer med funnene i den amerikanske studien «*Who shared it?: How Americans decide what news to trust on social media*» fra 2017. Sentrale funn her er at lesere stoler i større grad på den som har delt en artikkel videre i sosiale medier, enn den som har produsert artikkelen. Studien viser at informantene hadde mer tillit til en sak delt av en person de stolte på, men skrevet av en ukjent mediekilde, sammenlignet med en sak delt av en person de ikke stolte på, men som var skrevet av en kjent mediekilde. Tillit til den som delte saken i sosiale medier påvirker også viljen til å dele nyheten videre til venner og følge kilden på sosiale medier. Denne studien viser at tilliten eller troverdigheten til medieorganisasjonen påvirkes av tilliten til personen som deler saken i sosiale medier (Media Insight Project, 2017).

I tillegg kan man i sosiale medier møte på falske nyheter som har samme design og format som nyheter fra tradisjonelle medier. Dette kan forvirre lesere og bidra til forveksling (Kalsnes, 2019, s. 104). En annen side ved designet på sosiale medier er at når man blar raskt gjennom nyhetsstrømmen sin kan man møte på både seriøse nyheter og innhold som er ment å relatere til følelser. I denne sammenhengen har korrekthet liten effekt på deling av en sak, og faktorer som ønske om å tiltrekke og tilfredsstille følgere og venner for å signalisere ens gruppetilhørighet spiller en større rolle (Pennycook G. E., 2021, ss. 591, 594).

De psykologiske drivkreftene til hvorfor folk tror på og sprer feilinformasjon og desinformasjon kan knyttes til begrepene verdensbilde, retningsmotivert tenkning, selektiv eksponering og majoritetsillusjon (Kalsnes, 2019, s. 113). Flere studier har vist at det er mer sannsynlig at informasjon blir akseptert av folk når informasjonen samsvarer med andre ting man antar som sant (McGuire, 1972; Wyer, 1974 i Lewandowsky, Ecker, Seifert, Schwarz, & Cook, 2012, s. 112). Faktumet i at folk godtar påstander som er forenlig med deres holdninger kan knyttes til begrepet 'verdensbilde'. Det blir argumentert for at folks verdensbilde eller personlige ideologi spiller en rolle i mottakelsen av feilinformasjon. Feilinformasjon som er forenlig med ens verdensbilde samsvarer med andre eksisterende oppfatninger hos individet, og er derfor mer kjent, lettere å behandle og mer logisk eller meningsfylt. I tillegg anses kilden til feilinformasjonen som mer troverdig hvis den samsvarer med ens verdensbilde (Lewandowsky, Ecker, Seifert, Schwarz, & Cook, 2012, s. 118). Ulempen med feilinformasjon som er forenlig med ens verdensbilde er at folk vil fortsatt tro på feilinformasjonen selv når den er blitt korrigert. Når individer mottar uønsket korrigert

informasjon, kan det hende at de støtter sin opprinnelige mening om feilinformasjonen enda sterkere. Dette kalles for en «*backfire*» effekt, og innebærer at man kjemper imot motstridende informasjon og styrker sine eksisterende synspunkter (Nyhan & Reifler, 2010, ss. 307-308).

Videre spiller motivasjon en rolle i hvorfor man tror på feilinformasjon. Forskere skiller ofte mellom to grunnleggende typer motivasjon som påvirker måten man behandler informasjon på: «*directional motivation*» og «*accuracy motivation*», som kan oversettes til retningsmotivasjon og nøyaktighetsmotivasjon (Kunda, 1990, ss. 481-482; Taber & Lodge, 2006, s. 756). Ifølge Kunda aktiveres to ulike mål når folk bearbeider informasjon. Det ene er retningsmotivasjon hvor målet er å ende opp med en ønsket konklusjon, mens den andre er nøyaktighetsmotivasjon hvor målet er å bearbeide informasjon så nøyaktig som mulig (Kunda, 1990, s. 480). «*Directional motivation*» er spesielt vanlig i møte med politisk informasjon (Redlawsk, 2002, s. 1021). Denne typen informasjonsbehandling får enkeltindivider til å oppsøke informasjon som samsvarer med deres eksisterende synspunkter, noe som kalles for «*confirmation bias*». Individer som er styrt av «*directional motivation*» vil bruke mer tid og ressurser for å avvise eller finne motargumenter for perspektiver som motsier deres kunnskap og holdninger. Dette kalles for «*disconfirmation bias*». Videre vil de vurdere argumenter som samsvarer med deres synspunkt sterkere og mer nøyaktig enn motstridende argumenter, noe som kalles for «*prior attitude effect*» (Kunda, 1990, s. 493; Taber & Lodge, 2006, s. 757). Ulempen med en sånn holdning til ny informasjon kan være at individet forsterker synet sitt på tidligere oppfatninger ytterligere (Redlawsk, 2002, s. 1025). I motsetning til «*directional motivation*» innebærer «*accuracy motivation*» en større kognitiv innsats av individer relatert til argumentasjon og en nøye og dypere vurdering av relevant informasjon (Kunda, 1990, s. 481). En studie av Pennycook og Rand viser imidlertid at retningsmotivasjon handler mer om at folk ikke tenker over informasjonen de møter på, enn politisk motivert tenkning. Funnene i studien viser at mottakelighet av falske nyheter er drevet mer av «*lazy thinking*» enn politisk partiskhet. Folk tror på falske nyheter fordi de ikke tenker over informasjonen de møter på, og ikke fordi de er drevet av en motivert tenkning (Pennycook & Rand, 2018, ss. 39, 47).

En konsekvens av «*directional motivation*» er at det kan føre til selektiv eksponering (Flynn, Nyhan, & Reifler, 2017, s. 132). Selektiv eksponering er en av mange strategier folk bruker

når de skal sile ut og velge informasjon. I tilknytning til nyheter er det en tendens at folk foretrekker informasjon som støtter deres syn på verden. En viktig årsak til at folk gjør dette er at de vil unngå en kognitiv dissonans, som kan oppstå når man kommer over informasjon som utfordrer ens verdensbilde eller strider mot det man anser som fakta (Knudsen, Iversen, & Vatnøy, 2018, s. 3). En annen årsak til at folk tror på og sprer falske nyheter kan knyttes til begrepet majoritetsillusjon, og innebærer at folk lar seg påvirke av andres synspunkter i sosiale nettverk. Denne illusjonen kan få individer til å overvurdere utbredelsen av et standpunkt noe som kan drive frem den sosiale spredningen (Lerman, Yan, & Wu, 2016, s. 1).

2.2.4 Forskning på falske nyheter

Undersøkelsen fra Medietilsynet fra 2019 om nordmenns kritiske medieforståelse viser at 4 av 10 sliter med å avdekke en falsk nyhet. I undersøkelsen eksponerte de respondentene for en falsk sak på nettstedet aftenstidende.com. Nettstedet publiserer nyhetslignende saker, men skriver nederst med liten skrift på siden at de er en humor- og satire-side. I den konkrete saken avslører 51% over 60 år den falske nyheten, mens tilsvarende tall for gruppen under 30 år er 66% (Medietilsynet, 2019, s. 29). For å sjekke om en nyhetssak er falsk eller ikke bruker de unge flere digitale metoder enn befolkningssnittet. Eksempelvis vil de unge (16-20 år) bruke metoder som å sjekke andre kilder de stoler på og gjøre nettsøk dersom de mistenker at en nyhet er usann (Medietilsynet, 2019, s. 81).

En langt høyere andel av de unge (under 30 år) og digitalt trente hevder å ha en sterkere beredskap for å avsløre falske nyheter. Det ser ut til at de unge har høyere 'digital selvtillit' og anser det som en økt sikkerhet mot å bli lurt. Kun 3 av 10 av de over 60 år ville for eksempel 'gjort nettsøk' for å dobbeltsjekke sannheten i en nyhetssak. Hos de under 30 år er andelen dobbelt så høy (Medietilsynet, 2019, s. 30). Disse funnene samsvarer med en amerikansk undersøkelse fra 2019, hvor et hovedfunn var at amerikanere over 65 år delte falske nyheter i gjennomsnitt sju ganger mer enn den yngste aldersgruppen (18-29 år) (Guess, Nagler, & Tucker, 2019, s. 1).

En delrapport fra februar 2021 om nordmenns kritiske medieforståelse relatert til falske nyheter og desinformasjon viser at de eldste (60-80+ år) og de yngste (16-24 år) respondentene synes det er vanskeligere å håndtere desinformasjon og falske nyheter enn

resten av befolkningen (Medietilsynet, 2021, s. 7). I denne undersøkelsen ble respondentene eksponert for en falsk nyhetssak fra Twitter. Saken var fiktiv, men konteksten virket seriøs ved at den hadde nyhetslignende språk, og inneholdt mange av kjennetegnene som er typisk for en nyhetsartikkel. I spørsmålet om hvordan respondentene oppdaget at nyhetssaken var usann/ falsk, ble det gitt fire ulike typer begrunnelser: 'Designen eller formen', 'Språket eller ordbruken', 'Konteksten' og 'Innholdsrelaterte begrunnelser'. Begrunnelser knyttet til designen eller formen ble knyttet til trekk som design på siden, skrifttype, bilde og oppsettet. I kategorien språk eller ordbruk, viste respondentene til språklige trekk ved teksten, skrivefeil, ordbruk eller formuleringer. En annen begrunnelse til at nyhetssaken ble oppdaget som falsk kan kobles til konteksten, som handler om hvordan saken skiller seg fra andre nyhetssaker respondenten har tillit til. Videre oppgir 60 prosent generelle innholdsrelaterte begrunnelser som for eksempel at saken er usannsynlig, urealistisk, lite troverdig eller for god til å være sann (Medietilsynet, 2021, ss. 9-13).

2.3 Kildekritikk

Hittil har jeg presentert teori og tidligere forskning om nyheter, og fenomenet falske nyheter. I tillegg har jeg i innledningskapitlet koblet temaet falske nyheter til kildekritikk i den nye generelle læreplanen, og i læreplanen for samfunnskunnskap. Med utgangspunkt i det som står om kildekritikk i læreplanene har jeg demonstrert hvordan dette temaet er relevant og aktuelt. I dette kapitlet vil jeg gå dypere inn på hva kildekritikk innebærer ved å vise til relevant teori og tidligere forskning fra dette feltet. Dette delkapitlet er spesielt relevant for å kunne besvare og diskutere det tredje underspørsmålet: *Hvordan reflekterer elevene over egne strategier for å vurdere kilders troverdighet?*

Kildekritikk kan det for det første forstås som hvordan man velger kilder, og kan knyttes til begrepet literacy som i en snever forstand er knyttet til lese-, skrive-, og regneferdigheter. En utvidet forståelse av begrepet innebærer nå å kunne identifisere, forstå, tolke, lage og kommunisere i en økende digital, tekstfiksert og informasjonsrik verden som er i en stadig endring (UNESCO, 2021). Ifølge Koltay innebærer et utvidet literacy-begrep visuelle, elektroniske, og digitale former for uttrykk og kommunikasjon (Koltay, 2011, s. 214). Det blir argumentert for at skolens aller viktigste oppgave er å gi elever relevant tekstkompetanse-

ofte omtalt som literacy. Ifølge Blikstad-Balas handler literacy om å skape mening i egne og andres tekster, og er en kompleks kompetanse som muliggjør både kunnskapstilegnelse og samfunnsdeltakelse (Blikstad-Balas & Foldvik, 2017, s. 29).

Det finnes ulike typer literacy, og ifølge Koltay er media literacy et paraplybegrep, noe som kan tolkes som at den rommer flere underkategorier. Media literacy har blitt definert som evnen til å få tilgang til media, til å forstå og vurdere forskjellige aspekter ved media og medieinnhold kritisk, og det å kunne skape kommunikasjon i ulike kontekster (Europakommisjonen, 2007 i Koltay, 2011, s. 212-213). Underkategorier av media literacy er for eksempel information literacy, digital literacy og news literacy. Information literacy handler om evner til å innhente og velge ut informasjon på skolen og arbeidsplassen, og andre områder i livet hvor man må ta personlige valg som for eksempel innen helse og medborgerskap. Ifølge Gilster innebærer digital literacy evnen til å forstå og bruke informasjon fra ulike typer kilder (Koltay, 2011, ss. 215-216).

News literacy har i de senere tid fått interesse i lys av diskusjoner rundt feilinformasjon, desinformasjon og falske nyheter. Fletcher definerer news literacy som kunnskap om hvordan nyheter er lagd; hvem som lager de, hvordan de er valgt og hvordan de er finansiert (Newman, Fletcher, Kalogeropoulos, Levy, & Nielsen, 2018, s. 34). Bekymringer rundt falske nyheter er også en grunn til at de ulike literacy-typene innenfor media literacy er av interesse. Blant annet eksisterer det antakelser om at literacy evner hjelper folk til å bli 'immune' mot skadelige effekter av misledende informasjon. «Inoculation theory» eller immunitetsteorien kan forklare denne antakelsen. I forbindelse med falske nyheter kan denne teorien være relevant ved at undervisning i media literacy hjelper individer til å bli 'immune' mot skadelige effekter av falske nyheter (McGuire, 1964; Jeong, Cho, & Hwang, 2012).

I sin empiriske studie utforsker Jones-Jang, Mortensen og Liu hvilke av de ulike literacy typene (media, information, news og digital literacies) som er best for å kunne avdekke falske nyheter. Det sentrale funnet i denne studien er at information literacy øker sannsynligheten for å kunne avdekke falske nyheter (Jones-Jang, Mortensen, & Liu, 2021, ss. 371-373).

For å kunne avdekke falske nyheter er det dermed vesentlig med ferdigheter og kompetanse i hvordan man skal håndtere et informasjonssamfunn i stadig endring. Likevel kan man kunne møte på utfordringer med å avdekke falske nyheter som imiterer formatet til ekte nyheter. Til tross for at man har kritiske evner i media literacy, og har kunnskap om prosessene bak

nyhetsdistribusjon, betyr ikke det nødvendigvis at folk vil avdekke falske nyheter på nettet. Det blir argumentert for at bruk av faktasjekk nettsider eller andre digitale verktøy som kan sammenligne og vurdere ulike kilder vil ha en større betydning (Jones-Jang, Mortensen, & Liu, 2021, s. 382).

2.3.1 Kildekritikk og digital informasjon

Ifølge Blikstad-Balas har læreboka tradisjonelt vært den eneste kunnskapskilden i klasserommet. Dette har endret seg i dagens klasserom hvor elevene har tilgang til et uendelig antall kunnskapskilder tilgjengelig via internett (Blikstad-Balas, 2016, s. 594). Baildon og Damico argumenterer for at internettet ført til en overveldende spredning av tekster, hvor lærere og elever er bare et tastetrykk unna en ubegrenset strøm av videoklipp, nyhetsartikler og meldinger på sosiale nettverk. Dette kan by på noen utfordringer når man skal vurdere troverdigheten av disse informasjonskildene (Baildon & Damico, 2011, s. 269). De presenterer tre årsaker til at det er vanskelig å vurdere troverdigheten til informasjonskilder på internett. Det er for det første enkelt å lage og formidle digitale tekster på nettet. I tillegg er det mangel på en undersøkelsesprosess for mange av disse innleggene, og ikke minst er det vanskelig å avklare avsenderens formål og legitimitet. Konsekvensen av dette er at medieforbrukere trenger ferdigheter som kan støtte de i møte med all den digitale informasjonen.

Det kan være en utfordring å sammenligne tekster på nett med andre nettkilder, og årsaken til dette er ifølge Baildon og Damico at internett er «et selvforsynende referansesystem», hvor lesere må støtte seg på annen informasjon på nettet for å avgjøre troverdigheten. Dette kan føre til en «ekkokammereffekt» hvor sentrale ideer blir forsterket gjennom repetisjon og blir akseptert uten motstridende synspunkter (Baildon & Damico, 2011, s. 269). I tillegg vil det være vanskelig å bedømme troverdigheten av nettkilder fordi mange av tekstene på nettet kombinerer forskjellige kommunikasjonsmåter, ofte i form av multimodale tekster som består av språk og visuelle virkemidler som bilder, lyd og video (Baildon & Damico, 2011, s. 270).

Videre presenterer Baildon og Damico to sentrale strategier i møte med nettkilder, «*selektiv eksponering*» og «*selektiv persepsjon*». Dette innebærer at elevene i møte med all den omfangsrike informasjonsmengden som er tilgjengelig på nett benytter seg av «*selektiv*

eksponering» som går ut på at de velger kilder som er forenlig med eksisterende kunnskap, og *«selektiv persepsjon»*, som betyr at de tolker informasjon med utgangspunkt i sin bakgrunnskunnskap. Disse strategiene blir brukt for å tone ned informasjonsmengden de blir utsatt for (Baildon & Damico, 2011, s. 270).

2.3.2 Kildekritikk og digitale ferdigheter

Basert på det som er presentert på forrige side kan det argumenteres for at digitale ferdigheter vil være en fordel når man skal vurdere troverdigheten av informasjonskilder på internett. Dette kan kobles til en undersøkelse fra Medietilsynet fra 2019 som har undersøkt kritisk medieforståelse hos den norske befolkningen. Ifølge Medietilsynet innebærer kritisk medieforståelse *«kunnskap og ferdigheter vi trenger for å orientere oss i dagens dynamiske medielandskap og ta informerte valg om medieinnholdet vi konsumerer, lager og deler»* (Medietilsynet, 2019, s. 2). Funnene fra undersøkelsen viser at det er ulike mediebruksmønstre hos yngre og eldre. Eksempelvis bruker unge (under 30 år) i stor grad digitale medier, og har god forståelse av hvordan de digitale informasjonstrømmene fungerer. Det argumenteres for at det er en fordel når de skal avdekke falske nyheter (Medietilsynet, 2019, s. 5). Kalsnes argumenterer for at medie- og informasjonsforståelse er en essensiell egenskap i det digitale samfunnet, og kan gjøre innbyggerne mer motstandsdyktige mot desinformasjon (Kalsnes, 2019, s. 133).

Videre viser Medietilsynets undersøkelse at de eldre (over 60 år) bruker få metoder for informasjonssøk. De unge (under 30 år) bruker flere metoder for å undersøke og finne informasjon. Samtidig virker de eldre mer usikre når det gjelder å velge og stole på digitale kilder og metoder (Medietilsynet, 2019, s. 18). De unge er mer digitalt trente og har dermed et større digitalt register av metoder for å finne ut hvordan man skal gå frem. For en høyere andel av de unge (16-20 år) er det naturlig å gjøre nettsøk, sjekke flere medier og sjekke kildene som er brukt i sakene (Medietilsynet, 2019, s. 82). 16-20-åringene er den mest digitale aldersgruppen i befolkningen. En årsak til dette særtrekket kan være at sosiale medier er langt mer integrert i 16-20-åringens liv, sammenlignet med eldre grupper. Mens halvparten av befolkningen er på 'andre sosiale medier' som Snapchat og Instagram, er nesten alle de unge der (9 av 10) (Medietilsynet, 2019, ss. 68, 71). Selv om disse funnene kan gi

implikasjoner om at ungdommer er gode på kildekritikk av digital informasjon, viser likevel en del studier at de digitale ferdighetene hos norske elever har forbedringspotensial.

Ifølge Bennett er det en tendens til å tro at unge mennesker er digitalt innfødte, og i stand til å håndtere enhver oppgave knyttet til informasjonsteknologi, men hevder at det ikke er tilfelle (Bennett, Freelon, Hussain, & Wells, 2012, s. 128). Dette tilfelle finner vi i Austvik og Ryes studie om hvordan norske elever bruker digitale medier for å hente informasjon. Her argumenteres det for at selv om elevene har nødvendig teknisk kompetanse for å håndtere informasjonssøk på internett, mangler de likevel i stor grad den faglige og analytiske kompetansen. Det er et problem fordi elevene i denne studien sliter med å finne gode søkeord og mange har problemer med å innholdsvurdere treffene som kommer opp. Konsekvensen av den manglende faglige og analytiske kompetansen er at elevene holder seg innenfor et begrenset spekter av kilder (Austvik & Rye, 2011). Eksempelvis viser studien til Blikstad-Balas at elevene bruker Wikipedia fordi det er enkelt og raskt å finne den nødvendige informasjonen de trenger, noe som indikerer at elevene velger denne kilden uten å bruke sin faglige og analytiske kompetanse (Blikstad-Balas, 2016, s. 602). Lignende funn finner vi i studien til Foldvik, som har undersøkt VG3- elevers vurdering av tekster på Internett. Sentrale funn her er blant annet at informantene måler tekstenes troverdighet opp mot egen «doxa», som kan oversettes til menneskets oppfatning av virkeligheten i retorisk teori (Foldvik, 2015, s. 27). I denne konteksten kan det knyttes til begrepet 'verdensbilde', slik det er beskrevet i delkapitlet om falske nyheter. Foldvik argumenterer for at elevenes tillit til deres doxa er en viktig faktor i deres vurdering av tekstenes troverdighet. Dersom tekstene stemmer overens med elevenes doxa, viser dette både at avsenderen er troverdig og at informasjonen er korrekt. Et annet sentralt funn her er at elevene ikke undersøker avsenderens identitet eller intensjonen bak teksten, spesielt ikke når avsenderen virker profesjonelle og seriøse (Foldvik, 2015, ss. 91, 96-97).

Disse studiene peker på utfordringer med kildekritikk og digitale ferdigheter hos norske elever. Løsningen for at elevene i større grad skal ha utbytte av den informasjonen som finnes på Internett, er ifølge Austvik og Rye at lærerne må bli tydeligere og bidra med aktive føringer for elevenes informasjonssøk (Austvik & Rye, 2011). Dette kan knyttes til Kirschner, Sweller og Clarks kritiske tilnærming til utforskende undervisning. De argumenterer for at elever burde få direkte veiledning og burde ikke bli etterlat til seg selv når de skal utforske konsepter og prosesser på egen hånd (Kirschner, Sweller, & Clark, 2006, s. 75). I dette tilfelle

vil det innebære at lærere burde ikke overvurdere elevers ferdigheter i kildekritikk og digitale ferdigheter, og veilede de mer i undervisningen når elevene skal finne informasjon på nettet.

2.3.3 Kildekritikk og strategier

I de tidligere delkapitlene om kildekritikk har jeg presentert relevansen mellom kildekritikk og digital informasjon, og strategier for hvordan man forholder seg til digital informasjon. Videre har jeg gått nærmere inn på særtrekk ved ungdommers digitale ferdigheter, samt henvist til noen studier som peker på utfordringer med elevers digitale ferdigheter i skolesammenheng. I dette delkapitlet vil jeg presentere strategier for hvordan elever vurderer troverdigheten av kilder.

Austvik og Ryes studie viser at elevene setter likhetstegn mellom 'seriøse' sider og pålitelige kilder. Når elevene skal vurdere om en kilde er troverdig fokuserer de på om kilden er seriøs, og det blir satt likhetstrekk mellom «seriøs» og «sant». Ifølge Austvik og Rye indikerer elevenes sterke fokus på «sannhet» når de søker på internett at de har en stor tro på autoriteter, som for eksempel kjente sider, forlag og leksikon (Austvik & Rye, 2011, ss. 50-51). Andre studier viser at elevers vurdering av kilders troverdighet er knyttet til deres forkunnskaper om et tema. Eksempelvis har Kahne og Bowyer i sin studie utforsket unges vurderinger av sannhetspåstander i forhold til kontroversielle offentlige saker. Ungdommene i studien fra 15 år til 27 ble bedt om å vurdere nøyaktigheten av falske innlegg på nettet. Studien viser at de unges vurderinger var i større grad avhengig av deres tidligere syn på saken, og i mindre grad avhengig av om innlegget inneholdt en unøyaktig informasjon (Kahne & Bowyer, 2017, s. 3).

Forkunnskaper ser ut til å ha en sentral rolle når elevene skal vurdere kilders troverdighet. Dette er i tråd med de sentrale funnene i Stenseth og Strømsøs studie, hvor de har intervjuet 25 videregående elever etter at de har valgt dokumenter til bruk i en oppgave, og spurt de om å begrunne valgene sine. Sentrale funn her er at elevenes begrunnelser kan kobles til hvor relevant innholdet er, kildeegenskaper og forkunnskaper om emnet. Resultatene viser at elevene er i stand til å evaluere relevansen i innholdet og kildeegenskaper når de skal velge kilder for en skoleoppgave, men at forkunnskaper ser ut til å påvirke valg og begrunnelse av kilder (Stenseth & Strømsø, 2018, s. 1).

Videre argumenterer Stenseth og Strømsø for at man i vurderingen av to ulike perspektiver i en sak gjerne vurderer innhold og avsenderen av innholdet. Slike vurderingsprosesser har blitt kalt for «*first- and second- hand evaluations*» (Bromme, Kienhues, & Porsch, 2010 i Stenseth og Strømsø, 2018, s.3). Dette kan oversettes til første og andre gangs vurderinger. Første gangs vurderinger innebærer at man stiller seg spørsmålet «Er denne påstanden sann?». For å kunne svare på dette spørsmålet kan leseren sammenligne om den informasjonen vedkommende har møtt på samsvarer med individets forkunnskaper om det emnet. Leseren kan dermed vurdere om påstanden har en logisk sammenheng. En utfordring med første gangs vurderinger er likevel at leseren kan i noen tilfeller møte på kompleks informasjon, noe som gjør at man muligens ikke har de rette forkunnskapene for å kunne avdekke om informasjonen er sann (Bromme, Kienhues, & Porsch, 2010; Keil, Stein, Webb, Billings, & Rozenblit, 2008 i König & Jucks, 2019, s. 3). Begrepet «*first hand evaluations*» ligner på det Baildon og Damico kaller for «*excavation*», som er en strategi lærere og elever kan bruke for å vurdere troverdigheten av kompliserte tekster på nettet (Baildon & Damico, 2011, s. 269). «*Excavation*» innebærer en nøye sjekk og analyse av den enkelte teksten. Når man 'graver' dypere inn i teksten kan man bruke ulike strategier som det å stille spørsmål, skille fakta fra mening, identifisere avvik i teksten, se etter feil i innholdet eller logikken (Baildon & Damico, 2011, s. 271).

Andre gangs vurderinger kan forekomme når leseren er klar over sine begrensede forkunnskaper om et emne, og er i mindre grad i stand til å vurdere innholdet i informasjonen (Bromme et al., 2010; Stadtler, Scharrer, Macedo-Rouet, Rouet, & Bromme, 2016 i Stenseth og Strømsø s.3). Andre gangs vurderinger innebærer at man stiller seg spørsmålet «Hvem skal jeg tro på?». I motsetning til første gangs vurderinger hvor man ser på innholdet i påstanden og hvor logisk den er vil fokuset i andre gangs vurderinger være på troverdigheten til selve informasjonskilden (König & Jucks, 2019, s. 3). Begrepet «*excavation*» er også relevant her, og innebærer at man ser på troverdigheten av kilden. Når man skal vurdere troverdigheten av kilden kan man stille spørsmål om hvem avsenderen er og hva slags legitimitet og hvor påliteligheten til avsenderen ligger (Baildon & Damico, 2011, s. 271). Ifølge König og Jucks er det kun et teoretisk skille mellom begrepene «*first- hand*» og «*second- hand*» vurderinger. Det er fordi disse vurderingsprosessene er ofte sammenkoblet og kan ikke skilles. Likevel kan et skille mellom first-hand og second-hand vurderinger illustrere hvordan informasjon fra nettet blir oppfattet og vurdert i et didaktisk perspektiv (König & Jucks, 2019, s. 3).

I samsvar med antakelsen om first- og second-hand evaluations av informasjon, fant Lucassen, Muilwijk, Noordzij, and Schraagen i sin studie at det er en forskjell mellom lesere med forkunnskaper om et emne og lesere uten forkunnskaper i forbindelse med vurderingen av troverdighet i informasjon. Hovedforskjellen er at lesere med forkunnskaper fokuserer på semantiske trekk ved teksten. Det innebærer eksempelvis nøyaktigheten av informasjon. Lesere uten forkunnskaper om temaet vil ofte ikke være i stand til å sammenligne informasjonen de møter på med eksisterende kunnskap. Det fører derfor til at de må vurdere informasjonen basert på overflatiske trekk ved kilden (Lucassen, Muilwijk, Noordzij, Schraagen, & Maarten, 2013, s. 262). Det er for eksempel lengde på teksten, bilder og skrivestilen (Lucassen, Muilwijk, Noordzij, Schraagen, & Maarten, 2013, s. 256).

3 Metode

3.1 Forskningsdesign og metode

Temaet for denne oppgaven er falske nyheter, og forskningsspørsmålet er som følger: «*Hvilke nyhetsvaner rapporterer et utvalg VG1 elever og hvordan reflekterer de over falske nyheter?*». Jeg er med andre ord interessert i et utvalg VG1- elevers forståelser og refleksjoner rundt et sosialt fenomen, og har derfor benyttet en kvalitativ forskningsmetode. En kvalitativ metode kan gi en dypere forståelse av et sosialt fenomen. En kvalitativ metode er spesielt hensiktsmessig hvis en er interessert i å utforske individers livshistorier eller atferd, og er derfor passende for å kunne svare på forskningsspørsmålet i denne studien (Silverman D. , 2001, ss. 32, 25). Videre har jeg brukt intervju som metode for å samle inn empirien i undersøkelsen. Jeg har benyttet meg av det som kalles for semi-strukturerte intervjuer, med henblikk på å tolke betydningen av det som blir uttalt under intervjuet (Kvale & Brinkmann, 2021).

I dette kapitlet presenterer jeg forskningsdesignet og metodene som er brukt for å belyse elevenes nyhetsvaner og refleksjoner rundt falske nyheter. Det er brukt en kvalitativ tilnærming med digitale semi-strukturerte intervjuer for å samle inn datamaterialet. Først presenterer jeg informantene og refleksjoner tilknyttet utvalgsprosessen. Deretter presenterer jeg datainnsamlingsprosessen. Videre blir det en gjennomgang av analysemetoden jeg har benyttet, og helt til slutt peker jeg på styrker og svakheter ved oppgavens kvalitet, og de etiske betraktningene tilknyttet intervjuprosessen med informantene og rollen min som forsker.

3.2 Utvalg

I denne studien fokuserer jeg på et utvalg VG1-elever. Jeg anser VG1-elever som en viktig gruppe hvor elevene er på et mer faglig avansert nivå enn for eksempel ungdomsskoleelever. I utgangpunktet var planen å rekruttere informanter fra en skole hvor jeg har hatt praksis tidligere. På grunn av smitteverntiltak møtte jeg på noen utfordringer med rekruttering av informanter fra den klassen. Jeg valgte derfor en annen rekrutteringsstrategi.

Med bakgrunn i det som er nevnt har jeg derfor benyttet en ‘snowball sampling’, som innebærer at jeg har rekruttert informanter som oppfyller de nødvendige forhåndsbestemte kriteriene. Disse kriteriene var knyttet til at informanten måtte være en VG1-elev og måtte ha samfunnskunnskap som et fellesfag. Gjennom anbefalinger fra bekjente fant jeg først to informanter, som videre tipset om ytterligere tre andre informanter fra klassen sin som kunne vært interessert (Giampietro, 2007, s. 419). Det resulterte til at jeg til slutt endte opp med fem informanter, fra en videregående skole i Oslo. En svakhet ved snowball-sampling kan likevel være knyttet til at de to første informantene som tipset om de andre informantene anbefaler folk som har felles verdier eller erfaringer som de selv, og en lignende verdensforståelse. Det kan dermed påvirke sammensettingen av informantene og dermed funnene. Blant annet kan det påpekes at alle fem informanter har innvandrerbakgrunn.

Jeg hadde mulighet til å intervju flere mulige informanter, men jeg valgte å avgrense til de fem, fordi målet er ikke en statistisk generalisering av resultatene (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 148). Formålet med undersøkelsen er å få en dypere forståelse av et utvalg VG1-elevs nyhetsvaner og refleksjoner rundt fenomenet falske nyheter. I tillegg var målet å begrense til et mindre antall intervjupersoner, og heller bruke mer tid på å forberede og analysere intervjuene. Ifølge Brinkmann vil det for det første være en fordel med analyse av noen få tilfeller for da er det mulig for forskeren å gjøre grundige tolkninger. For det andre gjør det forskningen mye mer letthåndterlig, spesielt for studenter som ikke har så mye tid eller ressurser til tallrike intervjuer eller analyser (Kvale & Brinkmann, 2021, ss. 148-149).

Informantene er tre jenter og to gutter, og de har alle samfunnskunnskap som et fellesfag på VG1. De er alle 16 år og har innvandrerbakgrunn, og virket utadvendte. Her er de presentert med pseudonymer og er som følger: 1. Nora, 2. Adam, 3. Helle, 4. Mo, 5. Sina.

Det virket som at det var lett for de å dele sine refleksjoner rundt spørsmålene de ble stilt, spesielt i del to av de semi-strukturerte intervjuene som omfattet en quiz. Dette blir nærmere behandlet under 3.3 Semistrukturerte intervjuer.

3.3 Semistrukturerte intervjuer

Hva slags metoder?

Ifølge Kvale & Brinkmann er intervju en god metode å bruke hvis det samsvarer med det aktuelle forskningstemaet, og hvis temaet er ulike aspekter av menneskelig erfaring.

Forskningsspørsmålet spiller en vesentlig rolle i om kvalitative intervjuer er en passende metode å benytte, spesielt hvis problemstillingen kan formuleres ved hjelp av ordet *hvordan* (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 135). Med tanke på at forskningsspørsmålet i denne studien er «*Hvilke nyhetsvaner rapporterer et utvalg VG1 elever og hvordan reflekterer de over falske nyheter?*», kan det argumenteres for at intervju som datainnsamlingsmetode er et hensiktsmessig valg. I denne undersøkelsen har jeg utført semi-strukturerte intervjuer for å samle inn datamaterialet. Denne intervjuformen innebærer at samtalen er styrt av en rekke temaer og spørsmål som er utarbeidet i en intervjuguide. Denne metoden er fleksibel ved at det er rom for digresjoner, og preget av åpenhet når det gjelder endringer i rekkefølgen og formuleringen av spørsmålene. Denne fleksibiliteten gir rom for å forfølge svarene som informantene gir (Dalen, 2011, s. 26; Kvale & Brinkmann, 2021, ss. 156-157). Utarbeidelsen av intervjuguiden blir gjennomgått nærmere når jeg senere i dette delkapitlet beskriver hvordan metodene ble brukt.

Intervjuene ble gjennomført digitalt via videotelefoniprogramvaren 'Zoom', og varte rundt 40-50 minutter. Fire av fem informanter valgte å slå på videokamerafunksjonen. På denne måten ble de individuelle intervjuene utført ansikt til ansikt via video. Selv om det var mulig å se informantene via video, kan det argumenteres for at det er ikke det samme som å være fysisk til stede med informantene. Denne intervjuformen kan dermed plasseres under intervjuformen «datastøttede intervjuer», som har blitt brukt i økende grad de siste årene på grunn av mulighetene teknologi tillater (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 178). En fordel med Zoom- intervju var at det var tidsbesparende for både meg og informantene. Men på en annen side kan det være en ulempe at det var en fysisk avstand mellom intervjueren og intervjupersonen. Kvale & Brinkmann argumenterer for at intervjuer består av «*personer med en enhet av kropp og bevissthet som interagerer med hverandre*». Dette innebærer at kroppslig kommunikasjon vil ha en betydning under intervjuet. Ifølge Ellingson er det anslått i forskningen at rundt 90% av mening er ikke-verbal. Det betyr at mening formidles gjennom kroppslige tegn og gester, og utelukkende gjennom det talte språk (Ellingson, 2012, s. 528 i

(Kvale & Brinkmann, 2021, ss. 125-126). Den fysiske avstanden kan ha ført til fravær av viktige ikke-verbale tegn som øyekontakt, tenkepauser, eller andre kroppsbevegelser. Det kan tenkes at det kan ha påvirket intervjusituasjonens åpenhet og intervjupersonenes opplevelser av å bli lyttet til. Selv om det var en kroppslig avstand mellom meg og informantene, prøvde jeg så godt jeg kunne å se på informantene på skjermen, og tok på meg rollen som en aktiv intervjuer. Pool (Pool i Holstein & Gubrium, 2003, s. 73) argumenterer for at en dynamisk kommunikasjon under et intervju vil aktivere informantenes meninger, og foreslår at ethvert intervju er en «*interpersonal drama with a developing plot*». Denne metaforen gir et bilde av at informasjon blir konstruert under intervjuet, og ikke bare oppdaget og hentet (Holstein & Gubrium, 2003, s. 73).

I den aktive intervjuformen finner vi antakelsen om at intervjupersonenes fortolkningsferdigheter må aktiveres og stimuleres. Den aktive intervjuformen er en begrenset «*improvisational*» opptreden, som vil si at samtalen er spontan, men likevel strukturert og i mitt tilfelle fokusert rundt spørsmål fra intervjuguiden. I tilfeller hvor informantene svarte kort, prøvde jeg å følge opp informantenes svar, for å aktivere narrative beskrivelser. Informantenes svar ble fulgt opp ved at jeg spurte om de kunne gi eksempler fra klasserommet eller fra fritiden utenfor skolen (Holstein & Gubrium, 2003, s. 75). Intervjuprosessen var preget av at jeg fulgte intervjuguiden for å holde meg innenfor temaene, men var åpen for improvisering ved at jeg tok tak i informantenes svar, og enten spurte om de kunne utdype det de hadde fortalt eller ved at jeg repeterte det de hadde svart på et spørsmål. Dette ble gjort for å få utdypende svar, og for å unngå å stille ledende spørsmål som kan påvirke svarenes validitet. Den aktive intervjuformen har fått kritikk for å «kontaminere» informantenes utsagn. Dette blir nærmere behandlet under 3.5.2 Reliabilitet- Pålitelighet.

Hvordan ble metodene brukt?

De individuelle semi-strukturerte intervjuene bestod av to deler, hvor den første delen startet med spørsmål fra intervjuguiden. Den andre delen bestod av en quiz om falske nyheter. Intervjuguiden var delt inn i tre faser, i tråd med Tjoras beskrivelse av dybdeintervjuets struktur. De tre fasene innebærer oppvarmingsspørsmål, refleksjonsspørsmål og avrundingspørsmål (Tjora, 2021, s. 159). Jeg begynte med korte oppvarmingsspørsmål om informantens sosiale medier-, og nyhetsvaner. Disse spørsmålene ble stilt for å bringe informantene inn i konteksten rundt falske nyheter. Det kan argumenteres for at informantene

trenger litt tid i starten av intervjuet til å reflektere på et mer generelt grunnlag, før spørsmålene spisser seg inn mot mer avgrensede spørsmål som krever mer refleksjon. Denne fasen kan skape en trygghet hos informantene om at vedkommende behersker situasjonen (Tjora, 2021, s. 160). Den neste fasen var knyttet til refleksjonsspørsmål, hvor informantene kunne gå i dybden rundt temaet falske nyheter. I intervjuguiden hadde jeg satt opp noen generelle spørsmål om temaet falske nyheter, og noen spørsmål om erfaringer og opplevelser med falske nyheter. I tillegg hadde jeg satt opp noen oppfølgingsspørsmål, i tilfelle noen informanter trengte hjelp med reflekteringsprosessen. Avrundingsfasen innebar en debrifing av intervjuet, og ble avrundet med at jeg nevnte noen av hovedpunktene fra intervjuet som ble nevnt (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 161).

Den andre delen av de semi-strukturerte intervjuene bestod av en quiz om falske nyheter. Quizen ble hentet fra Medietilsynets nettside (Medietilsynet, 2021), og redigert inn i en PowerPoint med fem ulike lysbilder med et spørsmål på hvert av lysbildene, som ble delt ved bruk av Share screenknappen på Zoom. De fem lysbildene og de tilhørende spørsmålene er presentert under 'Vedlegg 4'. Jeg benyttet quizen i hovedsak som et hjelpemiddel slik at de fem informantene kunne lettere reflektere over sine egne strategier i vurderingen av de ulike lysbildenes troverdighet. Eksempelvis var det et powerpoint-lysbilde med et bilde av tre nyhetsoverskrifter, og spørsmålet var «*Hvilken av disse overskriftene har størst potensial for å være en falsk sak?*». Etter å ha lest opp spørsmålet og de tre overskriftene på lysbildet, fikk informantene tid til å tenke og deretter velge den falske overskriften. Informantene fikk på forhånd beskjed om at alle lysbildene inneholder falske nyheter. Formålet med quizen var ikke å teste elevenes evner i avdekking av falske nyheter, men at de skulle peke på elementer som gjør at de tolker nyheten som falsk. På denne måten ble de drevet til å begrunne sine refleksjoner, og dermed rapportere hva slags strategier de brukte for å avgjøre at nyheten er falsk.

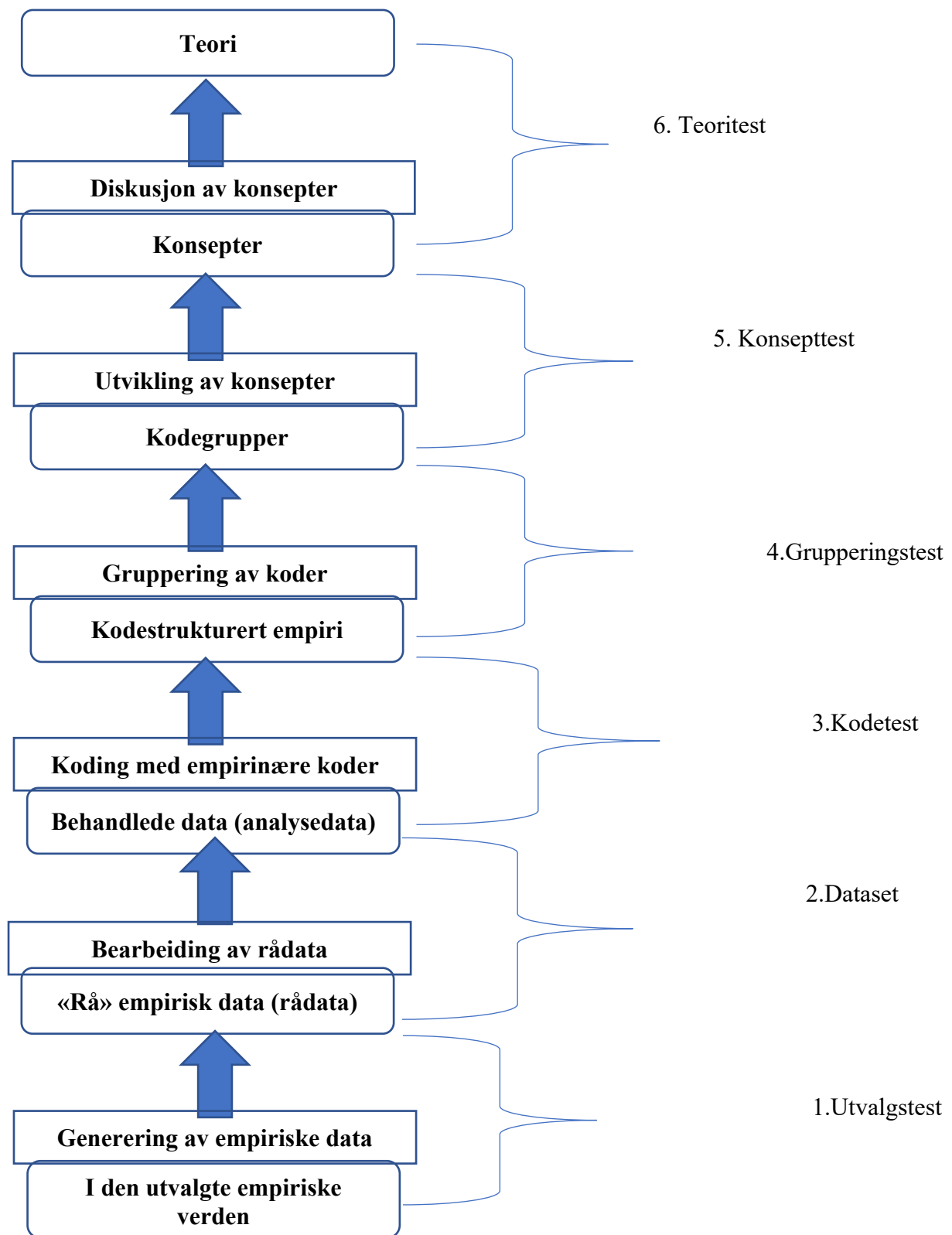
Quizen ble også benyttet som en metode med bakgrunn i at når man blir introdusert for noe konkret kan det være lettere å begrunne sine refleksjoner. Det blir blant annet argumentert for at intervju som metode er knyttet til intervjupersonenes hukommelse. Empirien som blir hentet under en intervjuprosess er beskrivelser av tidligere hendelser, og et hovedproblem her kan knyttes til datamaterialets nøyaktighet og reliabilitet (Coffey & Atkinson, 2003, s. 118). Det kan argumenteres for at å tenke rundt et spørsmål om et tema i retrospekt kan være vanskelig å svare på. Quizen kan ha bidratt til at informantene reflekterte rundt temaet falske

nyheter i nåtiden, og viste hva slags strategier de bruker for å avdekke de falske nyhetene i quizen. Det tror jeg kan ha styrket studiens validitet. Dette blir nærmere behandlet i 3.5.1 Validitet-Gyldighet. Etter quizen spurte jeg informantene om de hadde noen spørsmål eller refleksjoner knyttet til quizen. Jeg oppsummerte intervjuene med at jeg tok opp hva som kom til å skje videre med dataene, og hvordan de kunne kontakte meg hvis de lurte på noe, og om jeg kunne kontakte de hvis jeg hadde noen spørsmål. Helt til slutt takket jeg informantene for at de kunne stille opp til intervju (Tjora, 2021, ss. 160-161).

3.4 Analysemetode

I denne studien har jeg valgt den stegvis-deduktive induktive analysemetoden som er presentert av Aksel Tjora. Jeg har foretatt en tematisk analyse og tatt utgangspunkt i Tjoras modell. Denne analysemetoden består av syv steg: generering av empiriske data, bearbeiding av rådata, koding med empirinære koder, gruppering av koder, utviklinger av konsepter, diskusjon av konsepter og teoriutvikling. Denne analysemetoden innebærer at man jobber i etapper fra rådata til konsepter eller teorier, og har både en «oppadgående» og en «nedadgående» prosess. Den «oppadgående» prosessen har en induktiv tilnærming hvor man jobber fra datamaterialet mot teori. Den «nedadgående» prosessen har en deduktiv tilnærming, der man sjekker teorien opp mot empirien. Modellen på neste side kan gi inntrykket av at forskningsprosessen er lineær, men i virkeligheten er ikke det tilfelle. Fordelen med denne modellen er at den gir et godt utgangspunkt for systematikk og gir muligheten for å følge en trinnvis plan (Tjora, 2021, ss. 20-21). I mitt tilfelle innebærer det eksempelvis at selv om jeg har jobbet med empirinær koding, har jeg likevel utforsket relevant teori og tidligere forskning underveis, noe som betyr at jeg har kombinert bruken av induktiv og deduktiv metode. Videre er det viktig å påpeke at målet i denne masteroppgaven er ikke å utvikle nye konsepter eller teorier. Jeg har derfor valgt å følge SDI-metoden opp til kodegrupperingsfasen. Opp mot denne fasen har jeg en induktiv tilnærming til empirien. Etter den fasen bruker jeg en abduktiv tilnærming som innebærer at man kobler empirien, i dette tilfelle hovedtemaene for analysen opp mot det teoretiske rammeverket som er presentert i oppgaven, samt funn fra tidligere forskning (Tjora, 2021, s. 234).

Figur 1.1 Stegvis-deduktiv induktiv metode (SDI) (Tjora, 2021, s. 21)

3.4.1 Bearbeiding av rådata

Det første steget i den stegvis-deduktive induktive analysemetoden handler om generering av empiriske data, med andre ord hvordan jeg har samlet inn empirien. Det har blitt presentert under delkapitlet om 3.3 Semi-strukturerte intervjuer. I det følgende vil jeg presentere hvordan jeg bearbeidet «rådataen» hentet under de semi-strukturerte intervjuene. Selv om det ble brukt lydopptak, medfører det likevel til et tap av kroppsspråk. Videre vil stemmeleie, intonasjon og åndedrett gå tapt i transkripsjonen (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 205).

Under intervjuene benyttet jeg diktafon-appen for å ta lydopptak. Jeg satt i et grupperom alene uten noe bakgrunnsstøy. I tillegg ba jeg noen av informantene om å snakke høyere for at kvaliteten på lydopptaket skulle være optimal til senere bruk. Ifølge Kvale & Brinkmann vil transkribering av store mengder intervjumateriale være mindre anstrengende hvis man sikrer at opptakene er av god lyd kvalitet (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 207). Etter at intervjuene ble gjennomført gikk jeg videre med transkribering av intervjuene. Under transkriberingen må man ta en del valg knyttet til de muntlige dimensjonene som skal være med i den skriftlige transkripsjonen, som for eksempel pauser, intonasjonsmessige understrekinger og latter. Det blir argumentert for at det er ikke noe standardsvar på hvor detaljert man skal transkribere (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 208). Ifølge Tjora er det lurt å være så detaljert som mulig når man transkriberer enn det man tror er nødvendig. Det er fordi det er vanskelig å vite om detaljene vil ha betydning for analysen (Tjora, 2021, s. 185). Jeg har med bakgrunn i dette derfor prøvd å transkribere så ordrett som mulig og tatt med pauser, og lyder som eksempelvis 'ehhh' og 'hmm' i transkripsjonen. Etter at jeg hadde transkribert ferdig satt jeg igjen med det som i den stegvis-deduktiv induktiv metoden kalles for «behandlende data» eller «analysedata». (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 21). Relevante utdrag fra «behandlede data» eller «analysedata» blir presentert i analyse-, og diskusjonskapittelet. Videre var neste steg koding med empirinære koder.

3.4.2 Koding med empirinære koder

Koding er første steg i analysen og er viktig for SDI-metodens vekt på induksjon. Målet med en empirinær koding er tredelt: 1. å ekstrahere essensen i det empiriske materialet, 2. å redusere materialets volum, 3. å legge til rette for idégenerering på basis av detaljer i empirien. Fordelen med å starte analysen med en induktiv empirinær koding er at det reduserer påvirkningen av forventninger og teorier som forskeren vil trekke med seg inn i analysen. Det som er typisk ved den induktive empirinære kodingen er at den skal ligge svært tett på empirien og gjerne bruker begreper som allerede finnes i datamaterialet. Eksempelvis kan man bruke ord eller fraser fra materialet som stikker seg ut (Tjora, 2021, s. 218). I denne førstefasen av analysen startet jeg med å lage en tabell med to kolonner på Word. I den ene kolonnen limte jeg inn intervjutranskripsjonen fra hver enkelt informant, mens i den andre kolonnen opprettet jeg empirinære koder. Det ble opprettet en tabell for hver informant, til sammen ble det dermed fem tabeller. Den empiriske kodingen fører til at kodene blir tallrike, men jeg opplevde ikke det som et problem fordi kodene som lignet hverandre i innhold ble gruppert i samme kodegruppe i neste steg av analysen (Tjora, 2021, ss. 219-220). Resultatet av koblingen mellom utdragene fra transkripsjonen og de empirinære kodene kalles for *kodestrukturert empiri*, som illustrert på figuren på forrige side. Det er den kodestrukturerte empirien som danner utgangpunktet for neste steg, *kodegruppering* (Tjora, 2021, s. 225).

Eksempler fra analysearbeidet med empirinær koding:

Transkripsjon 1- N	Empirinære koder
<p>F: Hva slags sånne medier bruker du for å finne informasjon på skolen og utenfor skolen?</p> <p>I: okey.. hmm. Jeg bruker egentlig mest sosiale medier fordi jeg synes det er mye enklere og jeg søker ikke på nyheter selv men det kommer jo opp og da blir jeg nysgjerrig og finner ut alt derfra, og kanskje Twitter og Snapchat egentlig.. men når jeg faktisk leter etter noe så går jeg inn på VG fordi der er det mest basice. Men det har vi fått litt kjeft av på skolen fordi de er ikke så troverdige hele tiden og anbefaler oss å bruke Morgenbladet eller Aftenposten</p>	<p>Bruker mest sosiale medier fordi det er enklere, kanskje Twitter og Snapchat</p> <p>Når jeg leter etter noe så går jeg inn på VG fordi det er det mest basice. Fått litt kjeft på skolen, de er ikke så troverdige hele tiden. Anbefaler oss å bruke Morgenbladet eller Aftenposten</p>

Transkripsjon 3- H	Empirinære koder
<p>F: åja okei så bra, da kan vi snakke litt om digitale medier. Hva tenker du på når jeg sier digitale medier?</p> <p>I: altså jeg tenker på de sosiale mediene jeg bruker, blant annet Snapchat og Instagram for eksempel, eller Facebook for jeg spiller på lag også og der får jeg informasjon fra lagleder. Jeg tenker også på at det er en måte å kommunisere på generelt rundt hele verden globalt</p>	<p>Tenker på sosiale mediene jeg bruker. Snapchat, Instagram, Facebook. Får informasjon fra lagleder. En måte å kommunisere på globalt.</p>

Transkripsjon 5- S	Empirinære koder
<p>F: men hvilke digitale medier bruker du for å holde deg oppdatert om samfunnet, spesielle sider eller apper du bruker da?</p> <p>I: mhm hvis jeg.. kanskje VG, hvis jeg lurere på hva som skjer i verden så går jeg inn på VG</p>	<p>Hvis jeg lurere på hva som skjer i verden så går jeg inn på VG</p>

3.4.3 Gruppering av koder

Neste steg i SDI- metoden er en tematisk gruppering av kodene. Denne kodegrupperingen gjøres også induktivt og innebærer å samle koder som har en tematisk sammenheng i grupper (Tjora, 2021, s. 229). I denne fasen opplevde jeg at kodegruppering av de empirinære kodene førte til at datamaterialets essens var fremtredende, og jeg begynte å se skille mellom relevante og irrelevante empirinære koder for undersøkelsens formål. I denne fasen brukte jeg de samme tabellene fra førstefasen av analysearbeidet, empirinær koding, og satte inn kommentar på de empiriske kodene som jeg senere gikk gjennom for å lage kodegrupper. Det resulterte i at jeg endte opp med disse kodegruppene:

1. Nyhetsvaner – skolen-hjemme
2. Nyheter på skolen
3. Undervisning i kildekritikk
4. Flere ulike forståelser av begrepet «falske nyheter» eller «fake news»
5. Avdekking av falsk informasjon
6. Ulike grunner til at falsk informasjon blir spredd på nettet
7. Møte med falsk informasjon
8. Dobbeltsjekker interessant og relevant informasjon

Det er vanlig at kodegruppene danner utgangspunkt for hva vi vil utvikle som temaer i analysen (Tjora, 2021, s. 230). Det er vanlig i kodegrupperingsfasen at man starter i det induktive, altså empirien og tar inn i seg teorier og tidligere forskning, i det som betegnes som abduktiv tilnærming (Tjora, 2021, s. 234). Basert på disse kodegruppene har jeg opprettet fire hovedtemaer som vil bli diskutert opp mot det teoretiske rammeverket i denne oppgaven.

Disse temaene blir behandlet i oppgavens analysedel og er som følger:

1. Digitale medievaner
2. Nyhetsvaner hjemme og på skolen
3. Begrepet falske nyheter
4. Strategier i møte med potensielle falske nyheter

3.5 Studiens kvalitet

3.5.1 Validitet- Gyldighet

Validitet er et annet ord for sannhet, riktighet og styrke. Validitet i samfunnsvitenskapene handler om hvorvidt en metode er egnet til å undersøke det den skal undersøke (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 276). Semi-strukturerte intervjuer er en egnet metode til å kunne svare på forskningsspørsmålet i denne studien; «*Hvilke nyhetsvaner rapporterer et utvalg VG1 elever og hvordan reflekterer de over falske nyheter?*». Denne metoden er egnet hvis forskningstemaet er ulike aspekter av menneskelig erfaring (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 135). I tillegg vil det bevisste valget om å dele intervjuprosessen i to deler være en styrke for undersøkelsens kvalitet. Det er fordi jeg har både undersøkt hvordan informantene reflekterer rundt deres egne nyhetsvaner og fenomenet falske nyheter i en generell kontekst, ved at spørsmålene fra intervjuguiden stimulerer de til å tenke over deres forståelser og tidligere opplevelser. I del to av intervjuet har jeg brukt en quiz som driver frem spontane refleksjoner hos informantene i nåtiden. Disse valgene kan kobles til metodetriangulering som er en teknikk brukt for å forbedre kvaliteten i en undersøkelse. Hensikten bak denne teknikken er at det kan bidra til å nyansere funnene gjennom ulike metoder (Patton, 1999, ss. 1192-1193). En annen måte som kan styrke validiteten i undersøkelsen fra et deltakerperspektiv er «member checking». Ifølge Creswell & Miller handler det om å ta data og fortolkinger til informantene, eksempelvis ved å vise rådataene og få informantene til å kommentere framstillingen (Creswell & Miller, s. 127). I tilknytning til member checking fikk jeg tak i to av informantene til å kunne se gjennom transkripsjonen fra deres intervjuer. Det ble gjort for å dobbeltsjekke at det som stod der samsvarte med deres forståelser og refleksjoner om temaene.

Videre vil forskerens refleksivitet også ha en betydning i undersøkelsen. Det er viktig at forskeren er klar over sine overbevisninger, holdninger og bias som kan påvirke studien (Creswell & Miller, s. 127). For å ta hensyn til dette prøvde jeg så godt jeg kunne å ha et åpent sinn til hvert intervju. Dette ble gjort ved at jeg lette strategisk etter sammenhenger etter at jeg hadde intervjuet alle informantene. Hensikten med dette valget var at jeg ikke ville at mine refleksjoner etter det første intervjuet skulle 'farge' de resterende intervjuene.

3.5.2 Reliabilitet – Pålitelighet

Fordelen med kvalitativ forskning og intervju som metode er at det tillater en dypere deskriptiv narrativ. Utfordringen ligger likevel i det at forskeren skal kategorisere og beskrive handlingene eller aktivitetene, og handler om etterprøvbarhet. Dette er kjent som problemet med reliabilitet (Silverman D. , 2001, s. 33). I dette kapitlet har jeg derfor beskrevet og begrunnet mine metodevalg så detaljert som mulig for å oppnå en gjennomsiktighet i rapporteringen (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 108). Målet med dette er å tilstrebe en transparenss for at leseren skal få et godt innblikk i mine valg i undersøkelsen, og dermed ta stilling til studiens kvalitet (Tjora, 2021, s. 264). Videre vil informasjon om forskerens rolle ha betydning for studiens reliabilitet. Ifølge Patton vil båndet mellom forskeren og deltakerne ha en betydning for undersøkelsens troverdighet (Patton, 1999, s. 1202). Selv om det kan være ulemper med at jeg ikke kjente informantene, tror jeg likevel at det har gjort meg i stand til å kunne være åpensinnet under intervjuene. Jeg har ikke noe spesielt relasjonelt bånd til informantene som kan føre til at resultatene blir påvirket med utgangspunkt i det. Men det kan hende at elevene ikke var like åpne og holdt tilbake informasjon. Det er viktig å ta i betraktning at det er alltid en relasjon mellom forsker og informanter som påvirker hva som blir sagt.

Intervjuer blir betraktet som en spesiell form for samtale, og produktet av samtalen blir konstruert mellom intervjudeltagerne, i dette tilfelle mellom intervjueren og intervjupersonen. Intervjusamtalen kan dermed være en potensiell kilde til bias, feil og misforståelser (Silverman D. , 2001, s. 33). I tilknytning til den aktive intervjuformen kan det hende at min rolle som en aktiv intervjuer kan ha påvirket informantenes utsagn, eller «kontaminert» informantenes utsagn. Eksempelvis kan jeg ha gitt bekræftende svar som ‘hmm’ , ‘jaa’ , ‘mhmm’ , på det informanten har sagt, og dermed styrt samtaleens retning på den måten. Men på en annen side blir det argumentert for at mening konstrueres gjennom et unngåelig samarbeid selv under formaliserte og standardiserte intervjuer (Holstein & Gubrium, 2003, s. 78). Det kan tolkes som at selv under strukturerte intervjusamtaler vil forskeren tvilsomt sitte helt passiv og notere ned eller lytte til informanten uten å komme med oppfølgingsspørsmål til det informanten sier. For at forskeren skal forstå og tolke informantens utsagn nøyaktig under intervjuet, kan det argumenteres for at vedkommende ikke kan holde seg helt passiv til det som blir sagt.

I tillegg er det vanlig i kvalitative studier at man presenterer noen utvalgte utsagn fra datamaterialet for å øke transparens. Selv om man bruker lydopptak og transkribering kan en svakhet ved undersøkelsen være at tolkningen av transkripsjonene ikke har med pauser, overlappinger eller kroppsbevegelser, som kan være viktige for tolkningen av transkripsjonene. Eksempelvis kan informantens usikkerhet rundt et spørsmål være koblet til pauser og kroppsspråk som ikke blir med i transkripsjonene (Silverman D. , 2001, s. 33). I møte med denne utfordringen har jeg etter hvert intervju tatt en liten tenkepause, og notert ned mine tanker rundt det som ble sagt under intervjuene. Det ble gjort fordi umiddelbare inntrykk kan i form av notater være en verdifull kontekst for senere analyse av utskriftene (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 161).

3.6 Etiske betraktninger

Ifølge Kvale & Brinkmann vil etiske problemstillinger prege hele forløpet i en intervjuundersøkelse, og man bør ta hensyn til mulige etiske problemer allerede fra begynnelsen av undersøkelsen til sluttfasen hvor den endelige rapporten foreligger (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 97). I samsvar med dette vil jeg trekke frem to sentrale etiske problemstillinger i planleggingsfasen og intervjusituasjonen, nemlig informert samtykke og konfidensialitet. Etter å ha fått godkjenning fra NSD, sendte jeg samtykkeskjema til de utvalgte informantene. De visste dermed i forkant av intervjuet hva formålet med undersøkelsen er og hva slags rettigheter de har, og hva de samtykker til. I og med at intervjuet ble gjennomført via Zoom, gjennomgikk jeg samtykkeskjemaet med de før vi startet intervjuet. Dette ble også gjort fordi jeg trengte deres informerte samtykke. NSD hadde godkjent at informantene kunne gi muntlig samtykke via Zoom. Informantens samtykke i Zoom ble registrert på lydopptak gjennom UiOs diktafon-app hvor svarene ble sendt til Nettskjema. Videre for å sikre konfidensialitet informerte jeg informantene om at de kommer til å få pseudonymer når utsagnene deres blir presentert i analysen. I tillegg informerte jeg om at lydopptaket blir kun hørt av meg, og slettet etter at transkripsjonen er fullført. Disse valgene ble tatt for at deltakerne ikke skal kunne identifiseres, og for å respektere informantens rett til privatliv (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 106).

En annen viktig side ved intervjusituasjonen relatert til etiske problemstillinger er det faktum at intervjuet foregikk via Zoom. Det er viktig å huske på at kvalitative forskningsintervju er

ikke et nøytralt medium som gjør det mulig for samtalepartnere og fritt møte hverandre, upåvirket av konteksten (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 117). Jeg var klar over at intervjuet ikke var en fri dialog og bevisst på det asymmetriske maktforholdet mellom meg som forsker og intervjupersonen (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 51). I tillegg kjente ikke informantene meg fra før, og vårt første møte var på Zoom. Det var derfor viktig å balansere ut maktforholdet for at informantene følte seg trygge. De første minuttene av et intervju er avgjørende. Jeg begynte først med å takke informanten for at vedkommende ville stille opp, før jeg gikk videre med en brifing om intervjusituasjonen (Kvale & Brinkmann, 2021, s. 160). Her presenterte jeg formålet med undersøkelsen, og introduserte kort hva slags spørsmål som ville dukke opp, og hensikten bak quizen. Det ble presisert i begynnelsen av intervjuet at det ikke var noen fasitsvar på spørsmålene, og at jeg var interessert i deres refleksjoner. Det var for å betrygge informantene om at dette var en ufarlig situasjon, slik at de kunne slappe av. Selv om det var en avstand mellom meg og informantene under intervjusituasjonen, kan det være en fordel at informantene satt hjemme på rommet sitt under intervjuet. Til tross for at jeg var en fremmed på skjermen, var de likevel omgitt av kjente omgivelser. Dette samsvarer med det Tjora sier om at hvis man vil legge til rette for en avslappet stemning er det lurt å intervju informantene på steder der vedkommende føler seg trygg, som for eksempel vedkommendes hjem (Tjora, 2021, s. 135).

4 Analyse og diskusjon

I dette kapitlet vil jeg presentere og diskutere de sentrale funnene som vil være grunnleggende for å svare på det overordnede forskningsspørsmålet og de tre underspørsmålene i denne studien: *Hvilke nyhetsvaner rapporterer et utvalg VGI elever og hvordan reflekterer de over falske nyheter?*

1. *Hvilke nyhetsvaner har et utvalg VGI-elever?*
2. *Hvordan reflekterer elevene over fenomenet falske nyheter?*
3. *Hvordan reflekterer elevene over egne strategier for å vurdere kilders troverdighet?*

Analysen vil ta utgangspunkt i fire hovedtemaer. De to første temaene er som følger: ‘elevenes digitale medievaner’ og ‘nyhetsvaner hjemme og på skolen’. Disse to temaene har som hensikt å besvare det første underspørsmålet, mens temaet ‘begrepet falske nyheter’ besvarer det andre underspørsmålet. Det fjerde temaet ‘strategier i møte med potensielle falske nyheter’ dekker det tredje underspørsmålet.

4.1 Elevenes digitale medievaner

Da elevene ble spurt om hva de tenkte på når de hørte begrepet ‘digitale medier’, svarte samtlige av elevene at de tenker først og fremst på sosiale medier som Facebook, Snapchat og Instagram. Nora sier at hun tenker på «*sosiale medier, VG og internett*», mens Adam, Helle og Sina trekker frem sosiale medier som Instagram, Facebook, Snapchat og Twitter. Dette tyder på at elevene forstår digital medier som sosiale medier og nyhetssider som VG.

Basert på det elevene snakket om under intervjuene kommer det frem at sosiale medier har to sentrale funksjoner; for det første bruker de sosiale medier for å holde kontakt med venner og familie. Mo tenker på sosiale medier som «*en plattform for kommunikasjon der jeg kan holde kontakt med venner egentlig*», når han blir spurt om hva han tenker på når han hører begrepet digitale medier. Helle har en lignende oppfatning og tenker på sosiale medier som «*en måte å kommunisere på generelt rundt hele verden globalt*». Dette er i tråd med definisjonen på begrepet sosiale medier som «*digitale plattformer som muliggjør digital kontakt med familie, venner og andre mennesker som deler samme interesser*» (Atiso & Kammer, 2018).

For det andre bruker de sosiale medier for å holde seg oppdatert om ting som skjer i samfunnet og rundt omkring i verden. Tre av elevene (Adam, Helle, Mo) peker på informasjonssiden ved de sosiale mediene. Blant annet kobler de nyheter til de ulike sosiale mediene. Sosiale medier er dermed ikke bare plattformer for sosialisering med venner og andre bekjente, men blir også brukt for å oppdatere seg på nyheter om det som skjer i verden. Dette er i tråd med funnene i rapporten om nordmenns bruksmønstre for digitale nyheter, om at de yngste informantene fra 18-24 år kommer over nyheter på sosiale medier (Sakariassen, Fredrik, & Moe, 2017, ss. 14-15).

Blant elevene er det bare Adam som sier at han bruker Facebook, men at han følger sider på Instagram for å holde seg oppdatert. Helle og Mo nevner ikke Facebook, men Snapchat sin VG-nyhetskanal og Instagram. Elevenes utsagn tyder på at det er vanligere å komme over nyheter via Snapchat og Instagram for disse elevene. Både Helle og Mo sier at de kommer over nyheter via Snapchat sin «VG-story» eller det at «VG legger ut snutter på snap».

Sina skiller seg ut sammenlignet med Adam, Helle og Mo. Hun sier at hun går inn på VG når hun vil oppdatere seg om «*hva som skjer i verden*». Nora sier at hun kommer over nyheter via Snapchat og Twitter men at hun går inn på VG hvis hun «*leter etter noe*».

Det kan argumenteres for at det er et skille mellom å komme indirekte over nyheter via sosiale medier, og gå direkte til nyhetssider for å holde seg oppdatert. For disse elevene fungerer de tradisjonelle nyhetssidene som et supplement til de sosiale mediene hvor de får informasjon om samfunnet. Når de skal lete bevisst etter informasjon går de til de tradisjonelle nyhetssidene som de anser som troverdige.

Nora og Sina peker på troverdige kilder som et aspekt ved nyhetslesing og informasjonsinnhenting. Nora sier at hun leser VG, men at de har «*fått litt kjeft fra skolen fordi de er ikke så troverdige hele tiden*». Noras utsagn tyder på at lærerne hennes setter spørsmål ved VGs troverdighet. Sina sier at;

«hvis jeg skal finne informasjon så er jeg litt mer forsiktig på hvilke sider jeg finner informasjonen på, så jeg bruker nettet men jeg bruker kanskje litt mer troverdige kilder som Snl, NDLA».

Sinas utsagn indikerer at hun betrakter SNL og NDLA som troverdige kilder når hun skal finne informasjon. Disse utsagnene kan tyde på at elevene er opptatt av at nettsiden de får

informasjon fra anses som troverdig av lærerne deres. Dette er i tråd med Blikstad- Balas sin studie om elevers vurdering av Wikipedia, hvor elevene var blant annet bekymret for det dårlige omdømme knyttet til nettsiden, samt lærerens misnøye ved elevens kildebruk (Blikstad-Balas, 2016, s. 601). Selv om Nora peker på VGs omdømme, sier hun likevel at hun leser nyheter der fordi der står det *«mest basice»*. Lignende funn finner vi i Blikstad-Balas sin studie om at elever bruker Wikipedia fordi der får de tak i den nødvendige informasjonen på en enkel og rask måte (Blikstad-Balas, 2016, s. 602). Det kan indikere at VG blir brukt fordi nettsiden gir Nora den nødvendige informasjonen hun trenger, og tyder på at hun har tillit til VG. Dette blir gjennomgått i 4.2.1 Tillit og faktasjekking.

Flere av informantene snakker om de ulike måtene de kan delta aktivt på sosiale medier gjennom de ulike handlingsmulighetene ved sosiale medier. For det første peker Sina på at det er *«mange som deler informasjon på historien sin hvis noe stort har skjedd»*. I dette tilfelle mener hun Instagram sin storyfunksjon hvor man kan poste innlegg som varer i 24 timer. Her ser vi indikasjoner på at det er lett å publisere innhold og spre det videre med et stort nettverk av publikum. I forbindelse med feil eller falsk informasjon kan en mangel på forhåndskontroll føre til at disse handlingsmulighetene på Instagram gjør det enkelt å produsere og dele falsk informasjon videre (Kalsnes, 2019, ss. 83-84). Videre sier Nora at *«jo mer innlegg du liker, jo mer av det samme innholdet får du»*. Hun sikter til handlingsmuligheten å reagere på informasjon på sosiale medier gjennom likerknappen, som igjen vil påvirke algoritmene slik at mer av det samme innholdet vil dukke opp på brukerens konto (Bucher, 2012, s. 1167). Utsagnet hennes kan tolkes som at hun forstår hvordan algoritmene kan påvirke nyhetsstrømmen på sosiale medier.

Helle sammenligner informasjon fra VG og Instagram, og sier at VG gir generell informasjon, mens Instagram gir informasjon som kan *«røre»* folk. Dette kan kobles til handlingsmuligheten «algoritmisk sortering», som spiller en rolle i hva slags informasjon som blir inkludert og ekskludert. Helles utsagn kan tolkes som at informasjon på Instagram engasjerer brukerne mer, siden innholdet påvirker brukernes følelser. Det er nettopp det som er poenget med algoritmer, at brukerne skal møte på relevant innhold som engasjerer de slik at de bruker mye tid på plattformene (Kalsnes, 2019, ss. 87-88). Disse handlingsmulighetene ved Instagram gir implikasjoner om at de kan føre til et ekkokammer, og dermed mangel på perspektivmangfold.

En kort oppsummering av elevenes digitale medievaner; Her ser vi at elevene først og fremst forbinder digitale medier med sosiale medier som Facebook, Snapchat, Instagram og Twitter. Med utgangspunkt i det elevene har sagt kan det tolkes som at sosiale medier har to hovedfunksjoner for elevene; en måte å holde kontakt med familie og venner, og en måte for å holde seg oppdatert på nyheter og ting som skjer i verden. Dette kan kobles til påstanden om at definisjonen på sosiale medier har endret seg over tid. Tidligere ble plattformene for sosiale medier sett på som en arena for sosialisering, men at nå fungerer sosiale medier mer som et informasjonsverktøy (Aichner, Grünfelder, Maurer, & Jegeni, 2021, s. 220). Det kan argumenteres for at de sosiale og informative aspektene ved sosiale medier overlapper, ettersom elevene både bruker de ulike mediene for å holde kontakt med venner og familie, men også som et verktøy for å kunne holde seg oppdatert om ting som skjer i samfunnet og verden.

Elevene holder seg likevel ikke bare til nyheter og informasjon fra sosiale medier, men de bruker også nyhetssider som VG som et supplement til de nyhetene de kommer over på sosiale medier. Vi ser her at det er et skille mellom direkte og indirekte nyhetslesing. I tillegg peker elevene på de ulike handlingsmulighetene på sosiale medier som gjør det lett å komme over informasjon som engasjerer brukerne. Elevenes medievaner er i denne konteksten nært knyttet til sosiale medier og nyhetsvaner.

4.2 Nyhetsvaner hjemme og på skolen

Da elevene ble spurt om de leser nyheter, svarte samtlige at de som regel leser nyheter fra VG, Dagbladet og NRK. VG ser ut til å være den mest brukte nyhetssiden, og som tidligere nevnt leser også flere av elevene nyheter fra VG via Snapchat. Under intervjuene forteller elevene at de leser nyheter for å holde seg oppdatert og når de kjeder seg.

Blant elevene er det kun Nora og Sina som gir uttrykk for at de bevisst prøver å unngå nyheter, fordi nyhetene påvirker de psykisk. Nora sier at *«hjemme, så pleier jeg nesten aldri å lese nyheter fordi det er så depressing»*. Sina sier at *«det blir litt mye psykisk»*, og at hun derfor tar pauser noen ganger. Likevel sier de at de leser nyheter for å holde seg oppdatert om det som skjer i samfunnet og verden, spesielt med tanke på nyheter om koronaviruset.

Nora og Sinas refleksjoner rundt hvorfor de unngår nyheter til tider er i tråd med rapporten om nordmenns bruksmønstre for digitale fra 2017, om at kvinner unngår nyheter fordi de merker en maktesløshet og at sterke bilder påvirker de negativt (Sakariassen, Fredrik, & Moe, 2017, s. 7).

Videre ble elevene spurt om de leser nyheter på skolen, og om de har hatt undervisning om falske nyheter. Nora sier at de pleier å lese nyheter på skolen fordi læreren hennes er *«veldig opptatt av å holde oss oppdaterte og sammenligne norsken med hva som skjer i samtiden»*. Noras utsagn kan knyttes til studier som viser at lærere bruker nyheter i undervisningen for å aktualisere faginnholdet (Ryen, 2017). Adam, Mo og Sina gir uttrykk for at de ikke har hatt undervisning om falske nyheter før, men mer generelt om kildebruk. Adam sier at;

«det er en del fokus på kildebruk og det å bruke troverdige kilder, hvem den er skrevet av, om det er troverdig for på nettet kan hvem som helst gå å skrive informasjon».

Denne oppfatningen deles av Mo som sier at i forkant av at de skulle skrive en fagartikkel, hadde de et kurs om å finne troverdige kilder på nettet. Videre sier Sina at lærerne har fokusert på at elevene ikke skal bruke Wikipedia i presentasjoner og innleveringer. Elevenes utsagn tyder på at de har ikke fått undervisning om falske nyheter, men at det er fokus på bruk av troverdige kilder i undervisningen.

Det at lærere bruker nyheter i undervisningen regnes ofte som en fordel, fordi det bidrar til aktualisering av faginnholdet. Ifølge Ryen spiller aktualisering en viktig rolle for læring og danning ved at man knytter elevers subjektive erfaringer til mer abstrakte og generelle begreper (Ryen, 2017). Selv om nyheter blir aktivt brukt i undervisningen, ser vi likevel her at elevene har ikke hatt undervisning om falske nyheter, men generelt om kildebruk.

Elevenes utsagn kan knyttes til begrepet literacy som er nært knyttet til kildekritikk. I denne konteksten oppgir elevene at de har et fokus på troverdige kilder og kildebruk i undervisningen, noe som kan knyttes til begrepet information literacy, som handler om evner til å innhente og velge ut informasjon (Koltay, 2011, ss. 215-216). Undervisning i information literacy er viktig ettersom elevenes digitale medievaner og nyhetsvaner i denne studien forteller oss at de kommer over nyheter og informasjon via sosiale medier, og som tidligere nevnt kan hvem som helst publisere informasjon på sosiale medier og på nettet generelt.

På en annen side kan det argumenteres for at undervisning i news literacy kan bidra til en kritisk tilnærming til nyheter som elevene møter på sosiale medier. Ifølge Fletcher handler news literacy om hvordan nyheter er lagd (Newman, Fletcher, Kalogeropoulos, Levy, & Nielsen, 2018, s. 34). Undervisning i news literacy kan bidra til å øke elevenes kunnskap om hvordan nyheter lages, hvem som lager de og hvordan de er finansiert. Denne kunnskapen kan styrke elevenes kritiske vurderingsevner i møte med nyheter, og støttes opp av Jones-Jang, Mortensen og Liu, som argumenterer for at nyhetskonsumenter som har kunnskap om prosessene og motivasjonene bak nyhetsdistribusjon vil være mer kritiske og vurdere helheten, og troverdigheten av nyheter funnet på nettet (Jones-Jang, Mortensen, & Liu, 2021, s. 375).

4.2.1 Tillit og faktasjekking

I delkapitlet om elevenes digitale medievaner sier elevene at de kommer over nyheter via sosiale medier som Facebook, Twitter, Instagram og VG-sin nyhetskanal på Snapchat, og ved at de går direkte til nyhetssidene. Under 4.2.Nyheter hjemme og på skolen sier samtlige elever at de leser nyheter fra VG, Dagbladet og NRK, hvor VG blir nevnt av alle elevene.

Videre sier Adam at han tror på det meste Dagbladet og VG formidler, fordi han ser på de som «*store navn*». I tillegg sier han at det er fordi hovedbudskapet til VG og Dagbladet burde være å «*formidle sanne nyheter*». Sina føler at hun kan «*alltid stole på VG*». Det kan tyde på at de har tillit til VG og Dagbladet fordi de er etablerte og godt kjente nyhetssider i Norge. Elevenes tillit til VG og Dagbladet er i samsvar med at nordmenn har generelt høy tillit til nyhetene (Moe & Sakariassen, 2018, s. 34).

Adam og Sinas utsagn kan tolkes som at de regner VG og Dagbladet som troverdige kilder. I lys av denne tolkningen kan det pekes på at i utgangpunktet betraktes ikke VG og Dagbladet som kvalitetsaviser, men mer som tabloid-aviser (Moe & Sakariassen i Newman, Fletcher, Kalogeropoulos, Levy, & Nielsen, 2018, s. 92). Tabloidbegrepet har tradisjonelt vært synonymt med en avis med lettfattelig innhold, med bruk av store bilder og sensasjonsoverskrifter, og har vært særlig utbredt i Storbritannia og Skandinavia. I Norge gikk VG og Dagbladet over til tabloidformat i henholdsvis 1963 og 1983 (Smith-Meyer, 2020). Nyheter fra VG og Dagbladet kan knyttes til sensasjonalisme, som er nyheter med følelsesladde eller dramatiske elementer, og klikk-agn som er nyheter som prøver å lokke

lesere til å klikke på nyhetslenker. Disse to nyhetstypene har et felles formål om å fange lesernes oppmerksomhet for å genere aktivitet til nyhetssiden for å øke kommersielle inntekter (Kalsnes, 2019, s. 29; Kilgo, Harlow, García-Perdomo, & Salaverría, 2018, s. 1504).

Videre sier Mo at når han kommer over informasjon på Instagram og Snapchat, sjekker han VG.no for å «*forsikre meg at det er sant da*». Det tyder på at Mo har også tillit til VG, og anser nyhetssiden som en troverdig kilde. Det som er interessant her at Mo bruker VG som et verktøy for å faktasjekke de nyhetene eller informasjonen han møter på sosiale medier. Det tyder på at Mo har en kritisk tilnærming til informasjon på sosiale medier, som kan betraktes som en nyttig strategi i møte med nyheter som ikke har blitt kvalitetsstempelt.

Selv om Mo gir uttrykk for at han bruker VG for å verifisere informasjon han møter på sosiale medier, gjelder det likevel bare visse typer informasjon. Flere av elevene gir uttrykk for at de faktasjekker informasjon som er viktig for dem, informasjon om kontroversielle eller katastrofale saker, og informasjon som ikke samsvarer med deres verdensbilde.

Nora sier at hun hadde faktasjekket hvis hun hadde møtt på informasjon hun er uenig med, fordi hun vil «*gjøre klar argumentene*» sine. Sina ser ut til å dele denne oppfatningen, og sier at hun hadde «*trodd på informasjon jeg er enig med*», men at hun hadde vært mer villig å undersøke informasjon som hun hadde vært uenig med. Nora og Sinas refleksjoner kan tolkes med utgangspunkt i begrepene verdensbilde og retningsmotivasjon. Sinas utsagn kan kobles til begrepet verdensbilde som handler om at folk godtar informasjon som er i overensstemmelse med deres holdninger (Lewandowsky, Ecker, Seifert, Schwarz, & Cook, 2012, s. 118). Begge elevene rapporterer imidlertid at de hadde faktasjekket eller undersøkt informasjon de hadde vært uenige med. Det tyder på at de hadde gjort en større innsats for å undersøke informasjon som ikke er i samsvar med deres verdensbilde. Elevenes utsagn indikerer at de har ulike måter å bearbeide informasjon på; enten godtar de informasjonen de er enige med, eller så undersøker de informasjonen de er uenige med. Den første måten å bearbeide informasjon på kan forstås i lys av begrepet «*prior attitude effect*», som innebærer at folk anser informasjon som samsvarer med deres synspunkter som sterkere og mer nøyaktig (Kunda, 1990, s. 493; Taber & Lodge, 2006, s. 757).

Elevenes andre måte å bearbeide informasjon på kan knyttes til begrepet «*directional motivation*» eller «*retningsmotivasjon*» på norsk, som er en type informasjonsbearbeiding der

målet er å ende opp med en ønsket konklusjon (Kunda, 1990, s. 480). Ofte er retningsmotivasjon vanlig i møte med politisk informasjon (Redlawsk, 2002, s. 1021). Elevenes utsagn om at de hadde undersøkt informasjonen de hadde vært uenige med, blant annet for å gjøre klar sine argumenter slik Nora formulerer det, antyder at de er villig til å bruke mer tid og ressurser for å avvise eller finne motargumenter som kan styrke deres synspunkter. Elevenes retningsmotivasjon fører dermed til det som kalles for «disconfirmation bias» (Kunda, 1990, s. 493; Taber & Lodge, 2006, s. 757). Følgene av elevenes retningsmotivasjon er at det kan føre til en selektiv eksponering, hvor de innhenter og velger ut informasjon som støtter egne synspunkter, og som er i samsvar med eget verdensbilde (Flynn, Nyhan, & Reifler, 2017, s. 132). Denne typen tilnærminger til ny informasjon kan være ugunstig ettersom det kan føre til at eksisterende oppfatninger om en sak blir forsterket (Redlawsk, 2002, s. 1025). Det kan føre til en «ekkokammereffekt» hvor man overser andre synspunkter og oppfatninger om en sak, og ender opp i sin egen filterboble (Baildon & Damico, 2011, s. 269).

En kort oppsummering av elevenes nyhetsvaner hjemme og på skolen; Elevene forteller at de som regel leser nyheter fra VG, Dagbladet og NRK. VG blir brukt mest av disse elevene. Elevenes refleksjoner viser at de leser nyheter for å holde seg oppdatert om samfunnet, og når de kjeder seg. Det er kun to av elevene som gir uttrykk for at de unngår nyheter fordi de blir påvirket psykisk av nyhetene. Elevene forteller at de benytter nyheter i undervisningen på skolen, og at lærere fokuserer på kildekritikk. De har likevel ikke hatt undervisning om falske nyheter. Videre tyder elevenes refleksjoner på at de har tillit til spesielt VG og Dagbladet. De betrakter disse nyhetssidene som troverdige kilder, og bruker nyhetssidene som et digitalt verktøy for å faktasjekke informasjon og nyheter de kommer over på sosiale medier. Strategien med å faktasjekke informasjon gjelder kun visse typer informasjon; informasjon som er viktig for dem, informasjon om kontroversielle saker, og informasjon som ikke samsvarer med deres verdensbilde.

4.3 Begrepet falske nyheter

4.3.1 Begrepet 'falske nyheter' eller 'fake news'

Da elevene ble spurt om hva de forbinder med begrepet 'falske nyheter' eller 'fake news' ga de uttrykk for flere ulike forståelser.

Nora sier at *«det første som popper i hodet er jo Donald Trump»*. Videre peker hun på at han er grunnen til at mange har fått mistillit til mediene. Noras forståelse av begrepet falske nyheter er i samsvar med at Trump har brukt begrepet bevisst for å underminere motstandere og mediene, og på denne måten engasjere sine tilhengere (Kalsnes, 2019, ss. 89-90). Adam sier at han tenker på *«nyheter som ikke går på sannhet»*. Dette utsagnet kan tyde på at Adam skiller mellom sanne nyheter og falske nyheter. «Sanne» eller «ekte» nyheter er faktabaserte og etterprøvbare, og et produkt av journalistikk (Kalsnes, 2019, s. 25). Det kan tolkes som at Adams forståelse av begrepet falske nyheter er knyttet til nyheter som ikke er faktabaserte, og som gir feilaktige bilder av virkeligheten (Westlund, 2017, s. 3)

For det andre er Adams utsagn i tråd med Allcott og Gentzkow sin definisjon av falske nyheter som nyhetsartikler som er bevisst falske og som kan villedes lesere (Allcott & Gentzkow, 2017, s. 213). Nora og Adams utsagn kan tyde på at de forstår begrepet falske nyheter som bevisst villedende informasjon. Elevenes forståelser av begrepet falske nyheter kan kobles til begrepet desinformasjon, som ifølge Wardle og Derakhshan handler om falsk informasjon som er bevisst skapt for å skade for eksempel en person eller en organisasjon (Wardle & Derakhshan, 2017, s. 20).

Videre sier Nora at hun også tenker på *«alle sånne Facebook og Vibergrupper...der finnes det veldig mye fake news»*. Sinas utsagn ligner på Nora sin når hun sier at hun tenker på *«ting som blir spredd på sosiale medier»*. Elevenes utsagn indikerer at de tenker på sosiale mediers handlingsmuligheter i forbindelse med spredning av falske nyheter. Det som er aktuelt å adressere her er elevenes beskrivelser av hvordan de falske nyhetene sprer seg raskt på sosiale medier, og hvordan folk faller for den falske informasjonen de møter på. Disse forståelsene av begrepet falske nyheter kan knyttes til begrepet feilinformasjon, som er informasjon som er ment å være sann i utgangspunktet, men som viser seg å være falsk senere (Lewandowsky, et

al., 2013, s. 488). Utfordringen med feilinformasjon er at folk ikke faktasjekker den falske informasjonen de møter på, og som de dermed sprer videre på sine sosiale medier. Hittil har elevenes forståelser av begrepet falske nyheter blitt knyttet til begrepene desinformasjon og feilinformasjon. I det følgende ser vi at Adam og Helles refleksjoner om falske nyheter kan forstås i lys av begrepet partiskhet, som kan kobles til Mourao og Robertsons forståelse av falske nyheter (Mourao & Robertson, 2019, s. 2078). Denne forståelsen av begrepet falske nyheter handler om at informasjonen er ikke bevisst falsk eller villedende, men at det er en skjevhet eller partiskhet i hvordan informasjonen er presentert. Adam sier at en ting han har merket er at:

«når det er en muslimsk person som gjør et eller annet terror så er norsk media veldig på og publiserer det, men det var en hendelse i Frankrike hvor en muslimsk dame hadde blitt knivstukket dagen etter han som hadde blitt halshugget, og det har ikke norsk media skrevet noe om».

Adams utsagn tyder på at han reflekterer over hvordan de norske mediene fokuserer på nyheter som setter muslimer i et dårlig lys, men at de også ekskluderer nyheter som kan gi lesere sympati for muslimer. Adams refleksjoner er i tråd med kjennetegnet ved partiske eller «biased» nyheter, hvor nyhetsdekningen ikke er balansert, men støtter et synspunkt over et annet (Mourao & Robertson, 2019, s. 2078). Adams utsagn kan forklares med det D'Alessio og Allen kaller for «Gatekeeping bias», som er en type bias som finnes i nyhetsdekning. Denne partiskheten eller biasen fører til at journalister og redaktører velger ut hvilke nyheter de vil dekke, og dermed ser de bort ifra andre saker som lesere ikke hører om (D'Alessio & Allen, 2000, ss. 135-136). Adam nevner ikke eksplisitt hvilke nyhetssider som fokuserer på det negative ved muslimer, men i norsk sammenheng kan det for eksempel knyttes til partiske nyhetssider som resett.no, document.no, og rights.no, som har et negativt fokus på innvandring og Islam (Newman, Fletcher, Kalogeropoulos, Levy, & Nielsen, 2018, s. 91).

Helle besitter lignende forståelser av falske nyheter som Adam, men i hennes tilfelle kobler hun det til partisk nyhetsdekning i utlandet. Helle sier at «jeg vet ikke helt, jeg har ikke hørt om falske nyheter før», men viser til eksempler om hva falske nyheter innebærer. Hun sier at hun er usikker men at hun tenker på:

«at de skjuler det som virkelig skjer, for eksempel i et land som Kina, det med de muslimene, det var ikke satt lys på det i noen medier i Kina.. og hvis noe skjedde så satte de lys på andre ting enn det».

I tillegg sier Helle at det er *«kanskje litt sånn i Norge, men kanskje i større grad i utlandet»*. Helle refleksjoner rundt begrepet falske nyheter tyder på at hun tenker på nyhetsdekning som tar vekk oppmerksomheten fra nyheter som er av betydning, og peker på Kinas behandling av muslimer. Helles refleksjoner kan forstås med utgangspunkt i anklagene om at kinesiske myndigheter har blant annet puttet den muslimske folkegruppen uigurer i 'konsentrasjonsleirer', hvor de blir blant annet utsatt for tvangsarbeid (The Associated Press, 2021). Helles utsagn om at nyheter som holdes skjult er mer synlig i utlandet på grunn av maktbruk, er i samsvar med at Kina er et land hvor pressefriheten er begrenset og under trykk (Erlanger, 2017). Adam og Helles forståelser av begrepet falske nyheter kan knyttes til begrepet partiskhet, men forskjellen er at Adam knytter det opp mot nyhetsmediene i Norge, mens Helle gir uttrykk for at det er staten som påvirker den partiske nyhetsdekningen, spesielt i utlandet som i et land som Kina.

Helles refleksjoner rundt begrepet falske nyheter kan også knyttes til begrepet propaganda. Propaganda er i forskningslitteraturen om falske nyheter definert som nyheter laget av politiske aktører for å påvirke befolkningen (Tandoc Jr, Wei Lim, & Ling, 2017, ss. 146-147). Helles sier at hun knytter falske nyheter mest til staten fordi *«de bestemmer»*, og de kan;

«shut down hele avisdepartementet hvis de vil, det som ikke passer dem, at den informasjonen kommer ut».

Helles refleksjoner indikerer at hun tolker falske nyheter i tilknytning til staten som bestemmer hva slags informasjon som er tillatt å publisere, og på den måten påvirke offentligheten. Mo sier at det første han tenker på når han hører begrepet falske nyheter er nyheter som sirkulerte i starten av 2020 om en *«krig mellom USA og Iran»*. Han sier at han følte det var;

«mye falske nyheter på grunn av mennesker som sier at ja nå blir det krig, tredje verdenskrig har startet, på en måte mye sånn propaganda».

Det er uklart om Mo bruker begrepet propaganda bevisst for å forklare informasjonstypen han møtte på, som informasjon fra politiske aktører ment for å påvirke offentligheten, eller om han bruker begrepet propaganda fordi begrepet er utbredt i en militær sammenheng (Kalsnes, 2019, s. 94). Refleksjonene hans tyder på at han har møtt på falske nyheter gjennom andre mennesker, som muligens har spredd feilinformasjon om konflikten mellom USA og Iran i begynnelsen av 2020. Det kan indikere at han bruker begrepet propaganda i tilknytning til falske nyheter uten å være klar over hva begrepet innebærer.

I teorikapittelet ble ulike definisjoner og begreper knyttet til begrepet falske nyheter, noe som tyder på at begrepet er komplekst og tvetydig og kan tolkes på forskjellige måter. Dette tilfelle ser vi hos elevene av deres forståelser av begrepet falske nyheter. Da elevene ble spurt om hva de tenkte på når de hørte begrepet 'falske nyheter' eller 'fake news' ga de uttrykk for mange ulike refleksjoner. Elevenes refleksjoner rundt begrepet falske nyheter viser at de kan utdype hva begrepet innebærer, men de virker usikre på om deres refleksjoner er relevante. Eksempelvis sier Helle at hun *«vet ikke helt, og har ikke hørt om falske nyheter før»*, men prøver likevel å reflektere over hva begrepet innebærer. Selv om elevenes forståelser av falske nyheter kan knyttes til begrepene desinformasjon, feilinformasjon, partiskhet og propaganda, er det likevel kun begrepet propaganda som blir brukt eksplisitt for å forklare hva falske nyheter innebærer, og som tidligere nevnt er det usikkert om begrepet propaganda ble brukt bevisst. De tre andre begrepene blir ikke brukt eksplisitt, og kan indikere at elevene har ikke hørt om begrepene før. I tillegg har elevene under 4.2 Nyhetsvaner hjemme og på skolen, rapportert at de har ikke hatt undervisning om falske nyheter før. Med utgangspunkt i disse funnene kan det argumenteres for at kunnskap om de ulike begrepene tilknyttet falske nyheter kan være nyttig for elevene.

En kort oppsummering av hva elevene forbinder med begrepet 'falske nyheter' eller 'fake news'; Elevenes forståelser av begrepet kan blant annet knyttes til Donald Trump, inkludering og ekskludering av visse nyheter, falske nyheter utenfor Norge, propaganda om tredje verdenskrig, og informasjon som blir spredd på sosiale medier. Elevenes forståelser av begrepet falske nyheter kan knyttes til begrepene desinformasjon, feilinformasjon, partiskhet og propaganda.

4.3.2 Produksjon og deling av falske nyheter

I det følgende går vi nærmere inn på hvorfor elevene tror at falske nyheter blir skapt og delt. Elevenes refleksjoner blir forstått i lys av de fire aspektene Kalsnes peker på; teknologiske og økonomiske aspekter, politiske og militære aspekter (Kalsnes, 2019, s. 75). Elevenes utsagn er kortfattet i dette tilfelle, og noen av dem svarer på en måte som tyder på at de er usikre på hvorfor falske nyheter blir spredd. En årsak til dette kan være enten manglende kunnskap om intensjonene bak spredning av falsk informasjon, men det kan også være at spørsmålet om hvorfor de tror at andre mennesker skaper og deler falske nyheter kan være vanskelig å forklare, fordi spørsmålet berører ikke deres subjektive forståelser og opplevelser. Eksempelvis svarer samtlige at ingen av de har bevisst produsert og spredd falske nyheter på sosiale medier, men at det kan hende at de har gjort det ubevisst og i god tro om at informasjonen de har spredd har vært korrekt.

For det første er det bare Nora og Helles utsagn som kan knyttes til de teknologiske aspektene bak produsering og spredning av falske nyheter. De teknologiske aspektene bak produsering og spredning av falske nyheter kan knyttes til sosiale medier, og de handlingsmulighetene plattformene gir. Nora peker på at falske nyheter blir spredd fordi det *«får folk til å komme i bedre lys»* eller at *«de får mange likes»*. Det kan forstås med utgangspunkt i at i sosiale medier kan man reagere på andres innlegg og bilder ved å kommentere eller ved å bruke likerknappen, noe som kan påvirke algoritmene, slik at de mest engasjerende sakene dukker opp i nyhetsstrømmen (Kalsnes, 2019, ss. 83-88). Noras utsagn kan knyttes til Pennyscooks argument om at i sosiale medier møter man ofte på innhold som er ment å relatere til følelser, og derfor kan det hende at folk er mer opptatt av å tiltrekke sine følgere og venner for å fremme seg selv (Pennycook G. E., 2021, ss. 591, 594). Feilinformasjon blir med andre ord spredd fordi det er lett å publisere innhold på sine sosiale medier, og oppmerksomheten en får på sine innlegg blir viktigere for folk enn om informasjonen som er delt er sann.

Nora sier også at hvis informasjonen kommer *«fra en person som du stoler på som en venn så tror jo man på det med en gang uten og faktisk sjekke det opp. Og det kan jo ofte spre»*. Dette utsagnet indikerer at Nora faktasjekker ikke informasjon som er sendt av venner. Hun sier at hun har venner som er politisk engasjerte og at hun stoler på at *«de gjør sin research»*. Noras utsagn tyder på at hun regner vennene sine som troverdige kilder når de sender henne innlegg på sosiale medier. Disse funnene er i samsvar med den amerikanske studien av Media Insight

Project, hvor et sentralt funn var at lesere stoler i større grad på den som har delt artikkelen videre, enn den som har skrevet artikkelen (Media Insight Project, 2017). Ifølge Kalsnes kan informasjon som er delt av venner på sosiale medier føre til at oppmerksomheten er rettet mot vennen som har delt saken, og at man overser hvem som har skrevet nyheten (Kalsnes, 2019, s. 104). Følgene av å stole på vennene sine når de deler innlegg på sosiale medier kan likevel føre til at man er med på å spre falsk informasjon videre.

Helle virker usikker i sine refleksjoner rundt intensjonen bak produsering og spredning av falske nyheter. Hun forteller om møte med falske nyheter om koronaviruset, men hun peker ikke direkte på hva hun tror er grunnen til at falske nyheter blir spredd. Men hun sier at «*man er redd og tror på det*» når hun snakker om falske nyheter om koronaviruset. Det kan tyde på at feilinformasjon sprer seg fordi det påvirker følelsene til folk, og som nevnt tidligere vil man på sosiale medier møte på innhold som relaterer til følelser, og ofte kan slike saker spre seg raskt på sosiale medier fordi disse sakene engasjerer brukerne.

Tre av elevene (Sina, Adam, Mo) bruker negative ord for å beskrive intensjonen bak hvorfor falske nyheter blir skapt og delt. Sinas utsagn forteller oss at falske nyheter blir skapt og delt for å «*lage oppstyr*» og for å «*ødelegge*». Hun virker litt usikker slik som Helle, når hun sier at «*hun vet ikke helt*», men hennes forståelse av hvorfor falske nyheter blir produsert og spredd samsvarer med Adam og Mos ordvalg. Adam peker på at det handler om å «*skape frykt*», mens Mo sier at det er «*for å skape uro*». Disse forståelsene går under begrepet desinformasjon, og de militære aspektene bak falske nyheter, som innebærer at desinformasjon produseres strategisk for å skape kaos, konflikt og polarisering (Kalsnes, 2019, s. 94).

Mo sier at han har forstått det som at det handler om «*å tjene penger*», eller at man for eksempel har fått «*et oppdrag om å produsere falske nyheter*». Mos refleksjoner bak hvorfor falske nyheter blir spredd kan forstås med utgangspunkt i de to hovedmotivasjonene for produsering og spredning av falske nyheter i sosiale medier presentert av Allcott og Gentzkow. For det første er det mulig å tjene penger gjennom reklameinntekter hvis nyhetsartikler går viralt på sosiale medier. Falske nyheter som engasjerer på sosiale medier, og som får mange likes, delinger og kommentarer vil føre til at innholdet blir synlig for mange, noe som bidrar til at de falske nyhetene spres enda mer (Kalsnes, 2019, s. 86). Det var for eksempel motivasjonen for individene som spredte politisk desinformasjon på Facebook

om presidentvalget i USA i 2016 (Dewey, 2016; Hughes & Waismel-Manor, 2021, s. 19; Subramanian, 2017). Videre sier Mo at intensjonen bak produisering og spredning av falske nyheter kan være at «*mennesker skal tro på deres syn på saken*», og kan knyttes til individers ideologiske ståsted. Motivasjonen her er å påvirke folk politisk for å fremme sine kjernesaker, eller for å fremme politiske kandidater de støtter, slik som i tilfelle med den rumenske mannen som spredte propagandalignende nyheter på Facebook til fordel for Trump i forkant av presidentvalget i USA i 2016 (Townsend, 2016).

Elevenes utsagn viser at det fremtredende aspektet bak produksjon og spredning av falske nyheter kobles til militære aspekter. Dette forteller oss at de i en større grad tenker på begrepet desinformasjon (bevisst falsk villedende informasjon) når de skal reflektere rundt hvorfor falske nyheter blir skapt og delt. Disse funnene tyder på at de forstår at det er ikke gode intensjoner bak produisering og spredning av falske nyheter. På en annen side tyder det på at elevene fokuserer mindre på intensjonene bak falske nyheter med økonomiske intensjoner, som ikke direkte har dårlige intensjoner om å skade folk, men som er ment for å tjene en interesse. Det var for eksempel bare Mo som pekte på de økonomiske aspektene bak produisering og spredning av falske nyheter. I tillegg kan en årsak til at de ikke nevner politiske aspekter (foruten Mo) være det faktum at politikeres bruk av begrepet falske nyheter, og medienes og statens partiskhet av nyhetsdekning ble allerede nevnt av elevene under deres refleksjoner rundt begrepet falske nyheter. Videre er ikke bruken av begrepet falske nyheter særlig utbredt blant norske politikere for å underminere motstandere og mediene. Det kan være grunnen til at elevene ikke kobler intensjonen bak produisering og spredning av falske nyheter til politikere.

En kort oppsummering av elevenes refleksjoner rundt hvorfor falske nyheter blir produsert og delt; elevenes refleksjoner tyder på at de er usikre på hva som er intensjonen bak produisering og deling av falske nyheter. De gir likevel uttrykk for at folk produserer og deler falske nyheter på grunn av handlingsmuligheter på sosiale medier; for å fremme seg selv, fordi de faktasjekker ikke informasjon de får av venner, og på grunn av engasjerende nyheter som påvirker folks følelser. Videre peker de på at formålet med å produsere og dele falske nyheter kan være et ønske om å skape kaos og uro. Kun en av elevene viser til de økonomiske motivene bak produisering og deling av falske nyheter.

4.3.3 Lett eller vanskelig å avdekke falske nyheter?

Da elevene ble spurt om de synes det var lett eller vanskelig å avdekke falske nyheter, var det delte meninger blant dem.

Nora sier at *«det er egentlig veldig lett, men jeg føler vi er veldig late så ingen gidder å gå ut av fanen du er på også begynner å søke»*. Noras utsagn kan tyde på at det er lett å faktasjekke og dermed avdekke den falske nyheten man møter på, men gir uttrykk for at folk ikke faktasjekker på grunn av latskap. Noras forståelse er i samsvar med det Pennycook kaller for *«lazy thinking»*, som handler om at folk tror på falske nyheter fordi de ikke tenker over informasjonen de møter på (Pennycook & Rand, 2018, ss. 39, 47).

Adam er enig med Nora og sier at *«jeg tror det er lett»*, men at han;

«personlig stoler på Dagbladet og VG, og regner med at en stor del av den norske befolkningen stoler på disse nyhetskildene så hvis de hadde produsert noe falskt da så tror jeg at vi ikke hadde lagt merke til det ganske lett da ettersom de har mye troverdighet»

Selv om Adam sier at det er lett å avdekke falske nyheter gir han likevel uttrykk for at det kan være vanskelig hvis nyheten kommer fra kilder som man anser som troverdige. Det så ut til å være tilfelle under quizen da elevene ble spurt om hvilken falsk nyhet de opplevde som vanskeligst å avsløre. Quizen bestod av fem lysbilder, hvor det femte lysbildet var en nyhetsartikkel hvor det stod at C-vitamin kunne fungere som en kur mot koronaviruset. Det femte lysbilde ble vurdert som vanskeligst å avdekke som falsk nyhet fordi nyhetsartikkelen imiterte designet på Dagbladets nyhetsside. Av de fem elevene var det bare Adam som pekte på at nyhetsartikkelen kan betraktes som en falsk nyhet fordi avsenderen er 'Dagsbladet' med en ekstra 's' i midten, som er en fiktiv nyhetsside i det femte lysbildet.

Videre kan det tolkes som at elevene mener at det er lettere for yngre mennesker å avdekke falske nyheter. Helle sier at *«jeg føler den nye, de som er yngre er på en måte mer woke over det på sånn type ting»*. Helles utsagn kan tyde på at hun tror at yngre mennesker er mer opplyst om falske nyheter. Nora sier at;

«jeg har hatt veldig mange erfaringer med voksne som sier for eksempel den løkgreia, «ja det her er helt sant, jeg leste det på vibergruppa mi...».

Nora sikter til falske nyheter om tips for å beskytte seg mot koronaviruset, og har opplevd at voksne folk hun kjenner har trodd på falske nyheter om koronaviruset de har møtt på sosiale medier. Hun sier at hun har vært på internett og på sosiale medier, siden hun har vært barn og har mer erfaring og vet hvordan internett fungerer. Videre sier Mo at *«min generasjon føler jeg er mer kritisk til hva nyhetene sier og hva vi blir opplyst om»*.

Elevenes oppfatninger om at det er lettere for yngre mennesker å avdekke falske nyheter kan knyttes til antakelsen om at unge mennesker er digitalt innfødte, og dermed i stand til å håndtere enhver oppgave knyttet til informasjon på nettet (Bennett, Freelon, Hussain, & Wells, 2012, s. 128). Denne antakelsen ser ut til å eksistere her blant elevene i møte med falske nyheter, men likevel synes de at det er vanskeligere å avdekke falske nyheter som imiterer nyhetsartikler. Det kan argumenteres for at det er et behov for ferdigheter i hvordan man kan gå frem når man møter på falske nyheter som er vanskelig å avsløre. Disse funnene harmonerer med refleksjonene til Jones-Jang et. al som argumenterer for at man kan møte på utfordringer med å avsløre falske nyheter som imiterer formatet til ekte nyheter. Ifølge Jones-Jang et. al vil det være hensiktsmessig å bruke faktasjekk-nettsider eller andre digitale verktøy slik at man kan sammenligne og vurdere ulike kilder (Jones-Jang, Mortensen, & Liu, 2021, s. 382).

En kort oppsummering av elevenes refleksjoner om falske nyheter er lett eller vanskelig å avdekke; Elevenes refleksjoner viser at de tror det er lett å avdekke falske nyheter, men at det være vanskelig å avdekke falske nyheter som kommer fra en kilde som de betrakter som troverdige. Elevene har tillit til sine digitale ferdigheter, og gir uttrykk for at det kan hjelpe dem i møte med falske nyheter. De tror det er lettere for yngre mennesker å avdekke falske nyheter, men de synes likevel at det var vanskelig å avdekke falske nyheter som imiterer designet til nyhetsartikler fra kjente nyhetssider.

4.4 Strategier i møte med potensielle falske nyheter

I det følgende vil jeg presentere elevenes strategier i deres møte med falske nyheter i quiz-delen av de semi-strukturerte intervjuene. Elevene ble eksponert for fem lysbilder med falske nyheter, og ble bedt om å reflektere rundt hva slags aspekter de tenkte over for å avgjøre at nyheten er en falsk nyhet. Elevenes refleksjoner indikerer at de vurderer innhold, avsender av innholdet og designet på nyhetssaken når de skal vurdere troverdigheten på de ulike nyhetssakene.

4.4.1 Lysbilde 1: Krisehjelp fra NAV

I det første lysbildet skulle de velge en overskrift som kunne ha mest potensiale for å være en falsk sak. Samtlige av elevene synes dette lysbildet var den letteste å avdekke som en falsk nyhet. De valgte den svarte overskriften som mest sannsynlig for å være en falsk sak. I denne overskriften står det; '*Søkte om KRISEHJELP på NAV- fikk PANTELAPP på 2 kr av DE ANSATTE!!*'.

Nora pekte på at overskriften har «*store bokstaver*» og at den ligner på «*junkmail man får på mail*». Hun pekte videre på at de to andre overskriftene «*ser helt normale ut med ordentlig språk, og den svarte bruker to utropstegn og er skrevet på den måten*». Sina valgte også den svarte overskriften som omhandler NAV, og peker på at overskriften fikk «*plutselig skikkelig store bokstaver på slutten*», og sier at «*for meg ser det ikke ut som noe som ville ha stått på VG for eksempel*». Begge elevene kommenterer de store bokstavene i overskriften, og utropstegnet, og sammenligner den svarte overskriften med de to andre overskriftene som betraktes som normale nyhetsoverskrifter de er kjent med fra nyhetssider som VG. Nora og

Sinas utsagn tyder på at designet eller formatet på den falske nyheten blir vektlagt i deres vurdering av den falske nyheten.

Adam, Helle og Mo peker på innholdet i den svarte overskriften, og bruker sine forkunnskaper om NAV for å vurdere troverdigheten av den svarte overskriften.

Adam sier at den svarte overskriften *«er ikke troverdig ettersom NAV er statlig driftet, og det er ikke noe jeg forventer og tenker er logisk»*. Adams utsagn tyder på at han vurderer innholdet i den svarte overskriften som ulogisk. Mo deler lignende oppfatning som Adam og sier at *«Det virker bare ulogisk at en person som skal dra til NAV for å søke om krisehjelp også skal en ansatt gi han en pantelapp på 2 kr»*. Mo er enig med Adam om at innholdet er ikke logisk.

Helle sier at det virker nesten litt morsomt å få en pantelapp på 2 kr, i stedet for *«ordentlig økonomisk hjelp fra NAV som er en organisasjon og skal hjelpe. Det er seriøst det der, det er ikke tull»*. Videre peker hun på at det virker usannsynlig å få pantelapp på 2 kr når man søker krisehjelp. Innholdet i overskriften virker usannsynlig for Helle som har en oppfatning av NAV som en seriøs organisasjon.

Adam, Helle og Mo utsagn indikerer at de vurderer innholdet i overskriften. Innholdet i den svarte overskriften om NAV gir ikke mening, og er ikke i tråd med deres forkunnskaper om NAV som en offentlig institusjon. Elevenes utsagn indikerer at de bruker sine forkunnskaper når de skal vurdere kildens troverdighet. Det kan knyttes til Stenseth og Strømsøs studie hvor et sentralt funn var at elevers forkunnskaper om et tema påvirker deres valg og begrunnelse av kilder (Stenseth & Strømsø, 2018, s. 1). Ifølge Stenseth og Strømsø vil man i vurderingen av to ulike perspektiver i en sak vurdere innhold og avsenderen av innholdet. Disse to vurderingsstrategiene betegnes som «first- and second-hand evaluations» (Bromme, Kienhues, & Porsch, 2010 i Stenseth og Strømsø, 2018, s.3). First-hand-evaluations eller på norsk førstegangsvurderinger er vurderingsprosesser som innebærer at leseren stiller spørsmål ved påstandens sannhet. For å kunne vurdere påstanden sammenligner leseren informasjonen med forkunnskaper om det temaet, og vil da være i stand til å vurdere om påstanden har en logisk sammenheng. First-hand evaluations er relevant i denne konteksten, og kan beskrive Adam, Helle og Mos vurderingsprosesser av innholdet i den svarte overskriften, hvor de bruker sine forkunnskaper om NAV for å vurdere påstandens logikk.

En årsak til at tre av informantene kun vurderer innholdet i overskriften, er at det første lysbildet har ingen avsender. Nora og Sina vurderer derimot designet på den svarte overskriften. Her ser vi at elevene enten vurderer innhold eller designet på overskriften, og årsaken bak disse vurderingsstrategiene kan forklares med Flanagin og Metzgers argument om at lesere vil i møte med ukjente nettsider se på designet og innholdet på nettsiden for å vurdere troverdighet (Flanagin & Metzger, 2007, s. 334).

Kort oppsummering av elevenes refleksjoner rundt det første lysbildet; Samtlige av elevene synes at det første lysbildet var lettest å avdekke som en falsk nyhet. Den falske nyheten hadde ingen avsender. Elevene vurderte innholdet i overskriften med sine forkunnskaper om NAV, og designet på overskriften. Elevenes vurderingsstrategier kan knyttes til first-hand-evaluations, som handler om at leseren vurderer innholdet i teksten for å vurdere troverdighet.

4.4.2 Lysbilde 2: Regning på 59 000 kr

I det andre lysbildet skulle elevene vurdere dette Facebook-innlegget, og reflektere rundt hvordan man kan se at dette Facebook-innlegget er skreddersydd etter noens verdigrunnlag. Her pekte nesten alle elevene på avsenderens intensjoner bak dette innlegget.

Nora sier at han skriver det innlegget fordi det er «somaliere rett foran han, og så sier han at de får alt betalt av NAV som er noe mange folk som bruker stereotypier, og ikke liker

utlendinger sier». Utsagnet hennes tyder på at hun vurderer avsenderen bak Facebook-innlegget, og peker på at avsenderen bruker stereotypier for å underbygge argumentet sitt. Adam peker på at avsenderen har *«tanker om et folkeslag og det blir veldig tydelig»*. Sina deler samme oppfatning som Nora og Adam og sier at *«han kanskje har noe imot utlendinger da og at de bruker NAV for å få penger så ja veldig sånn idiotisk post»*. Sinas utsagn tyder på at hun vurderer avsenderens intensjon bak innlegget, og vurderer intensjonen som negativ mot utlendinger.

Nora, Adam og Sina peker på at avsenderen bak Facebook-innlegget har muligens noe imot utlendinger og at det er derfor han skriver det innlegget på Facebook. Her ser vi at de ikke vurderer innholdet i innlegget, men intensjonen til avsenderen av innholdet. Elevenes vurderingsstrategi er i dette tilfelle styrt av «second-hand-evaluations», som er en vurderingsstrategi som forekommer når leseren har begrensede forkunnskaper om et emne (Bromme et al., 2010; Stadtler, Scharrer, Macedo-Rouet, Rouet, & Bromme, 2016 i Stenseth og Strømsø s.3). Elevene vurderer ikke den logiske sammenhengen i Facebook-innlegget ved bruk av sine forkunnskaper, men setter spørsmål ved intensjonen til avsenderen. Denne strategien er i tråd med «second-hand-evaluations», hvor fokuset er på troverdigheten til informasjonskilden (König & Jucks, 2019, s. 3).

Helle og Mos refleksjoner er knyttet til innholdet i Facebook-innlegget. Helle peker på at *«det er veldig dyre telefoner og at alle fem skal ha det virker veldig usannsynlig hvis det er sånn at man får penger fra NAV»*. Helle setter spørsmål ved prisen på mobilene, og tror ikke NAV hadde betalt så mye. Videre sier hun at *«hmm jeg skjønnte ikke hvorfor han ble lei seg da..?»*. Det kan tyde på at Helle ikke vurderer avsenderens intensjoner, men fokuserer på innholdet i det han skriver. Mo kommenterer også innholdet på Facebook-innlegget og sier at han kunne trodd på denne historien fordi han har hørt lignende historier før. Han sier likevel at han hadde sjekket avsenderens tidligere innlegg for å se *«om han har oppført seg rasistisk i plattformen Facebook»*. Hvis han ikke hadde lagt ut lignende innlegg sier han at han kanskje hadde trodd på innlegget. Mos forkunnskaper om lignende historier er årsaken til at han kunne trodd på dette Facebook-innlegget. Dette innlegget har derfor en logisk sammenheng for Mo, men han vil likevel dobbeltsjekke avsenderens troverdighet. Mos refleksjoner indikerer at han hadde trodd på informasjon som samsvarer med hans forkunnskaper hvis avsenderen bak informasjonen virker som en troverdig kilde. Mos vurderingsstrategier er

både styrt av first-hand og second-hand- vurderinger, og er i tråd med at disse vurderingsprosessene er ofte sammenkoblet og kan ikke skilles (König & Jucks, 2019, s. 3).

Nora er den eneste av elevene som peker på at avsenderen er med i «*en Facebook-gruppe som heter «Fedrelandet viktigst»*. Hun tolker den gruppen som en gruppe hvor de «*skriver bare sine egne meninger og prøver å få alle til å bli sterkere i sine egne meninger»*. Dette utsagnet indikerer at Nora vurderer Facebook-gruppens troverdighet med sine forkunnskaper om lignende grupper på Facebook. Hun forholder seg kritisk til avsenderens intensjoner, men peker også på hvor påliteligheten til avsenderen ligger. Noras vurderingsstrategi kan derfor knyttes til begrepet «excavation», som handler om at man setter spørsmål ved flere sider av kilden for å vurdere troverdigheten (Baillon & Damico, 2011, s. 271). Videre er et viktig poeng her er at alle de fem elevene har innvandrerbakgrunn. Deres kritiske vurderinger tilknyttet avsenderens intensjoner om å spre fordommer mot utlendinger kan være påvirket av deres etniske bakgrunn.

Kort oppsummering av elevenes refleksjoner rundt det andre lysbildet; Elevene satte spørsmål ved avsenderens intensjoner bak Facebook-innlegget, og oppfattet det som negativ mot utlendinger. Elevene vurderer både innholdet og avsenderen av innholdet. Elevenes vurderingsstrategier er styrt av både first-hand og second-hand- vurderinger.

4.4.3 Lysbilde 3: Koronaviruset - skapt i India

En vitenskapelig rapport viser at coronaviruset kan være skapt i et indisk laboratorium!

En vitenskapelig rapport fra Kusuma School of Biology Sciences i New Delhi, India, viser at coronaviruset kan være skapt i et laboratorium. Indiske forskere er forvirret av segmenter av virusets RNA som ikke har noen relasjon til andre koronavirus som SARS, og i stedet ser ut til å være nærmere HIV. Viruset reagerer til og med på behandling med HIV-medisiner.

I det tredje lysbildet skulle elevene vurdere denne nyhetssaken fra Facebook, og peke på en årsak til at de burde være skeptisk. Det tydeligste tegnet her er at den falske nyheten har ingen avsender og er postet på Facebook. Det var bare Nora og Mo som pekte på at innlegget er delt på Facebook. Elevene synes at innholdet i dette innlegget var forvirrende, og flere av de ga uttrykk for at de hadde sjekket andre nyhetskilder for å verifisere informasjonen de leser her.

Nora var den eneste som pekte på både innholdet og avsenderen bak innlegget. Hun sier at det «*ser ut som en konspirasjonsteori, de som driver og sier jaa viruset er blitt lagd, det er med vilje for å få folk til å dø*». Her ser vi at Nora vurderer innholdet i teksten ved å bruke sine forkunnskaper om konspirasjonsteorier om coronaviruset. Videre peker hun på at det er et Facebook-innlegg, og at hun har opplevd at folk har sagt at coronaviruset er «*skapt eller fake*». Noras forkunnskaper ser ut til å hjelpe henne med å vurdere denne tekstens troverdighet. Det ser ikke ut til at de andre elevene besitter forkunnskaper om konspirasjonsteorier om coronaviruset, og blir dermed nødt til å vurdere andre aspekter i denne saken. Det kan være en av årsakene til at de andre synes at denne sakens troverdighet var vanskeligere å vurdere.

Adam sier at han «*hadde vært litt skeptisk*», og peker på at «*her ser jeg ikke kilden da*». Det tyder på at Adam ser ikke at dette innlegget er postet på Facebook. Videre sier han at denne informasjonen hadde vært mer troverdig hvis han hadde lest det på VG. Mo sier at han hadde

vært «*veldig skeptisk*» fordi man må «*virkelig passe på hva man tror på når man er på Face*». Mos utsagn viser at han hadde vært skeptisk til informasjon fra Facebook. I tillegg sier Mo at han «*hadde eventuelt sjekket det opp med sider jeg pleier å bruke når jeg vanligvis ser på nyheter for å oppdatere meg*». I vurderingen av informasjon som er vanskelig å vurdere på grunn av mangel på forkunnskaper om et tema ser det ut som om Mo hadde sjekket informasjonen med andre nyhetskilder for å verifisere informasjonen.

Adams og Mos refleksjoner tyder på at når de ikke har forkunnskaper om et tema, og det er vanskelig å se avsenderen av innholdet vurderer de informasjonen som troverdig hvis informasjonen hadde stått på en nyhetsside de betrakter som troverdig. Dette funnet indikerer at elevene har tillit til kjente nyhetssider, og samsvarer med funnene i Austvik og Ryes studie hvor elevene hadde en stor tro på kjente sider, og satte likhetstegn mellom «seriøs» og «sant» i vurdering av kilder (Austvik & Rye, 2011, ss. 50-51).

Helle og Sina kommenterte på innholdet i nyhetssaken, og begge var enige om at denne nyhetssaken er falsk fordi datoen på bilde er for «*tidlig*». Helle pekte på at koronaviruset «*startet i Kina i desember eller november kanskje, det der virker for fort på 4 måneder føler jeg, for man bruker så og så lang tid på vaksine, det har gått et år*». Helles utsagn tyder på at hun blander innholdet i teksten med hennes forkunnskaper om koronavaksinen. Sina opplever det samme som Helle, og blander innholdet i teksten med hennes forkunnskaper om koronavaksinen. Hun sier at «*ehm jeg tror..det er litt vanskelig egentlig men sånn generelt så vet jeg ikke helt om jeg hadde trodd på det for at det er veldig mange som prøver å lage koronamedisin*». Helle og Sina virket usikre og blandet sine forkunnskaper om koronavaksinen og innholdet i teksten som handler om at koronaviruset er menneskeskapt. Det virker som om informasjonen i teksten er komplisert for elevene på grunn av deres manglende forkunnskaper om konspirasjonsteorier om koronaviruset. Det kan argumenteres for at Helle og Sina bruker selektiv persepsjon som en vurderingsstrategi når de leser teksten. Her tolker de informasjonen med utgangspunkt i sine forkunnskaper om koronavaksinen. En årsak til dette kan være at de vil tone ned informasjonsmengden de blir utsatt for, (Baildon & Damico, 2011, s. 270), og for å unngå en kognitiv dissonans, som kan oppstå når man møter på informasjon som strider mot det man anser som fakta (Knudsen, Iversen, & Vatnøy, 2018, s. 3). Ifølge Baildon og Damico kan man i møte med kompliserte tekster når man ikke har de rette forkunnskapene for å vurdere informasjonens troverdighet benytte seg av «excavation»-strategier for å vurdere helheten av teksten. I dette tilfelle vil det innebære å vurdere

troverdigheten av selve informasjonskilden, som i denne konteksten er en nyhetssak postet på Facebook.

Videre sier Sina at hun blir forvirra når hun leser teksten en gang til, og at hun hadde kanskje trodd på innholdet i teksten på grunn av at *«selve teksten og måten det er satt opp kan være litt sånn plutselig tror på det..jeg vet ikke»*. Sinas utsagn indikerer at hun er usikker på innholdet i teksten, og at teksten og oppsettet kunne ha ført til at hun trodde på innholdet. Mo peker på at det var vanskelig å vurdere troverdigheten av denne teksten fordi *«det er på en måte personene formulerer seg på da, at det er mer seriøst»*. Sina og Mos utsagn viser at de vurderer oppsettet og skrivestilen i teksten som troverdig. Dette funnet kan knyttes til Lucassen et. al og deres argument om at lesere uten forkunnskaper vurderer informasjon basert på overflatiske trekk ved kilden som bilder og skrivestilen, mens lesere med forkunnskaper vurderer tekstens nøyaktighet (Lucassen, Muilwijk, Noordzij, Schraagen, & Maarten, 2013, s. 256). Det ser ut til å stemme her blant disse elevene. Nora har forkunnskaper om konspirasjonsteorier om koronaviruset, og vurderer dermed nøyaktigheten av informasjonen, mens Sina og Mo som ikke har forkunnskaper om dette emne vurderer overflatiske trekk ved teksten.

Kort oppsummering av elevenes refleksjoner rundt det tredje lysbildet; Kun to av elevene pekte på at denne falske nyheten er et Facebook-innlegg. I møte med dette Facebook-innlegget hadde bare en av elevene forkunnskaper om konspirasjonsteorier knyttet til koronaviruset, noe som gjorde det lettere for henne å avdekke saken som falsk. De andre elevene pekte på at de hadde verifisert informasjonen i teksten med andre troverdige kilder. Noen av elevene ga uttrykk for at teksten var forvirrende, og blandet sine forkunnskaper om koronavaksinen med innholdet i teksten som handler om at koronaviruset er menneskeskapt. Her vurderer elevene avsender, innholdet og designet på den falske nyheten.

4.4.4 Lysbilde 4: Utvist fra NTNU

I det fjerde lysbildet ble elevene bedt om å vurdere dette bildet og teksten som hører til, og peke på aspekter som gjør at de ikke burde tro på dette bildet. Dette bildet har ingen avsender og som tidligere nevnt vil lesere i møte med ukjente nettsider vurdere designet og innholdet i nyhetssaken for å vurdere troverdighet (Flanagin & Metzger, 2007, s. 334). Det var tilfelle her hvor tre av elevene fokuserte på innholdet i teksten, og vurderte den som ulogisk, mens to av elevene vektla designet på dette bildet.

Adam sier at «*Det virker ikke logisk for meg at en som finner opp noe som kan være bra for samfunnet blir kastet ut*». Adams utsagn tyder på at teksten har ikke en logisk sammenheng for han. Mo ser ut til å være enig med Adam og sier at;

«det gir ikke mening. Han prøver bare å gjøre noe godt. Han prøver ikke å gjøre noe vondt. Han prøver å spare verden, samfunnet vårt for klimautslipp så jeg skjønner ikke hvorfor han skal bli kasta ut av en skole».

Mos refleksjoner indikerer at han bruker sine forkunnskaper om klimautslipp for å vurdere innholdet i teksten. Det ser ut til å være tilfelle hos Helle også, når hun sier at;

«men det er jo bare positivt da, at han har funnet på noe for å spare drivstoff, og drivstoff forurenses jo. Det å spare på forbruket er jo enda bedre hvis vi først skal

bruke det. Det er jo bare positivt egentlig så det gir ikke mening. Det henger ikke på greip at han skal bli kastet ut for det».

Vi ser her at elevene vurderer innholdet i teksten, og bruker dermed en ‘first-hand’-vurdering. Adam, Mo og Helles utsagn tyder på at de er enig om at teksten har ikke en logisk sammenheng. De vurderer begrepet «drivstoffbesparende» med deres forkunnskaper om klimautslipp, og derfor gir ikke teksten mening for dem. Selv om teksten ikke gir mening, er det likevel vanskelig å vurdere om påstanden er sann eller ikke. I tilfelle med det første lysbildet hvor elevenes forkunnskaper om NAV gjorde det lett for elevene å vurdere om informasjonen er sann eller ikke, er det vanskeligere å vurdere sannhet i det fjerde lysbildet. Det kan være grunnen til at Adam, Mo og Helle sier at de hadde klikket seg inn på denne nyhetssaken for å finne ut mer. Mo sier at *«altså det gir ikke mening så jeg vil inn å lese og se om det gir noe mening»*. Elevenes utsagn i denne sammenhengen kan knyttes til begrepet «forward-reference» teknikker som blir brukt av journalister i klick-agn nyhetssaker hvor målet er å lokke lesere til å klikke på nyhetssaken (Kalsnes, 2019, s. 29).

«Forward-referencing» innebærer at overskriften inneholder pronomen eller determinativer som peker videre på nyhetssaken slik at lesere må lese saken for å skjønne hva det blir referert til (Blom & Hansen, 2015, ss. 87-88). Det ser ut til å være tilfelle her i teksten på det fjerde lysbildet, hvor det står *«Denne studenten (...)»*. Følgene av denne «forward-referencing»-teknikken er at det skaper «curiosity gaps» som handler om å skape informasjonshull hos lesere, slik at de klikker på overskriften (Mourao & Robertson, 2019, s. 2082). Adam, Mo og Helle gir uttrykk for at de hadde blitt nysgjerrige og klikket seg inn for å lese mer. Elevenes refleksjoner her indikerer at i møte med klick-agn nyheter hadde de klikket på lenken for å lese nyhetssaken.

Nora gir uttrykk for at hun er usikker på hva ordet «drivstoffbesparende» betyr, og med bakgrunn i det kommenterer hun bilde og sier at det ser redigert ut. Noras usikkerhet rundt betydning av ordet «drivstoffbesparende» kan tyde på at hun mangler forkunnskaper om dette ordet til å kunne vurdere innholdet i teksten. Hun vurderer derfor designet på nyhetssaken. Sina er enig med Nora og sier at *«Det ser ut som et bilde du kan finne på Google for eksempel»*. Adam, Mo og Helle fokuserte på innholdet i teksten, men de ga likevel uttrykk for at bildet passer ikke sammen med teksten.

Kort oppsummering av elevenes refleksjoner rundt det fjerde lysbildet; Elevene fokuserte på innholdet i teksten og designet på den falske nyheten. Flere av de pekte på at innholdet gir ikke mening, men at det vekker interesse hos dem. Noen av elevene peker på at de hadde blitt nysgjerrige og klikket seg inn på nyhetssaken for å lese mer. Elevene mente at bildet passer ikke til teksten, og ser redigert ut.

4.4.5 Lysbilde 5: Dagbladet eller Dagsbladet?

Dagsbladet PLUSS - E-AVIS - NORGE - LOGG INN

Det "hemmelige" våpenet

Kina bruker intravenøs C-vitamin mot Koronavirus!

Journalist: Alexander Koot
Publisert: 02. mars 2020

Dette melder Andrew Saul som mottar regelmessig oppdatering på dette området i kraft av å være medlem av "Medical and Scientific Advisory Board to the International Intravenous Vitamin C China Epidemic Medical Support Team. Leder for dette teamet er Dr Richard Z. Cheng.

Det har i løpet av de siste ukene blitt satt i gang tre kliniske forsøk hvor pasienter har fått intravenøs vitamin C mot COVID-19 coronavirus.

LES OGSÅ: Høye doser C-vitamin får pasienter raskere ut av intensivbehandling

Dr Cheng mener det ensidige fokuset på vaksiner og medisiner mot epidemier er feil og etterlyser en verdensomspennende debatt på dette området. Tidlig bruk og store nok

Dr Richard Z. Cheng (foto: www.drwc.com)

I det femte og siste lysbildet ble elevene bedt om å reflektere over hva som var det tydeligste tegnet på at denne nyhetsartikkelen er falsk. Det mest tydelige tegnet er at denne nyhetsartikkelen imiterer nyhetsformatet til Dagbladet. Øverst på bildet ser vi at det står 'Dagsbladet' med en 's'. Samtlige av elevene var enige om at denne falske nyhetsartikkelen var vanskeligst å vurdere som falsk. De begrunnet det med at designet på nyhetsartikkelen ligner på Dagbladets nyhetsformat. Av de fem elevene var det kun Adam som pekte på denne feilen, mens resten av elevene fokuserte på innholdet i teksten.

Adam sier at:

«Det første jeg legger merke til er jo overskriften, Dagsbladet, og de har jo prøvd å herme etter Dagbladet hvis jeg ikke tar feil, og det ser ikke så profesjonelt ut. Det ser ganske enkelt ut».

Adams utsagn tyder på at han tolker denne nyhetsartikkelen som en dårlig kopi av Dagbladet. Her ser vi at Adam vurderer avsenderen av innholdet, noe som gjør det enkelt for han å vurdere troverdigheten av denne kilden. De andre elevene peker ikke på denne imitasjonen, men peker på innholdet som forvirrer de fordi det ikke samsvarer med deres forkunnskaper om koronaviruset og C-vitamin.

Nora sier at *«C-vitamin mot koronavirus...jeg kan si at det er det tydeligste tegnet. Hæ det er jo appelsinjuice»*. Noras utsagn viser at hun blir forvirret fordi hun forbinder C-vitamin med appelsinjuice. Her ser vi at hun bruker sine forkunnskaper om C-vitamin for å vurdere troverdigheten av innholdet i denne nyhetsartikkelen. Helle peker også på innholdet i teksten og sier at *«det gir ikke mening for det skal ikke være så enkelt med tanke på at det har pågått så lenge så det gir ikke mening at åja C-vitamin får det raskere ut av systemet»*. Helles utsagn tyder på at hun vurderer innholdet på samme måte som Nora. Hun bruker sine forkunnskaper om C-vitamin og koronaviruset, noe som fører til at teksten ikke gir mening for henne.

Samtlige av elevene har forkunnskaper om koronaviruset og C-vitamin som gjør at de anser innholdet i artikkelen som falsk. Likevel sier flere av elevene at de hadde trodd på denne informasjonen hvis det stod noe annet enn C-vitamin som en kur mot koronaviruset. Helle peker på at:

«altså det er lagt opp til at det er veldig troverdig, det er lagt til bilde av forskeren eller doktor Cheng, og de setter inn sitat og navn. Det virker veldig ekte egentlig, hvis jeg ikke hadde tenkt på at det ikke gir mening».

Helles utsagn tyder på at hun anser avsenderen som troverdig, men ikke innholdet i teksten. Mo og Sina er enige i at C-vitamin mot koronaviruset høres feil ut, men sier likevel at de kunne trodd på innholdet i teksten siden de betrakter Dagbladet som en troverdig kilde. Mo sier at han *«hadde ikke giddet å lese hele teksten»*, og at overskriften i seg selv hadde vært nok til at han hadde spredt informasjonen til vennene sine. Elevenes utsagn indikerer at deres tillit til Dagbladet kunne ført til at de hadde trodd på denne saken hvis innholdet ga mening med deres forkunnskaper. Det tyder på at elevene er mindre kritiske til informasjon fra sider de anser som troverdige. Elevenes refleksjoner er i tråd med argumentet om at falske nyheter som imiterer nyhetsformatets design kan føre til at lesere oppfatter nettiden som troverdig, og stoler på informasjonen som står der uten å verifisere innholdet (Tandoc Jr, Wei Lim, & Ling, 2017, s. 143).

Kort oppsummering av elevenes refleksjoner rundt det femte lysbildet; elevenes refleksjoner viser at denne falske nyhetsartikkelen var vanskeligst å avdekke som falsk. De pekte på designet på den falske nyheten. Det var kun en elev som pekte på at avsenderen er ikke en troverdig kilde. De andre elevene fokuserte på innholdet i teksten, men ga uttrykk for at innholdet ikke samsvarte med deres forkunnskaper om koronaviruset og C-vitamin.

4.4.6 Oppsummering av elevenes strategier

I møte med de fem lysbildene kan elevenes refleksjoner rundt vurdering av kilders troverdighet grupperes inn i tre vurderingsstrategier; vurdering av innhold, vurdering av avsender og vurdering av design.

De sentrale funnene her viser at elevene benytter seg både av ‘first-hand’ og ‘second-hand’ vurderinger når de skal vurdere troverdigheten av kilder. Elevenes refleksjoner viser at i møte med potensielle falske nyhetssaker hvor de har forkunnskaper om temaet vurderer de ikke avsenderens troverdighet. Elevene vurderer om innholdet i teksten har en logisk sammenheng. De vurderer om påstanden er sann med bakgrunn i sine forkunnskaper. Disse funnene er i tråd med andre studier som viser at elever vurderer informasjon med utgangspunkt i deres forkunnskaper (Kahne & Bowyer, 2017, s. 3; Stenseth & Strømsø, 2018, s. 1).

Hvis innholdet i teksten er vanskelig å vurdere som logisk eller sann, på grunn av manglende forkunnskaper, vurderer de avsenderen av innholdet. De benytter dermed en ‘second-hand’ vurdering, som er vanlig å benytte når man mangler forkunnskaper om et tema (Bromme et al., 2010; Stadtler, Scharrer, Macedo-Rouet, Rouet, & Bromme, 2016 i Stenseth og Strømsø s.3). Hvis avsenderen vurderes som pålitelig betrakter de kilden som troverdig, selv når innholdet ikke samsvarer med deres forkunnskaper. I eksemplet med det siste lysbildet i quizen der det stod at C-vitamin kan brukes mot koronaviruset, var samtlige elever enige om at denne saken er falsk fordi innholdet ikke samsvarer med det de vet om koronaviruset fra tidligere. Men avsenderen i dette tilfelle var ‘Dagsbladet’ noe som i utgangpunktet var en imitasjon av Dagbladet. Nesten alle elevene ga uttrykk for at de hadde trodd på avsenderen, hvis informasjonen ga mening med det de vet om koronaviruset fra før. Det tyder på at elevenes forkunnskaper har en sentral rolle i deres vurdering av kilder. I lys av elevenes

nyhetsvaner hvor de har tilgang til nyheter og informasjon på sosiale medier, kan en vektlegging av forkunnskaper for å vurdere troverdighet av kilder være problematisk. Tendensen med å bruke sine forkunnskaper for å vurdere nøyaktigheten i en påstand kan føre til at feilinformasjon blir vurdert som riktig, fordi informasjonen samsvarer med vedkommendes forkunnskaper.

Videre ga elevene uttrykk for at i møte med kompliserte tekster hvor elevene ikke ser en synlig avsender, hadde de verifisert informasjonen med andre troverdige nyhetskilder. Dette er tråd med andre studier som viser at unge mellom 16-20 år bruker metoder for å sjekke andre kilder de stoler på, og utfører nettsøk dersom de mistenker at en nyhet er usann (Medietilsynet, 2019, s. 81). Men i denne sammenhengen, som tidligere nevnt har elevene gitt uttrykk for at de faktasjekker bare visse typer informasjon. Det kan argumenteres for at kompliserte tekster på nettet kan by på utfordringer rundt vurdering av troverdighet. Baildon og Damico argumenterer for at «excavation» strategier kan brukes i møte med kompliserte tekster. Disse strategiene krever en kritisk tilnærming til både innholdet i teksten og avsenderen av innholdet (Baildon & Damico, 2011, s. 271). Elevenes refleksjoner rundt de fem lysbildene viser at de også vurderer designet på nyheten for å vurdere troverdighet. Eksempelvis pekte flere av elevene på skrivestilen og bildebruken på noen av de falske nyhetene. Denne strategien blir brukt når det ikke er en avsender, og innholdet i teksten er vanskelige å vurdere som logisk eller sann.

5 Oppsummering og konklusjon

Forskningsspørsmålet i denne studien har vært: *Hvilke nyhetsvaner rapporterer et utvalg VG1 elever og hvordan reflekterer de over falske nyheter?* Dette forskningsspørsmålet ble delt i tre underspørsmål for å spesifisere fokuset i studien. De tre underspørsmålene har vært:

1. *Hvilke nyhetsvaner har et utvalg VG1-elever?*
2. *Hvordan reflekterer elevene over fenomenet falske nyheter?*
3. *Hvordan reflekterer elevene over egne strategier for å vurdere kilders troverdighet?*

I dette kapitlet presenterer jeg sentrale funn for å besvare forskningsspørsmålet og de tre underspørsmålene. Jeg begynner med å presentere sentrale funn knyttet til det første underspørsmålet, deretter går jeg videre til det andre underspørsmålet og til slutt til det tredje underspørsmålet. Hensikten bak dette valget er at det kan gi leseren en strukturert oversikt. Under gjennomgangen av de sentrale funnene under hvert tema peker jeg også på de didaktiske implikasjonene.

5.1 Hvilke nyhetsvaner har et utvalg VG1-elever?

Elevene refleksjoner rundt deres digitale medievaner viser at de forbinder digitale medier med sosiale medier som Facebook, Snapchat, Instagram og Twitter. Sosiale medier har to hovedfunksjoner for elevene. Elevene bruker sosiale medier som en måte for å holde kontakt med familie og venner, og som et verktøy for å holde seg oppdatert på nyheter. Sosiale medier har for disse elevene sosiale og informative egenskaper ved seg. Elevenes refleksjoner viser at de kommer ikke over nyheter bare via sosiale medier, men at de bruker også nyhetssider som VG. De tradisjonelle nyhetssidene blir brukt som et supplement til de nyheter de kommer over på sosiale medier. Det er dermed et skille mellom direkte og indirekte nyhetslesing.

Videre er elevene klare over de ulike handlingsmulighetene på sosiale medier som kan gjøre det lett å komme over informasjon som engasjerer brukerne. Elevenes refleksjoner viser at det en spenning mellom refleksjon og praksis. Elevene er klare over algoritmene, men ikke hvordan meningene deres blir dannet i praksis og forblir lite utfordret. Her har samfunnsfaget en viktig plass for å formidle og la elevene reflektere over dette.

I denne sammenhengen vil de didaktiske implikasjonene innebære at elevene burde bevisstgjøres på hvilke medier de bruker når de leser nyheter, og hvordan nyheter kommer frem til dem. I lys av Westlunds skille mellom journalistiske nyheter og falske nyheter, er det spesielt viktig for elevene å være klar over at nyhetene og informasjonen de møter på sosiale medier har ikke blitt «*kvalitetsstemplett*» slik journalistiske nyheter blir, og kan være skrevet av hvem som helst noe som kan gi elevene feilaktige bilder av virkeligheten (Westlund, 2017, s. 3).

Elevene forteller at de som regel leser nyheter fra VG, Dagbladet og NRK. VG blir brukt mest av disse elevene. Elevenes refleksjoner viser at de leser nyheter for å holde seg oppdatert om samfunnet, og når de kjeder seg. Det er kun to av elevene som gir uttrykk for at de unngår nyheter fordi de blir påvirket psykisk av nyhetene. Elevene forteller at de benytter nyheter i undervisningen på skolen, og at lærere fokuserer på kildekritikk. De har likevel ikke hatt undervisning om falske nyheter. Videre tyder elevenes refleksjoner på at de har tillit til spesielt VG og Dagbladet. De didaktiske implikasjonene her innebærer at elevene burde bevisstgjøres på intensjonene bak de ulike nyhetstypene som blir publisert på VG og Dagbladet. Selv om elevene har høy tillit til disse nyhetssidene, burde de være klar over at de kan møte på klikk-agn og sensasjonalistiske nyheter med økonomiske intensjoner som forenkler og trivialisierer komplekse temaer (Kilgo, Harlow, García-Perdomo, & Salaverría, 2018, s. 1504). Elevenes nyhetskonsument fra VG og Dagbladet, og deres tillit til disse nyhetssidene kan dermed påvirke deres forståelser av samfunnet og verden.

Elevene betrakter VG og Dagbladet som troverdige kilder, og bruker nyhetssidene som et digitalt verktøy for å faktasjekke informasjon og nyheter de kommer over på sosiale medier. Strategien med å faktasjekke informasjon gjelder kun visse typer informasjon; informasjon som er viktig for dem, informasjon om kontroversielle saker, og informasjon som ikke samsvarer med deres verdensbilde. De didaktiske implikasjonene i denne sammenhengen er at elevene burde oppmuntres til en informasjonsbearbeiding hvor målet er å vurdere informasjon så korrekt og nøyaktig som mulig. Denne typen for informasjonsbearbeiding er relatert til begrepet «*accuracy motivation*» eller «*nøyaktighetsmotivasjon*», og innebærer at man bearbeider informasjon så nøyaktig som mulig (Kunda, 1990, s. 480). Ved å oppmuntre elevene til å faktasjekke nyheter og informasjon fra sosiale medier selv om nyhetene går imot deres synspunkter og verdensbilde, kan bidra til å redusere ekkokammereffekten ettersom elevene vil da søke informasjon som utfordrer deres synspunkter. Det vil imidlertid være en

utfordring da nøyaktighetsmotivasjon krever en større kognitiv innsats, og som elevene ga uttrykk for faktasjekker de bare visse typer informasjon.

5.2 Hvordan reflekterer elevene over fenomenet falske nyheter?

Elevenes refleksjoner rundt fenomenet falske nyheter er tredelt; deres forbindelser med begrepet 'falske nyheter' eller 'fake news', deres refleksjoner rundt hvorfor falske nyheter blir produsert og delt, og om det er lett eller vanskelig å avdekke falske nyheter.

For det første viser elevenes refleksjoner rundt begrepet falske nyheter at begrepet blir forstått på ulike måter. Elevene sier at de tenker på politikeres bruk av begrepet for å underminere medienes tillit, blant annet Donald Trump. Videre skiller de mellom 'ekte' nyheter som faktabaserte og etterprøvbare nyheter, og 'falske' nyheter som ikke er faktabaserte og som gir feilaktige bilder av virkeligheten. Elevene peker på falske nyheter som blir spredd på sosiale medier som Facebook og Viber-grupper. Begrepet falske nyheter knyttes også til nyhetsmedienes skjevhet eller partiskhet i deknningen av nyheter. Nyhetsmedienes partiskhet knyttes både til mediene og til staten som kontrollerer informasjon som blir inkludert og ekskludert, spesielt i utlandet. Elevenes refleksjoner tyder videre på at begrepet brukes i nær forbindelse med propaganda, spesielt i møte med informasjon som omhandler krig. Elevenes refleksjoner rundt fenomenet falske nyheter tyder på at de er i stand til å utdype begrepet, men at de virker likevel usikre på om deres refleksjoner er riktige. Elevenes forståelser av begrepet 'falske nyheter' knyttes til begrepene feilinformasjon, desinformasjon, partiskhet og propaganda.

For det andre tyder elevenes refleksjoner på at de tror at falske nyheter blir produsert og spredd fordi det er lett å dele feilinformasjon på sosiale medier, på grunn av likes på innlegg, men også fordi folk er opptatte av å fremme seg selv på sosiale medier. Videre rapporterer elevene at falske nyheter som blir spredd av folk man betrakter som venner og som man stoler på, kan føre til at man ikke faktasjekker informasjonen som er delt. Tilliten til folk man kjenner blir viktigere enn tilliten til forfatteren bak den falske nyheten. Følgene av dette er at falske nyheter blir spredd. Elevene peker også på at falske nyheter på sosiale medier kan påvirke følelsene til folk, og engasjere brukere på sosiale medier, og på den måten bidra til at falske nyheter blir spredd. Elevene forbinder intensjonene bak produsering og deling av falske

nyheter med negative ord, og gir uttrykk for at falske nyheter blir produsert og delt for å skape kaos og konflikt. En av elevene peker på at de som produserer og deler falske nyheter har økonomiske motiver og ideologiske motiver. Elevenes refleksjoner knyttes til de fire aspektene bak produksjon og deling av falske nyheter; teknologiske og økonomiske aspekter, politiske og militære aspekter.

For det tredje gir elevene uttrykk for at det er lett å avdekke falske nyheter, men at det kan være vanskelig hvis den falske nyheten kommer fra sider de betrakter som troverdige. Videre kan elevenes utsagn tyde på at de synes det er lettere for yngre mennesker å avdekke falske nyheter. De begrunner det med at de tror at yngre mennesker er mer opplyst om falske nyheter. I tillegg peker de på at de er mer kritiske og har mer erfaring med sosiale medier, enn de som er eldre. Elevene synes likevel at falske nyhetsartikler som imiterer designet på kjente nyhetssider er vanskelig å avdekke som en falsk nyhet. Implikasjonene for samfunnsfagdidaktikken vil innebære å fremme strategier som omhandler faktasjekking av informasjon som er vanskelig å vurdere troverdigheten av.

I analysekapitlet under delkapitlet om begrepet falske nyheter, har det blitt argumentert for at kunnskap om de ulike begrepene knyttet til falske nyheter kan være nyttig. De didaktiske implikasjonene for samfunnsfagdidaktikken er at kunnskap om de ulike begrepene; hva som er intensjonen bak de ulike falske nyhetene, og i hvilken sammenheng de er relevante, kan gi elevene en dypere forståelse av det overordnede begrepet falske nyheter. Følgene av den kunnskapen er at det kan gjøre det lettere for elevene å avdekke falske nyheter. News literacy er spesielt relevant i tilknytning til diskusjoner rundt falske nyheter. Blant annet argumenteres det for at news literacy kan gjøre folk mer i stand til å navigere seg i et partisk mediesamfunn (Newman, Fletcher, Kalogeropoulos, Levy, & Nielsen, 2018, s. 34). Ifølge Jones-Jang, Mortens og Liu kan kunnskap om prosessene og intensjonene bak nyhetsdistribusjon blant annet bidra til at folk er mer kritiske til potensielle skjevheter funnet på nettet (Jones-Jang, Mortensen, & Liu, 2021, s. 375). I tråd med denne uttalelsen, kan en i denne sammenhengen argumentere for at kunnskap om de ulike typene falske nyheter kan gjøre elevene mer kritiske i vurderingen av falske nyheter. Videre blir det presentert at undervisning i media literacy hjelper individer til å bli «immune» mot skadelige effekter av falske nyheter (McGuire, 1964; Jeong, Cho, & Hwang, 2012). Media literacy er relevant i en didaktisk kontekst, men det kan også argumenteres for at det kan det være en fordel hvis elevene får en mer spesifikk undervisning om falske nyheter. Ved å eksponere elevene for undervisning om falske nyheter,

kan de få kunnskap og strategier i hvordan de kan gå frem når de møter på falske nyheter, og på denne måten kan elevene bli 'immune' mot de skadelige effektene av falske nyheter.

5.3 Hvordan reflekterer elevene over egne strategier for å vurdere kilders troverdighet?

Elevenes refleksjoner rundt de fem lysbildene viser at de vurderer innhold, avsender av innholdet og designet på nyhetssaken når de skal vurdere troverdigheten av potensielle falske nyheter. De vurderer innhold i teksten med bakgrunn i sine forkunnskaper. Informasjon som oppfattes som logisk betraktes som troverdig, mens informasjon som ikke gir mening med deres eksisterende oppfatninger vurderes som ikke troverdig. I lys av begrepet verdensbilde, eller «*doxa*» slik Foldvik beskriver det (Foldvik, 2015, s. 27), kan møte med feilinformasjon som samsvarer med forkunnskaper forsterke eksisterende problematiske holdninger.

Når elevene ikke har forkunnskaper til å kunne vurdere innholdet i teksten, ser de nærmere på avsenderen og setter spørsmål ved informasjonskilden. I tilfeller hvor de ikke ser en synlig avsender gir de uttrykk for at de hadde faktasjekket informasjonen med andre nyhetssider for å verifisere informasjonen. I møte med kompliserte tekster hvor de ikke hadde de rette forkunnskapene til å vurdere troverdigheten og hvor de ikke så avsenderen, ble de forvirret. De blandet blant annet sine forkunnskaper om et annet tema med innholdet i teksten, noe som førte til enda mer forvirring. Videre vurderer de designet på kilden. Hvis designet ikke samsvarer med det de oppfatter som 'normalt' for en nyhetssak betrakter de ikke kilden som troverdig. Elevene ga uttrykk for at de kunne trodd på informasjon som ikke samsvarte med deres forkunnskaper, hvis designet på nyhetskilden ble betraktet som en troverdig kilde.

I en didaktisk sammenheng kan det være en fordel å gi elevene opplæring i 'excavation' strategier, hvor lesere må gå dypere inn i teksten, og vurdere både innholdet i teksten og selve informasjonskilden. Det innebærer eksempelvis strategier som for eksempel å stille spørsmål og skille fakta fra mening i teksten. Videre innebærer det å stille spørsmål ved avsenderens intensjoner bak informasjonen, og vurdere avsenderens pålitelighet (Baildon & Damico, 2011, s. 271).

Litteraturliste

- Aichner, T., Grünfelder, M., Maurer, O., & Jegeni, D. (2021, April). Twenty-Five Years of Social Media: A Review of Social Media Applications and Definitions from 1994 to 2019. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*(Vol 24, 4), ss. 215-221.
- Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017, Vår). Social Media and Fake News in the 2016 Election . *Journal of Economic Perspectives*, ss. 211-236.
- Atiso, K., & Kammer, J. (2018, Mai). User Beware: Determining Vulnerability in Social Media Platforms for Users in Ghana. *Library Philosophy and Practice*.
- Austvik, J., & Rye, S. E. (2011). *UiA - AURA*. Hentet fra Digitale medier, samfunnsfag og samfunnsengasjement: <http://hdl.handle.net/11250/135077>
- Babiracki, P. (2017, September 13). *The Washington Post*. Hentet fra Why Americans keep falling for Russian propaganda: <https://www.washingtonpost.com/news/made-by-history/wp/2017/09/13/why-americans-keep-falling-for-russian-propaganda/>
- Baildon, M., & Damico, J. (2011, Oktober). Judging the Credibility of Internet Sources: Developing Critical and Reflexive Readers of Complex Digital Texts. *Social Education*, ss. 269-273.
- Bednar, P. M., & Welch, C. E. (2008, Januar). Bias, Misinformation and the Paradox of Neutrality. *Informing Science: the International Journal of an Emerging Transdiscipline*, ss. 85-106.
- Bennett, W., Freelon, D., Hussain, M., & Wells, C. (2012). Chapter 10: Digital Media and Youth Engagement. I H. A. Scammell, *The SAGE Handbook of Political Communication* (ss. 127-140). London: https://www.academia.edu/6148346/Digital_Media_and_Youth_Engagement.
- Bernatek, E. R. (2021, Mai 15). *Store norske leksikon*. Hentet fra Metanol: <https://snl.no/metanol>
- Blikstad-Balas, M. (2016). “You get what you need” : A study of students’ attitudes towards using Wikipedia when doing school assignments. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 60 (6), ss. 594-608.
- Blikstad-Balas, M., & Foldvik, M. C. (2017). *UiO- DUO vitenarkiv*. Hentet fra Kritisk literacy i norskfaget - hva legger elever vekt på når de vurderer tekster fra internett?: <https://www.duo.uio.no/handle/10852/59766>
- Blom, J. N., & Hansen, K. R. (2015). Click bait: Forward-reference as lure in online news headlines. *Jounarl of Pragmatics* 78, ss. 87-100.

- Bremmer, I. (2018, Mai 3). *Time*. Hentet fra The 'Strongmen Era' Is Here. Here's What It Means for You: <https://time.com/5264170/the-strongmen-era-is-here-heres-what-it-means-for-you/>
- Bucher, T. (2012). Want to be on the top? Algorithmic power and the threat of invisibility on Facebook. *New Media & Society*, ss. 1164-1180.
- Coffey, A., & Atkinson, P. (2003). I A. Coffey, & P. Atkinson, *Postmodern interviewing* (ss. 109-122). Sage Publications.
- Creswell, J. W., & Miller, D. L. (u.d.). Determining Validity in Qualitative Inquiry. *Theory Into Practice: Getting Good Qualitative Data to Improve Educational Practice*, 39, ss. 124-130.
- Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode- en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- D'Alessio, D., & Allen, M. (2000, Autumn). Media bias in presidential elections: a meta-analysis. *Journal of Communication*, 50, ss. 133-156.
- Dewey, C. (2016, November). *Washington Post*. Hentet fra Facebook fake-news writer: 'I think Donald Trump is in the White House because of me': <https://www.washingtonpost.com/news/the-intersect/wp/2016/11/17/facebook-fake-news-writer-i-think-donald-trump-is-in-the-white-house-because-of-me/>
- Enjolras, B., Steen-Johnsen, K., & Wollebæk, D. (2012). Social media and mobilization to offline demonstrations: Transcending participatory divides? *New Media & Society*, 6(15), ss. 890-908.
- Erlanger, S. (2017, Desember 12). *The New York Times*. Hentet fra 'Fake News,' Trump's Obsession, Is Now a Cudgel for Strongmen: <https://www.nytimes.com/2017/12/12/world/europe/trump-fake-news-dictators.html>
- Faris, R., Roberts, H., Etling, B., Bourassa, N., Zuckerman, E., & Benkler, Y. (2017). *PARTISANSHIP, PROPAGANDA, & DISINFORMATION Online Media & the 2016 U.S. Presidential Election*. Berkman Klein Center.
- Finsveen, J. N., & Walnum, A. N. (2021, April 10). *Dagbladet*. Hentet fra Demonstranter brente munnbind: <https://www.dagbladet.no/nyheter/demonstranter-brente-munnbind/73628126>
- Flanagin, A. J., & Metzger, M. J. (2007). The role of site features, user attributes, and information verification behaviors on the perceived credibility of web-based information. *New media & society*, ss. 319-342.

- Fleming, J. (2014). Media Literacy, News Literacy, or News Appreciation? A Case Study of the News Literacy Program at Stony Brook University. *Journalism & Mass Communication Educator*, 69 (2), ss. 146-165.
- Flynn, D., Nyhan, B., & Reifler, J. (2017). The Nature and Origins of Misperceptions: Understanding False and Unsupported Beliefs About Politics. *Advances in Political Psychology*(Vol. 38, Suppl. 1), ss. 127-150.
- Foldvik, M. C. (2015). *UiO- DUO vitenarkiv*. Hentet fra «Ja, det høres jo riktig ut» - Elevers vurdering av tekster på nett: <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-49706>
- Giampietro, G. (2007). Sampling, Representativeness and Generalizability. I C. Seale, G. Gobo, J. F. Gubrium, & D. Silverman, *Qualitative Research Practice* (ss. 405-426). Sage.
- Guess, A., Nagler, J., & Tucker, J. (2019, Januar 9). Less than you think: Prevalence and predictors of fake news dissemination on Facebook. *Science Advances*, ss. 1-8.
- Halvorsen, R. B. (2017). *UiO- DUO Vitenarkiv*. Hentet fra "Troverdige eller ikke troverdige". En diskursanalyse av et utvalg elevers forståelse av kildekritikk i samfunnsfag: <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-62471>
- Harto, A. M., & Hole, B. H. (2015). *UiO- DUO Vitenarkiv*. Hentet fra Nyhetsbilde, en berikelse i samfunnsfag? Et innblikk i hvordan elever opplever at læreren bruker nyheter i undervisningen?: <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-49952>
- Hobbs, R. (2010, August 7). News Literacy: What Works and What Doesn't. *Paper presentation at the Association for Education in Journalism and Mass Communication*.
- Holstein, J., & Gubrium, J. F. (2003). Active Interviewing. I J. Holstein, & J. Gubrium, *Postmodern interviewing* (ss. 67-80). Sage Publications.
- Hughes, H. C., & Waismel-Manor, I. (2021). The Macedonian Fake News Industry and the 2016 US Election. *PS: Political Science & Politics*(54 (1)), ss. 19-23.
- Jones-Jang, S. M., Mortensen, T., & Liu, J. (2021). Does Media Literacy Help Identification of Fake News? Information Literacy Helps, but Other Literacies Don't. *American Behavioral Scientist*, 65 (2), ss. 371-388.
- Kahne, J., & Bowyer, B. (2017, Februar). Educating for Democracy in a Partisan Age: Confronting the Challenges of Motivated Reasoning and Misinformation. *American Educational Research Journal*(Vol. 54, No. 1), ss. 3-34.
- Kalsnes, B. (2019). *Falske nyheter-Løgn, desinformasjon og propaganda i den digitale offentligheten*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media., *Business Horizons, Volume 53*(1), ss. 59-68.
- Karimi, N., & Gambrell, J. (2020, 27). *AP News*. Hentet fra In Iran, false belief a poison fights virus kills hundreds: <https://apnews.com/article/health-ap-top-news-tehran-international-news-virus-outbreak-6e04783f95139b5f87a5febe28d72015>
- König, L., & Jucks, R. (2019). When do information seekers trust scientific information? Insights from recipients' evaluations of online video lectures. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, ss. 1-21.
- Khaldarova, I., & Pantti, M. (2016). Fake News, Journalism Practice. *Fake News The narrative battle over the Ukrainian conflict*(10:7), ss. 891-901.
- Kilgo, D. K., & Sinta, V. (2016, April 14). *The International Symposium of Online Journalism 6*. Hentet fra SIX THINGS YOU DIDN'T KNOW ABOUT HEADLINE WRITING: SENSATIONAL FORM IN VIRAL NEWS OF TRADITIONAL AND DIGITALLY NATIVE NEWS ORGANIZATIONS: <https://isojournal.wordpress.com/2016/04/14/six-things-you-didnt-know-about-headline-writing-sensational-form-in-viral-news-of-traditional-and-digittally-native-news-organizations/>
- Kilgo, D., Harlow, S., García-Perdomo, V., & Salaverría, R. (2018). A new sensation? An international exploration of sensationalism and social media recommendations in online news. *Journalism, 19* (11), ss. 1497-1516.
- King, G., Pan, J., & Roberts, M. (2017). How the Chinese Government Fabricates Social Media Posts for Strategic Distraction, Not Engaged Argument. . *American Political Science Review*,(111 (3)), ss. 484-501.
- Kirschner, P. A., Sweller, J., & Clark, R. E. (2006). Why Minimal Guidance During Instruction Does Not Work: An Analysis of the Failure of Constructivist, Discovery, Problem-Based, Experiential, and Inquiry-Based Teaching. *Educational Psychologist*, ss. 75-86.
- Knudsen, E., Iversen, M. H., & Vatnøy, E. (2018). Mistillit til den andre siden Ideologisk selektiv eksponering og tillit til røde og blå medier. *Norsk medietidskrift, 25*(2), ss. 1-20.
- Koltay, T. (2011). The media and the literacies: media literacy, information literacy, digital literacy. *Media Culture & Society, 33* (2), ss. 211-221.
- Kruse, J. E. (2011, September 9). *NRK*. Hentet fra Krigen som ble startet på en løgn: <https://www.nrk.no/urix/krigen-som-ble-startet-pa-en-logn-1.7777045>

- Kunda, Z. (1990). The case for motivated reasoning. . *Psychological Bulletin*, (108 (3)), ss. 480-498.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2021). *Det kvalitative forskningsintervju* (Vol. 3. utgave, 6. opplag). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Lerman, K., Yan, X., & Wu, X. Z. (2016, Februar). The "Majority Illusion" in Social Networks. *Plos One*, 2(11), ss. 1-13.
- Lewandowsky, S., Ecker, U. K., Seifert, C. M., Schwarz, N., & Cook, J. (2012). Misinformation and Its Correction: Continued Influence and Successful Debiasing. *Association for psychological science* (13 (3)), ss. 106-113.
- Lewandowsky, S., Stritzke, Werner, G., M. Freund, A., Oberauer, K., & Krueger, J. I. (2013, Oktober). "Misinformation, Disinformation, and Violent Conflict: From Iraq and the 'War on Terror' to Future Threats to Peace." *American Psychologist* 68. *American Psychologist*, ss. 487-501.
- Lucassen, T., Muilwijk, R., Noordzij, M. L., Schraagen, & Maarten, J. (2013). Topic Familiarity and Information Skills in Online Credibility Evaluation. *JOURNAL OF THE AMERICAN SOCIETY FOR INFORMATION SCIENCE AND TECHNOLOGY*, ss. 254-264.
- Media Insight Project. (2017, Mars 20). *Americanpress institute*. Hentet fra 'Who shared it?': How Americans decide what news to trust on social media: <https://www.americanpressinstitute.org/publications/reports/survey-research/trust-social-media/>
- Medietilsynet. (2019). *Kritisk medieforståelse i den norske befolkningen*. Fredrikstad: https://www.medietilsynet.no/globalassets/dokumenter/rapporter/kritisk-medieforstaelse-undersokelser-2019-2020/200326-kritisk_medieforstaelse_samlerapport-oppdateret-sidetall-27_mars.pdf.
- Medietilsynet. (2021). *Medietilsynet*. Hentet fra Slik avslører du desinformasjon og falske nyheter: <https://www.medietilsynet.no/mediebildet/slik-avslorer-du-falske-nyheter/>
- Medietilsynet. (2021). *Medietilsynet*. Hentet fra Slik avslører du desinformasjon og falske nyheter: <https://www.medietilsynet.no/mediebildet/slik-avslorer-du-falske-nyheter/>
- Medietilsynet. (2021). *Undersøkelse om kritisk medieforståelse i den norske befolkningen- Delrapport 1: Falske nyheter og desinformasjon*. Fredrikstad: <https://www.medietilsynet.no/globalassets/dokumenter/rapporter/kritisk-medieforstaelse-2021/210218-kmf-delrapport-1-falske-nyheter.pdf>.

- Mæland, K. (2017, Februar 24). *Nettavisen*. Hentet fra Frp-Keshvari rasende etter Aftenposten-sak: - Falske nyheter: <https://www.nettavisen.no/na24/propaganda/frp-keshvari-rasende-etter-aftenposten-sak-falske-nyheter/s/12-95-3423316425>
- Moe, H., & Sakariassen, H. (2018). *Bruksmønstre for digitale nyheter*. Reuters Digital News Report. https://www.uib.no/sites/w3.uib.no/files/attachments/bruksmonstre_for_digitale_nyheter_2018.pdf.
- Mourao, R. R., & Robertson, C. T. (2019). Fake News as Discursive Integration: An Analysis of Sites That Publish False, Misleading, Hyperpartisan and Sensational Information. *Journalism Studies*, ss. 2077-2095.
- Newman, N., Fletcher, R., Kalogeropoulos, A., Levy, D. A., & Nielsen, R. K. (2018). *Digital News Report 2018*. Reuters Institute for the Study of Journalism.
- Nimmo, B. (2018, Januar 8). *Medium*. Hentet fra Question That: RT's Military Mission - Assessing Russia Today's role as an "information weapon": <https://medium.com/dfrlab/question-that-rt-s-military-mission-4c4bd9f72c88>
- Norsk presseforbund. (2021, Januar 1). *Pressens faglige utvalg*. Hentet fra Vær-Varsom-plakaten: <http://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-plakaten/>
- Nyhan, B., & Reifler, J. (2010). When Corrections Fail: The Persistence of Political Misperceptions. *Political Behaviour*, ss. 303-330.
- Patton, M. Q. (1999, 12 1). Enhancing the Quality and Credibility of Qualitative Analysis. *Health Services Research*, 34 (5 Pt 2), ss. 1189-1208.
- Pedersen, N. U. (2019). *UiO- DUO vitenarkiv*. Hentet fra «Han er læreren. Han burde vite hva han gjør.» En kvalitativ studie av ungdomsskoleelevers samfunnsfaglige kildebruk: <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-73246>
- Pennycook, G. E. (2021). Shifting attention to accuracy can reduce misinformation online. *Nature* 592, ss. 590-595.
- Pennycook, G., & Rand, D. G. (2018, Juni 20). Lazy, not biased: Susceptibility to partisan fake news is better explained by lack of reasoning than by motivated reasoning. *Elsevier*, ss. 39-50.
- Redlawsk, D. P. (2002, November). Hot Cognition or Cool Consideration? Testing the Effects of Motivated Reasoning on Political Decision Making. *The Journal of Politics*, ss. 1021-1044.
- Ryen, E. (2017, August 15). *Utdanningsnytt*. Hentet fra «Bruk av aktuelle hendelser i undervisningen har stor verdi for samfunnsfaglæreren»:

- <https://www.utdanningsnytt.no/fagartikkel-laereryrket-pedagogikk/bruk-av-aktuelle-hendelser-i-undervisningen-har-stor-verdi-for-samfunnsfaglaereren/172100>
- Sakariassen, H., Fredrik, H. J., & Moe, H. (2017). *Bruksmønstre for digitale nyheter. Reuters Institute Digital News Report*. Bergen: Fritt ord.
- Sebastian, M., & Bruney, G. (2020, Juli 24). *Esquire*. Hentet fra Years After Being Debunked, Interest in Pizzagate Is Rising—Again : <https://www.esquire.com/news-politics/news/a51268/what-is-pizzagate/>
- Silverman, C. (2016, November 16). *BuzzFeed News*. Hentet fra This Analysis Shows How Viral Fake Election News Stories Outperformed Real News On Facebook: <https://www.buzzfeednews.com/article/craigsilverman/viral-fake-election-news-outperformed-real-news-on-facebook>
- Silverman, C., & Singer- Vine, j. (2016, Desember 6). *BuzzFeed News*. Hentet fra Most Americans Who See Fake News Believe It, New Survey Says: <https://www.buzzfeednews.com/article/craigsilverman/fake-news-survey>
- Silverman, D. (2001). Ch. 1 & 2. I D. Silverman, *Interpreting Qualitative Data Methods for Analysing Talk, Text and Interaction* (ss. 1-42). Sage Publications.
- Smith-Meyer, T. (2020, November 10). *Store norske leksikon*. Hentet fra Tabloid: <https://snl.no/tabloid>
- Stenseth, T., & Strømsø, H. (2018). To Read or Not to Read: A Qualitative Study of Students' Justifications for Document Selection in Task-Oriented Reading. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 63 (16), ss. 1-18.
- Strand, T. (2017, Januar 27). *NRK*. Hentet fra PST bekrefter russisk informasjonsoperasjon mot Norge for første gang: <https://www.nrk.no/norge/xl/pst-bekrefter-russisk-informasjonsoperasjon-mot-norge-for-forste-gang-1.13339968>
- Strømberg, K. K., & Sunde, K. (2018). *UiO- DUO vitenarkiv*. Hentet fra Kilder og kritisk tenkning i samfunnsfag - En studie av hvordan vg1-elever velger kilder til oppgavene sine: <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-66862>
- Subramanian, S. (2017, Februar 15). *Wired*. Hentet fra Inside The Macedonian Fake- News Complex: <https://www.wired.com/2017/02/veles-macedonia-fake-news/>
- Taber, C. S., & Lodge, M. (2006, Juli). Motivated Skepticism in the Evaluation of Political Beliefs. *American Journal of Political Science*, ss. 775-769.
- Tandoc Jr, E. C., Wei Lim, Z., & Ling, R. (2017, Juni 2). Defining “Fake News”. *Digital Journalism*, ss. 137-153.

- The Associated Press. (2021, April 20). *AP News*. Hentet fra China rejects accusations of abuses in Xinjiang: Accusations of forced labor or detentions in the northwestern region are “lies and false information concocted by anti-China forces,” said a foreign ministry spokesman, Wang Wenbin. He accused critics of trying to “undermine Xinjiang’s stability and secur
- Tjora, A. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (Vol. 4. utgave, 1. opplag). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Townsend, T. (2016). *Inc*. Hentet fra The Bizarre Truth Behind the Biggest Pro-Trump Facebook Hoaxes - The secretive website creator whose phony news stories blanketed Facebook before the election explains his motives.: <https://www.inc.com/tess-townsend/ending-fed-trump-facebook.html>
- UNESCO. (2021). *UNESCO*. Hentet fra Literacy: <https://en.unesco.org/themes/literacy>
- Utdanningsdirektoratet. (2020, Juni 3). *Udir*. Hentet fra Hva er fagfornyelsen?: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagfornyelsen/nye-lareplaner-i-skolen/>
- Utdanningsdirektoratet. (2021, Februar 25). *Udir*. Hentet fra Overordnet del-Kritisk tenkning og etisk bevissthet: <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/opplaringens-verdigrunnlag/1.3-kritisk-tenkning-og-etisk-bevissthet/>
- Utdanningsdirektoratet. (2021, Mars 1). *Udir*. Hentet fra Samfunnskunnskap Vg1/Vg2 (SAK01-01)-Kompetansemål og vurdering: <https://www.udir.no/lk20/sak01-01/kompetansemaal-og-vurdering/kv48?lang=nno>
- Utdanningsdirektoratet. (2021, Februar 27). *Udir*. Hentet fra Samfunnskunnskap Vg1/Vg2 (SAK01-01)- Fagrelevans og sentrale verdier: <https://www.udir.no/lk20/sak01-01/om-faget/fagets-relevans-og-verdier?lang=nno>
- Utdanningsdirektoratet. (2021, Mars 1). *Udir*. Hentet fra Samfunnskunnskap Vg1/Vg2 (SAK01-01)-Kjerneelement: <https://www.udir.no/lk20/sak01-01/om-faget/kjerneelementer?lang=nno>
- Utdanningsdirektoratet. (2021, Februar 24). *udir.no*. Hentet fra Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen: <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/>
- Utdanningsdirektoratet. (2021, Mars 1). *udir.no*. Hentet fra Samfunnskunnskap Vg1/Vg2 (SAK01-01)- Grunnleggende ferdigheter: <https://www.udir.no/lk20/sak01-01/om-faget/grunnleggende-ferdigheter?lang=nno>
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *INFORMATION DISORDER : Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Council of Europe.

Strasbourg: <https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-research/168076277c>.

Westlund, O. (2017, April). Journalistik och falska nyheter. *Norsk Medietidskrift*, ss. 1-6.

VEDLEGG

Vedlegg 1: Samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet

«Forståelser og opplevelser av falske nyheter i digitale medier»?

Mitt navn er Fatima Mohebzadeh, og jeg er en lektorstudent ved Universitetet i Oslo. Jeg skal skrive en masteroppgave i samfunnsfagdidaktikk om VG1- elevers nyhetsvaner og forståelser og opplevelser av fenomenet falske nyheter. Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du stiller opp til et digitalt intervju på Zoom. Det blir tatt lydopptak under intervjuet, for at det skal være enklere for meg å følge samtalen i etterkant av intervjuet. Lydopptaket blir hørt av meg, og blir kun brukt til masteroppgaven.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Prosjektet er en masteroppgave ved Institutt for lærerutdanning og skoleforskning (ILS) ved Universitetet i Oslo.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg spør deg om å delta i dette prosjektet fordi du er en VG1- elev som har faget samfunnskunnskap første året på videregående.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det er jeg og veileder som vil ha tilgang til materialet. Navnet og kontaktopplysningene dine vil bli anonymisert. Jeg vil anonymisere deg i arbeidet med materialet, slik at du ikke vil kunne bli gjenkjent i publikasjonen.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes innen desember 2021. Dataene som er samlet inn vil slettes etter prosjektslutt.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- å få slettet personopplysninger om deg, og
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra ILS ved Universitetet i Oslo har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Prosjektansvarlig Annelie Ott ved Institutt og lærerutdanning og skoleforskning på epost: annelie.ott@ils.uio.no, og/ eller forsker Fatima Mohebzadeh på epost: fatimamo@student.uv.uio.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Annelie Ott
(Prosjektansvarlig/veileder)

Fatima Mohebzadeh
Forsker

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet [*sett inn tittel*], og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- ☐ å delta i et digitalt intervju
- ☐ Lydopptak av intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Intervjuguide

Del 1 – Innledende spørsmål

1. Hva tenker du på når jeg sier digitale medier?
2. Hva slags digitale medier (nettsider, apper) bruker du for å finne informasjon? (skole, fritid)
3. Hva bruker du de forskjellige digitale mediene til?
4. Hvilke digitale medier bruker du for å holde deg oppdatert om samfunnet?

Del 2- Generelle spørsmål om falske nyheter

1. Pleier du å lese nyheter? (skolen, hjemme)
2. Hva slags digitale medier bruker du for å lese nyheter?
3. Hva tenker du på når du hører begrepet «falske nyheter» eller «fake news»?
4. Hvordan kan man vite om informasjon på nettet er falskt?
 - a. Er det lett eller vanskelig?
5. Hvorfor tror du at falske nyheter blir spredd på nettet?

Del 3- Erfaringer og opplevelser med falske nyheter

1. Har du hatt undervisning om falske nyheter tidligere?
 - a. Hvis ja, hvorfor tror du at læreren vil at dere skal jobbe med falske nyheter i samfunnsfagtimen?
2. Har du noen gang lest noe du tror er falsk informasjon?
 - a. Hvis ja, hvorfor tror du ut at informasjonen er falsk?
 - b. Hvis nei, hvorfor tror du at informasjonen var sann?
3. Har du noen gang delt eller vet om noen som har delt falsk informasjon?
 - a. Hvis ja, hva var formålet med dette?
 - b. Hvis ja, dobbeltsjekker dere om det som står der er sant?
4. Hva legger du vekt på når du skal vurdere om informasjon er sann?

Vedlegg 4: Quiz om falske nyheter hentet fra Medietilsynets nettside

Lysbilde 1: Hvilken av disse overskriftene har størst potensial for å være en falsk sak?

Lysbilde 2: Dette Facebook-innlegget er sannsynligvis skreddersydd etter noens verdigrunnlag. Hvordan kan vi se det?

Lysbilde 3: Hva kan være en av årsakene til at du skal være skeptisk til å tro på denne saken?

4. februar 2020

En vitenskapelig rapport viser at coronaviruset kan være skapt i et indisk laboratorium!

En vitenskapelig rapport fra Kusuma School of Biology Sciences i New Delhi, India, viser at coronaviruset kan være skapt i et laboratorium. Indiske forskere er forvirret av segmenter av virusets RNA som ikke har noen relasjon til andre koronavirus som SARS, og i stedet ser ut til å være nærmere HIV. Viruset reagerer til og med på behandling med HIV-medisiner.

Lysbilde 4: Hva er det første signalet på at du ikke burde tro på dette bildet fra Facebook?

Lysbilde 5: Hva er det tydeligste tegnet på at denne saken er falsk?

Dagsbladet

PLUSS - E-AVIS - NORGE - LOGG INN

Det "hemmelige" våpenet

Kina bruker intravenøs C-vitamin mot Koronavirus!

*Journalist: Alexander Koot
Publisert: 02. mars 2020*

Dette melder Andrew Saul som mottar regelmessig oppdatering på dette området i kraft av å være medlem av "Medical and Scientific Advisory Board to the International Intravenous Vitamin C China Epidemic Medical Support Team. Leder for dette teamet er Dr Richard Z. Cheng.

Det har i løpet av de siste ukene blitt satt i gang tre kliniske forsøk hvor pasienter har fått intravenøs vitamin C mot COVID-19 coronavirus.

LES OGSÅ: [Høye doser C-vitamin får pasienter raskere ut av intensivbehandling](#)

Dr Cheng mener det ensidige fokuset på vaksiner og medisiner mot epidemier er feil og etterlyser en verdensomspennende debatt på dette området. Tidlig bruk og store nok

Dr Richard Z. Cheng (foto: www.drwc.com)